митер.

Литературна история

Л78

ЧИТАЛНЯ

БАН
Институт за
литература
БИБЛИОТЕКА

16 : 1987

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ

Редакционна колегия

Тончо Жечев (главен редактор), *Стефан Кожухаров, Кръстьо Куюмджиев, Дочо Леков* (зам. главен редактор), *Иван Сарандев, Цвета Унджиева, Катя Янева* (секретар)

Адрес на редакцията: „Литературна история“
Институт за литература, ул. „Чапаев“ 52, бл. 17, София 1113

© Институт за литература при БАН
1987
c/o Jusautor, Sofia

82 (05)

Издателство на Българската академия на науките

Редактор *И. Иванчева* Техн. редактор *Ал. Иванов* Коректори *Е. Борисова, М. Калчева*
Изд. индекс 11149 Дадена за набор на 19. V. 1987 г. Подп. за печат на 23. IX. 1987 г. Код 28 9535322211 / 5058-11-87
Формат 70×100/16 Тираж 580 Печ. коли 7,13 Изд. коли 9,24 УИК 13,03 Цена 2,10 лв.
Печатница на Издателството на БАН 1113 София, ул. „Акад. Георги Бончев“ бл. 6
Поръчка № 276

Пр 8200/87

ISSN 0204-7756

Литературна история

Пр 8

Книга 16 · 1987 · София

Българска академия на науките

Институт за литература

ЧИТАЛНЯ

ПРОВЕРКА 2009 - 2010

БАН
Институт за литература
БИБЛИОТЕКА

Съдържание

Никола Георгиев — Тезиси по историята на новата българска литература. 3

Йонка Найденова — Към характеристиката на българо-унгарските културни и литературни отношения през периода на османското робство 28

Милена Кирова — Ранните поеми на Стоян Михайловски 41

Изследователи на българската литература в чужбина

Невена Инджева — Нина Николаевна Пономарьова 48

Анкети

Александър Пиндиков — Това единство — реалното и фантазното (Из литературната анкета с Владимир Полянов) 53

Литературен архив

Милка Марковска — Из архивното наследство на Яворов 60

Обзор

Катя Станева, Николай Аретов — Нови книги за литературата на Българското възраждане 71

Библиография

Елена Цветанова, Тодорка Малчева — Българската литературноисторическа библиография (книги, статии, литературни анкети, публикувани през 1981 г.) 78

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ БИБЛИОТЕКА СОФИЯ

Тезиси по историята на новата българска литература

Няколко уводни думи

Никола Георгиев

1. Къде са границите на историята на литературата, къде литературният историк трябва да си каже „тук свършва моят обект, тук се изчерпва моята задача"? В наше време тези граници се оказаха много подвижни, споровете около тях много остри, а в най-добрите случаи и дълбоко принципиални. Поляризацията в гледищата се изрази на дело в два обособени типа съчинения по история на литературата. В първия, комуто принадлежи и лъвският дял от заглавията, художествените творби и художественият процес се разглеждат свързани с контекста си — биографичен, социално-идеен, национален, възприемателски и пр. Съчиненията от втория тип се водят от стремежа (друг е въпросът, доколко изпълняван и изпълним) да историзират „литературата и само литературата", да търсят специфичната литературност в развитието на художествеността, в движението на жанровете, стиловете, разновидностите на изказа. Сблъсъкът между двата методологически несъвместими типа доведе мнозина автори до соломоновското предложение да се признае съществуващото разсичане на историята на литературата, като на всеки тип може да се даде и самостоятелно име (Ролан Барт например предложи първият, отвореният тип да се нарече „история на литературата" (histoire de la littérature), а вторият — „литературна история" (histoire littéraire). А когато се появи неизбежният въпрос, кой от двата типа е по-присъщ на литературата и литературознанието, нека всеки го решава според своите изходни разбирания за същността и функциите на художествената литература. . .Подобни предложения констатират, без да могат да узаконят, едно незаконно научно положение.

Тази двойственост в полето на литературната история повтаря по своему стария и уж вече изживян дуализъм на немските и руските формалисти в разбирането им за литературната творба — че в нея има художествено неутрално съдържание и художествено активна форма, с която и само с която трябва да се занимава литературоведското изследване. Тоя дуализъм се провали преди всичко от усилията, тоест от неуспеха на формалистите да представят художествената форма като независимо съсъществуваща с нехудожествеността и да я опишат с иманентни категории. Нехудожественото съществува навсякъде в творбата и не губи своята маркираност и при преобразуването си в художественост. От своя страна художествеността добива

реалност само в акта на преобразуването и в състоянието на корелация с нехудожествеността.

В полето на историята на литературата механизмът на тоя дуализъм работи приблизително така. Обособява се мисловно и донякъде пространствено представно едно вътрешно и специфично художествено ядро, състоящо се според повечето автори от художествените творби. Около ядрото се наслояват като художествено все по-периферни и по-периферни различни съставки на контекста: личност на автора, идейно-социална обстановка, състояние на художествения процес, творчески влияния и пр. Каквато постановката, такива и резултатите. Следват неразрешими въпроси — коя от контекстуалните съставки е повече и коя по-малко периферна и на коя от тях литературният историк трябва да си каже „дотук за мене, останалото не е вече обект на историята на литературата". В действителност нехудожествеността присъствува и действува, пораждайки художествеността, навсякъде, дори и в така обособеното като светая светих художествено ядро. И, обратното — литературната художественост съществува и извън художествената литература, съществува под много различни облици в общественото литературно мислене, без което не би имало и художествен комуникационен процес. Ето защо литературната история трябва да изследва всички наблюдаеми точки, в които протича преход между художественост и нехудожественост, с оглед на историческата променливост на двете (ще подчертаем: на двете) страни.

В последно време литературноисторическият дуализъм намери у нас едно крайно рисковано разрешение — рисковано тъкмо защото изглежда от пръв поглед обосновано и приемливо. Историята на литературата ще бъде една и единна, но. . .но вътре в нея ще се обособи раздел, който ще изследва развоя на иманентните белези и иманентното в развоя на белезите на художествената литература. Един стар и отдавна ованкантен термин — „историческа поетика" — бе изваден от литературоведския архив и препоръчан като най-подходящо название на тоя раздел. В случая названието отново изпревари определянето на смисловия обем и пълнеж на понятието: максималистите, така да ги наречем, смятат, че обект на историческата поетика трябва да бъде развитието на художествеността, а минималистите — развитието на „отделните художествени похвати (епитети, метафори, рими и т. н.), а така също и категории (художествено време, пространство, основните опозиции на белезите)", както предлага например В. В. Иванов в статията си „Поетика" в „Кратка литературна енциклопедия" (Т. 5. Москва, 1968).

Обособяването на историческа етика в двата предложени смисъла (първият обхваща втория) е нужно, но само като работна и методическа, не и като методологическа категория. Различните степени в преходите между художественост и нехудожественост и нуждата от формализиране на изследвания обект правят това обособяване дори неизбежно. Катастрофа би било обаче така обособената историческа поетика да стане средство за изолиране на „вътрешно", иманентно, от „външно", релационно. Нехудожествеността присъствува и в най-малкото „художествено средство" (което още един път обезсмисля този пакостен школски термин), и в най-общия процес на художествеността.

Историческата поетика не може да остане иманентна дори в областите, които ѝ се предоставят като „най-нейни" — например стиловите движения (Stilbewegungen), стиловите пречупвания (Stilbrüche) или трансформации, историческата стилистика на стиховия ритъм, на римата и други подобни. Тази иманентност се приема повсеместно, което върви успоредно с повсе-

местната и лоша традиция, присъща и на нашето литературознание — да се създава история на литературата, откъсната от развитието на съответния национален език. Не е случайно, че опитите за иманентно стилово историзиране се правят най-напред в други изкуства — в музиката (още в края на миналия век) и живописта (началото на нашия век). Прави или криви в своята област, те не могат да се пренасят, както побързаха да го сторят немските и руските формалисти, в полето на художествената литература, защото нейната знакова система е качествено различна. Естественият обществен език с дълбоката идеологизираност на своите смислови единици, със семантическия си механизъм, например многозначността, с историческата си териториална и социална динамика, както и с повечето други свои свойства огражда като нехудожествено море художествената литература и прониква навсякъде в нея. Вярно е, че в нея той се префункционализира, но нито актът, нито резултатите от префункционализирането могат да се осъществят и да бъдат изследвани без участието на нехудожествената страна. Ако приемем (макар че по-добре е да не го приемаме), че художествената литература е вторична моделираща система, може ли тази вторичност да се изследва нерелационно, без връзка с основата ѝ?

2. Средищен обект на историята на литературата е безспорно художествената литература. В последно време обаче границите и историческата устойчивост на този безспорен обект станаха много спорни — особено за някои френски и полски структуралисти. Напомня се убедителният довод, че това, което наричаме художествена литература, в различните епохи има толкова различни облици, че между тях е трудно да се намерят допирни точки; привеждат се безпрекословни доказателства, че много култури изобщо не разполагат с понятие за художествена литература и с название за нея. По-нататък това напълно естествено положение се оценява като неестествено и като утешителен изход от него се предлага следният функционалистичен релативизъм: всичко може да стане художествена литературна творба независимо от свойствата ѝ, стига само контекстът да ѝ придаде художествени функции. Няма да се впускаме в логическите и субстанциалните грешки на този недотам утешителен изход, ще го използуваме като повод да отбележим една важна задача и решение за историята на литературата, без които българската литература от първата половина на XIX в. например би ни поставила в сериозни затруднения. Във всяка епоха жанровете и типовете текстове, писмени и устни, образуват система, тоест взаимно се ограничават и определят. Без предвзетата идея, че на всяка цена трябва да ги намери, историята на литературата търси в разглеждания период група текстове, ограничени и определени от останалите по това, че им липсва водещата еднозначност и монофункционалност на останалите. И ако се окаже, че подобни текстове съществуват, а съответната култура не разполага с название за тях, това ще бъде довод не за релативистки изводи, а просто доказателство, колко е трудно да бъдат мисловно разграничени и определени. Системният подход със своите положителни и отрицателни корелации може да реши редица реални и мними проблеми на историята на литературата.

Тезисите, които следват по-долу, са породени не толкова от това кратко въведение, колкото от някои празноти в досегашните истории на новата българска литература. Те са кратки и твърде общи, както жанрът им допуска, но не са системни, а още по-малко изчерпателни, както жанрът им изисква.

I. Българската литература и българският език

А. Ролята на езиковото самосъзнание

През втората половина на XVIII в. никога незаспиващото езиково самосъзнание се активизира в нова насока. В случая, както става и със самосъзнанието изобщо, за това допринася натискът на „другия“ (Хегел). Въпросът „Накъде? На какъв език и на какъв стил трябва да се създават българската култура и литература?“ става тематичен и функционален фактор на новата българска литература и я свързва небивало здраво с езиковата проблематика, а чрез нея и с общонационалните търсения и борби на епохата.

Осъзнаването на възможността и нуждата от избор идва от две главни посоки: (1) междуезикова и (2) вътрешноезикова.

1. Условията в началото на Българското възраждане водят до осъзнаване на връзката и конфликта между българския език и някои от съседните му езици. Ред обстоятелства подтикват българската интелигенция да потърси свой културно престижен стил, включително и стил за създаване на художествена литература (тогава „поезия“) в гръцкия. От друга страна, един исторически още по-силен ред от обстоятелства се противопоставя на подобен избор. „Свой род“ се свързва неделимо със „свой език“ и знаенето им се налага като една от определящите черти на национално и културно самосъзнание. Борбата между чуждия език и българския е дълга и трудна, тя десетилетия разсича литературата, съзнанието на отделни творци, а и отделни стихотворения, създадени макаронично — една част на български, друга на гръцки. До завършека си, а и след това тя дава множество и сериозни отражения върху българската литература. Ето някои от тях.

а) Отстояването на литературните възможности на българския език, опровергаването на съмненията, че „не ставало стихове на български язик“ (Ст. Изворски), навлизат като тема в литературните произведения с всичките интересни и неизучени метаезикови последици от това.

б) Друга, по-голяма група произведения имат откровен експериментално-демонстрационен облик; правото и възможностите на българския език се търсят най-вече в стиловата и стиховата техника.

в) Настъпателната вълна на езиковото самосъзнание и предаността към родния език обхващат и отношението към превода — всичко може да се изрази на български, включително чуждите имена и реалии. Без да е единствен, националноезиковият фактор изглежда е бил водещ в тогавашната преводаческа дейност, а днес би могъл да бъде водещ ориентир в обясняването на малко странното за нас явление побългаряване. (Обяснението „побългарявали са, защото такова е било художественото съзнание“ образува порочен кръг и не обяснява нищо.)

г) Обстоятелствата поставят литературата в сложно двойствено положение — тя е и средство, и цел на националното езиково утвърждаване. Нейната езикова приложност се свързва с останалите национални изисквания и очаквания на епохата спрямо нея.

д) При това положение естествено е, че до Ботев липсва „образът на твореца“ в неговата романтическа разновидност. „Стихотворението“ е патриотичен културен дълг, който интелигенцията по-рече или по-малко ревностно изпълнява.

е) Пак подчертано неромантическо е отношението към езика. Езиковата дилемност и експерименталност, многоезичната среда, многоезичието на ред автори, писали освен на български на два и повече чужди езика — всичко това поставя езика в положение на вторично средство, а не на спон-

танен изразител на духовна органичност. (Положение, принципно еднакво с епохата, в която Данте се колебае на латински или на тоскански да напише „Конвивио"; през него по някакъв начин минават всички европейски литератури.)

ж) До времето на Алеко Константинов българската литература е така многоезична в себе си, както никога преди и след това. Националното и литературното развитие вървят в относителна успоредица, в която литературата описва знаменателна крива: в началото чуждоезичните съставки са езиково неизбежни, стилово неутрални, надредно неовладени, а през втората половина на века те са вече подчинени на една по-обща система, която борави с тях и извлича от тях производни значения.

2. Началото на светска култура в България заварва сложна и трудна стилова ситуация. В предходните векове между разговорния стил и практически единствения културен писмен стил, църковнославянския, се е отворила пропаст, която не може да остане невидяна като реалност и нерешена като проблем. Разликите са не само фонетични и лексикални, но — вече нещо много по-сериозно—и в граматическия строеж. И други славянски народи и литератури са минали през подобен прелом, но никъде той не е остър като българския — от граматически синтетизъм към аналитизъм. (Пример за неговата продължителност и зигзаговидност: в 1860 г. първото издание на „Нещастна фамилия" от Друмев е без членни форми, във второто от 1873 г. са въведени членни форми, но смесването между нов и архаичен стил остава.)

Отстояването на българския език пред чуждите върви успоредно с борбите вътре в него за избор на стил. Литературата участвува в тези борби, влияе им и сама се влияе от тях. Поляризират се две групи произведения: над едната може като мото да стои Паисиевото „простим болгаром просто и написах" (друг е въпросът, доколко това наистина е неговият разговорен стил), втората е с откровен стилов архаизъм. В тогавашните условия и негласното присъединяване към една от двете групи е действувало като активен израз на езикова и националнокултурна подборност. Възрожденската литература обаче отбягва негласността и в повечето случаи изборът с всичките му колебания, уговорки и производни реторически значения открито се отбелязва — било вътре в произведението, било в някакъв негов паратекст (предговор, послеслов, подзаглавие).

Един от основните доводи в стилотърсаческите борби през първата половина на XIX в. е: годен или негоден е предлаганият стил да се твори на него „поезия". Тук обвързването между език и литература се оказва необикновено силно — с принципно същите последици, изброени в предишната точка. Все пак заслужава повторно внимание действието на стиловата, а чрез нея и на общолитературната експерименталност. Някои от експериментите се оказват исторически перспективни, което не дава право да недовиждаме експерименталното в тях, а други — не, което пък не дава право да подценяваме тяхната тогавашна и сегашна стойност (срв. с широкоразпространеното отношение към стила на Раковски).

Б. Стилови извивки в литературата

Нашите недалечни предци от първата половина на XIX в. са имали представа за литература, твърде различна от съвременната представа. От произведенията им и от съпътствуващите ги метатекстове (литературна критика, учебници, писма и пр.) можем да се догаждаме, че те са обособявали и литературния тип текстове на основата на два главни признака: изключително

съдържание и изключителен строеж на езиковия израз. Така действува един от строгите закони на литературния процес. Очевидни закономерности се проявяват и в цялото стилово развитие на новата българска литература.

1. В началото си новата литература се нуждае от драстични разобличителни признаци, които ясно и безспорно да я обособяват от заобикалящите я типове текстове, писмени и устни. Подобно на останалите литератури и българската започва със стихова реч — доказал силата си различителен признак. Първите произведения на новата българска литература са стихотворения. (Търсенето на художественост в прозата на Паисий и Софроний е плод не на тогавашни, а на съвременни разбирания и неразбирания.)

Освен чрез стиховата си организация първите творби се обособяват в средата си и стилово. За тогавашната езикова ситуация стилът им е подчертано архаичен. Наред с обособителната си функция той е носел и престижа на книжовността и приемствената връзка с миналото.

(Между развитието на литературата и развитието на новобългарския език има активни противоречия и асинхрония, твърде опростени от нашите представи.)

2. Започнала отвисоко спрямо другите стилове, след като се утвърждава в себе си и в обществото, българската литература прави стилова извивка надолу, към разговорния, публицистичния, писмовния и пр. стилове. Тогава се отваря вратата и за фолклорния стил, който носи двояката натовареност на национална историческа ценност и на просторечие. (Едва по времето на Пенчо Славейков и Петко Тодоров върху фолклорния стил започват да се надизграждат поетизми.)

Спускането надолу минава и през отказ от сравнително голямата стилова монолитност. Лириката на Каравелов, Ботев, Вазов представлява малък компендиум на тогавашните български речеви стилове — от грубото просторечие до църковнославянизми и от публицистика до фолклор. Някъде докъм Елин Пелин голямо стилово многогласие владее и в епическите видове, съчетано в система с разнообразие на повествователните типове.

3. Към края на миналия век посоката на стиловата крива започва да се обръща отново нагоре. Срещата и наслагването на двете противоположни тенденции, дотогавашната и бъдещата, дават историко-стиловия облик на творчество като Пенчо-Славейковото. С поколението на Яворов, Траянов, Лилиев лириката „дръпва“ рязко нагоре и достига втория по ред връх на стилов езотеризъм в развоя на новата българска литература. В българския литературно-езиков процес част от тоя езотеризъм идва от църковнославянизмите. Употребяван като висок или неутрален стил през първата половина на XIX в., като висок или комично травестиран през втората половина, в първите две десетилетия на нашия век църковнославянският оживява с нови функции, чертаейки малка, но далеч не за пренебрегване диря в приемствеността между нова и стара българска литература.

4. Като част от общия идейно-художествен развой на българската литература през 20-те години на нашия век водещата линия в лириката прави нова извивка — този път надолу, към просторечието, битовата лексика, социалноангажираните стилове. По-нататък настъпва уравновесяване, постигано в едни случаи чрез съчетаване на разнородни стилове — негов исторически и ценностен образец е лириката на Вапцаров. В последните десетилетия стиловият фактор отслабва значимостта си за сметка на други фактори.

5. Същите извивки, макар и не така рязко изявени, чертаят и епическите видове от Друмев до наши дни.

Под езикова доктрина на литературата тук се разбират гледищата на отделни литературни епохи или направления за езика — за неговата обща същност и особено за ролята му в литературната творба. Има поне два качествено различни пътя за излагане и пропагандиране на тези гледища: първо, гласно и негласно чрез художествените творби, второ, чрез други жанрове като предговори, послеслови, критика, литературни манифести, научни (в действителност наукоподобни) трактати и пр. Доктрината има защитно-обяснителна и пропагандно-настъпателна функция. Точни, понякога и с траен принос лингвистични наблюдения се съчетават с пламъка на полемиката, с желанието и по този по-косвен начин да се популяризират и по възможност наложат някакво художествено направление и някакво разбиране за езика (в някои случаи едната страна, езиковата или художествената, взема явен превес над другата). Затова в лингвистичното на езиковата доктрина винаги има нещо преувеличено или митологизирано, което в крайна сметка я свързва по-здраво с литературния живот, отколкото с езикознанието.

Всяка национална литература минава през периоди със и периоди без езикови доктрини. Наличието или липсата на доктрина говори за степента на обвързаност между език и литература, не и за някакви ценностни предимства на един период над друг. Така е и в българската литература.

Между езиковите доктрини на българската литература има хронологична последователност, но има и застъпване, има и устойчивост, така че следващото изброяване не бива да се схваща като строго последователно.

1. Националнозащитна. Равноправието на българския език сред останалите се отстоява с патос, който го поставя над другите езици, и с обясними преувеличения в мерена и немерена реч на неговата древност и исторически приоритет.

2. Стиловоподборна. Тя включва литературата в решително важни за националното културно развитие борби (срв. с аналогичните проблеми на тогавашните гърци и сърби). Конфликтното използване на различни стилове се отразява благоприятно и на литературата, и на езиковото развитие, а направеният стилов избор хвърля един от мостовете между старата и новата българска култура.

Макар и в друга светлина, за първите две доктрини вече казахме нещо в предишните точки и затова ще преминем направо към следващата.

3. Естетическа. Налага се и се разгръща в десетилетията около и след Освобождението. Видим и не единствен подтик: зачестилите укори (по думите на Вазов — „хули гадки") срещу българския език, че бил груб, неразвит, че бил развалено славянско наречие, и прочее от този род. Като говори с гняв и любов обратното, българската литература утвърждава себе си и като естетическа стойност. Прояви на доктрината в литературата и литературното мислене:

а) Количествено и качествено се разгръща темата „Език свещен, език прекрасен". В тази внушителна група творби езикът негласно и художествено условно влиза в двойната роля на обект и субект (за красотата на българския език се говори чрез самия него). Изглежда, че езиковата тема е първата голяма проява на усилена надредна вторичност в българската литература.

б) В литературното мислене много остър остава интересът към езика на творбата. Езиковите оценки са задължително място в тогавашните критически отзиви, при което продължават да се смесват нормативни с естети-

чески критерии (езикът бива или „правилен", „гладък", „звучен", „мелодичен", или „груб", „дивашки", „чепат", „тромав").

в) Налага се убеждението, че една от главните задачи на литературата от тогавашния етап е да подготви езика за бъдещи по-големи творчески постижения и че главна мяра за оценката на един писател може да бъде въпросът, допринесъл ли е той или не за „окършването на езика". (Отзвук от подобна нагласа се чува по-късно в мнението, че основният принос на българския символизъм бил в областта на езика и „формата".)

4. Семантическа доктрина. С нея започват следвъзрожденските отношения между език и литература. Главното ѝ последействие е символизмът, но тя прониква и далеч извън неговите (трудноопределими) граници. В сравнение с националната широта на досегашните доктрини тя е силно хермetична, а в сравнение с тяхната бойкост и оптимизъм тя е раздвоено скептична, а в много свои точки и песимистична. Семантическата доктрина расне върху представите за „магията" на езика и неговата „загадъчна" двойственост: че е водач към дълбините на битието и душата и същевременно непробиваема преграда пред тях. Раздвоението редовно се решава с художествено условен отказ от езика и отстъпление в мълчанието. Така представян и изживяван, езикът става тема на представителна не толкова с обема си група произведения. Много по-обширна е групата на произведенията, чийто нов тип поетика, дифузният (вж. по-нататък), е ясно свързан с принципите на семантическата доктрина. Със съдържанието си, оценките си, пък и със стила си новата литературна критика, българска и преводна, твори и на свое поле тази доктрина, като същевременно служи според силите си като улеснителен филтър между „нейната" литература и обществото.

5. На нова почва езиковото самосъзнание се развива през 20-те години на нашия век — този път с конфликта между „обезродения" и силно десемантизиран стил на символизма и „здравите корени на родния език" на новата художествена вълна. В сравнение с предишните периоди обаче за езикова доктрина тук може да се говори само с ненужно пресилване.

През следващите десетилетия напрежението между „родно" и „чуждо" в стиловото поле продължава да действува — предимно латентно, а от време на време и с открити дискусионни изблици. Настъпили са нов тип отношения между език и литература.

(Една от трайните обществени връзки между език и литература през XX в. минава през благородната дейност на няколко поколения филолози, ревностни носители на идеята, че литературата е и трябва да бъде образец за „чист и хубав роден език". Езиковите и културните приноси на тази дейност се оказаха значително по-големи от литературните, вероятно защото тя омаловажаваше разликите във функцията на езика във и извън литературата.)

Г. Какво е дала литературата на българския език

Художествената литература не само получава от средата си, тя се и отплаща. Отплаща се и на езиковата среда, сред която израства.

1. През Възраждането литературата подпомага, и то много дейно, националното и културното утвърждаване на българския език.

2. Значително по-спорен е въпросът, доколко литературата е обогатила езика с нови думи. Случаите — доказани и предполагаеми, — в които новоизкована дума излиза от художествена творба и получава гражданственост в употребата си, се ограничават почти единствено в XIX в. В тогавашното усилено езиково строителство изковаването на нови думи и популяризира-

нето на вече съществуващи, но малко познати е дейност общокултурна, вършена от хора знайни и незнайни — не и дейност, специфично литературна. Специфичната функция на неологизмите в литературата е да останат неологизми, тоест да бъдат така изковани, че присъединявайки се към езика като цяло, да не могат да прекрачат границите на литературата и да навлязат в други стилове. Техният принос следователно е не толкова езиково приложен, колкото езиково потенциален.

3. Един от основните приноси на литературата към езика е, че подсказва и разкрива неговите потенциални възможности, че постига непостигнатото и непостижимото другаде. Успоредно-съпоставителното изучаване на българския език във и извън литературата може да се извърши — колкото и трудно да е това.

4. Няма признаци литературата да е допринесла особено много за нормативизирането на новобългарския език. Други са (в сравнение например с Франция през XVII в.) социалните, културните и художествените обстоятелства. Това положение спрямо езиковата нормативност е важно не само за филолозите, които са склонни да го омаловажат, но и за облика на цялата ни литература.

5. Приносите на литературата за обогатяване на езика имат не толкова словесно количествен, колкото смислов характер. Литературата увеличава многозначността в езика чрез (а) вътрешно и (б) преходно, транзитивно семантическо разширяване.

а) Вътре в лексикалната единица нейното означение и значение може да се свържат, както и редовно става, с вторични значения, оценки, емоционалност — за краткост ще ги наречем конотации (например гарванът е „птица проклета", соколът е „юнашки"). В тоя семантически пласт на езика особено силно се проявяват неговата идеологизираност и връзката му с културата. На този пласт и на неговия механизъм литературата дължи много, но не му остава и длъжница. Конотациите зависят от културата и времето, а отделната единица може да добива различни, дори и противоположни конотации. В тази динамика дейно участвува и литературата било като подхваща и налага съществуващи вече конотации, било като променя съществуващите, било като създава конотации около все още „свободни" единици. Нейните конотации са художествени и връщането им към другите стилове се съпътствува от промени в смисловия им обем и функциите им. За историята на една национална литература е важно да се проследи във времето от кои езикови полета заема тя най-много конотирани, съответно неконотирани единици, как борави с тях, доколко им се подчинява и доколко ги развива или пренасочва.

б) Разширяване на смисловия обем се извършва и с преход — единицата включва в обема си и стоящи извън нея означения и значения (примерно „крило" включва в себе си и част от сграда, самолет, футболен отбор, значение за защитеност, за устрем и пр.). Общоезиковият механизъм на тоя вид многозначност, троповата, действува в две главни посоки: метафорика и метонимика. За историята на литературата тук се отварят поне две изследователски полета, съседни и все пак различни:

аа) Връзка между общоезиковите тропи в техния развой и тропите в литературата — подчиненост, взаимни влияния и приносът на литературата към националната езикова и духовна култура.

бб) Развойни вериги на троповостта вътре в литературата — приемственост, противоречия, многопластови наслагвания.

6. Литературата поддържа според силите си (а те не са малки) напрежението в езика. Така тя на свой ред напомня на носителите му за неговото

съществуване, действува като фактор на езиковото самосъзнание — доказано нужен за всяка култура. Българската литература поддържа напрежението предимно в социалното, териториалното (диалектното) и историческото разслояване на стиловете, като през различните периоди взема превес едно или друго поле. Мястото и действията на литературата в езиковата динамика са също част от нейната история.

II. Българската литература и фолклорът

Връзките между българската литература и фолклора през XIX и XX в. следват общите закономерности, но проявяват и някои конкретни национални особености.

Фолклор и литература са два успоредни реда — взаимно незаменими, взаимно неунищожими. Всеки от тях може да се доближава или отдалечава спрямо другия, но не и да премине трансформационно в него.

Преход от фолклор към литература у нас през XIX в. не е имало.

Фразата „Поетът се учи, влияе, вдъхновява от народното творчество" изопачава реалното място на фолклора в литературата (и обратно, на литературата във фолклора). Всяка страна приема другата, като я подчинява на собствената си същност и цели. Така литературата използува, боравейки с тях, фолклорно маркирани съставки и белези. В литературния контекст те остават подчинено „чуждо слово", което (както трябва да се добави, макар и с опасност за недоразумения) действува по най-общия механизъм на цитата. Променяни в една или друга степен, като запазват своята генетична „символичност", те биват функционализирани в нова, нефолклорна посока.

Участието на фолклора в литературата поражда сложни и неизучени идейни и художествени ефекти. В тази насока българската литература представлява нещо рядко срещано сред другите европейски литератури.

В българския литературен процес фолклорът участвува с два противоположни развойни знака:

1. Фолклорни съставки и белези биват използувани като носители на традиционни и трайни народностни ценности в творби, които с тематиката и поетиката си утвърждават същите тези ценности. Тази линия се оказа трайна почти като съдържанието си.

2. Нещо, което не се случва във всяка европейска литература — фолклорът бива привличан последователно в повечето развойни преломи към новаторство и модерност. Ето някои от силните фолклорни вълни:

а) През 60—80-те години на миналия век. Утвърдила се в себе си и в обществото, литературата започва да използува фолклорното като източник на уважавани народностни и художествени ценности, като „код", знаков канал към тогавашното българско общество и като средство за по-нататъшното си утвърждаване. Фолклорното не само подпомага, обогатява — между него и литературата протича художествен антагонизъм. В досега си с фолклорното, като го подчинява и префункционализира, литературата става още по-силна и още по-укрепнала в спецификата си. Най-смело (защото застава до него така близо) и най-властно фолклорното бива изменяно и префункционализирано в лириката на Ботев. (Това доказват и промените, извършвани в някои Ботеви творби при тяхното фолклоризиране.)

б) В края на миналия и началото на нашия век. С нов тип промени и префункционализиране фолклорното бива включено в знаковия репертоар — изразител на модерни чуждестранни идеи, на нова художествена на-

гласа, на ново отношение към изкуството, а и към самото себе си. От фолклорния стил за пръв път се оформят поетизми, което е ясен белег за дистанцията в боравенето с фолклора.

(Под поетизми тук се разбира стилов пласт или стилови белези, маркирани с принадлежността си към художествен контекст, границите на който не могат да прекрачат без риск да станат нефункционални или целенасочено смешни. След стиловото стабилизиране, тоест някъде след 60-те години на миналия век, като поетизми започват да действуват църковнославянизмите. Във връзка, но и в контраст с тях след това идват фолклорните поетизми. Това са основните резервоари на поетизми — доколкото изобщо става нужда от тях — за по-нататъшното развитие на българската литература.)

в) През 20-те и 30-те години на нашия век. Отново и особено убедително се доказва, че категорията модерност в българската литература е твърде „неевропейска" и много българска. Изградената дотогава дистанция спрямо фолклорното се скъсява с напрежение, което участвува в смислотворния механизъм на литературата и същевременно бележи нова степен на подчиняване и овладяване на фолклорното. Неговите функции в литературата са разнородни, както никога дотогава; простото изброяване на някои от авторите, свързани с фолклорното, доказва това: Гео Милев, Каралийчев, Фурнаджиев, Багряна, Йовков, Хрелков, Вапцаров.

г) През 60-те и 70-те години на нашия век. За разлика от предходните фолклорни вълни проявява се най-слабо в лириката, повече в драмата и най-силно в епоса. Жанровото преориентиране е част и от разместването на жанровите ценности в българската литература, и от новотата на допирните точки между фолклор и литература. Фолклорният стил и стилизация отстъпват, отстъпват и някои от предпочитаните преди ореолни значения на фолклора. Всяко използуване на фолклора от литературата създава свой образ на фолклора, представян в художествените творби и (отново различен) в статии, предговори, манифести и пр. Тези образи ще бъдат една от точките в историята на българската литература. През 60-те и 70-те години във фолклора бяха потърсени и намерени (или поне бяха му приписани) сказова повествователност и дълбинна митичност.

III. Литературата и действителността

Спрямо действителността, разбирана най-напред като национална обществена история, литературата застава в двойственото положение на отражателна пасивност и допълваща активност. Литературата изобразява действителността не само по-наситено, обобщено, въздействено, образно — тя създава и нова действителност, неосъществена в реалността и неосъществима другаде, създава една втора история на българския народ, която влиза във взаимодействие с реалната. Бай Ганьо е не само отражение на реално съществуващата байганьовщина, не само нейно художествено обобщение, той е и откритие, което с голяма въздействена сила се връща обратно в обществото. Историята на литературата е задължена да изследва извънлитературното формиране на подобни „образи" и тяхното влияние върху мисленето и поведението на българите.

В литературата човекът, българинът се хипостазира и такъв, какъвто не е и не би могъл да се самопостигне в друга практическа или духовна дейност. Затова не е редно литературата да се приема на доверие като точен и буквален изразител на народностния характер — този характер тя изразява и частично, и художествено опосредствувано, и компенсаторно.

(А върши се и по-груба грешка: чрез литературата изследвачът си изработва някаква представа за народностния характер, която след това търси осъществена в конкретни творби.)

Спрямо действителността, разглеждана като комуникационен обект, литературата застава в исторически подвижни положения. Ето някои от по-главните.

1. В началния си етап новата българска литература не е фикционална (във фикционалния тип, неправилно смятан за единствено или истински художествения, творбата сама сигнализира, че не е достоверно съобщение за реално станали неща, и очаква от възприемателите си съответната условна нагласа). Представителният дял творби от този период сами себе си обвързват с реални личности и събития и в определен смисъл представляват „стихотворения по повод" (Gelegenheitsgedicht).

Този смисъл стои твърде далеч от гьотевското „стихотворение по повод", тъй като поводите тук са социалнозначими и широкоизвестни събития. Що е събитие, определя епохата с разностранните си обстоятелства: починал Венелин, отворили ново училище, султанът издал хатишериф, случила се тежка зима, загинал Васил Левски, Петко Славейков обявил, че се прощава с поезията. . .(Одата и други форми на „лаудацио" на реална личност са много типични за това време — както и насмешката и сатирата по реален адрес.) Въвеждането на едно събитие в литературен жанр и мерена реч му придава важност и от себе си, а важността на събитието придава допълнителна обособеност на творбата.

2. По силата на един общ закон прозата започва да навлиза в кръга на художествеността, след като литературата в стихова реч вече се е утвърдила. Прозата изземва жанрови и ценностни територии постепенно, но ясно постъпателно. С течение на времето например става все по-малко възможно създаването на автобиографии, пътеписи, фейлетони и пр. в стихове. Що се отнася до ценностите, стиховата реч запазва превъзходството си на художествено престижен белег и до началните десетилетия на XX в.

(Възмогването на разказа, а след това и на романа става наред с останалото и по силата на този закон.)

3. По подобие на стиховите произведения прозаическото повествование също започва по своему „отвисоко" — с потресаващо изключителни истории и патимии, разказвани с патетичен тон и сравнително архаизиран стил. (Обяснението с влиянието на сантиментализма не обяснява нищо.)

4. От тази „висока" точка прозаическият епос тръгва не без противоречия към по-обикновени стилове и по-всекидневни, по-малко събитийни сюжети. Късните разкази на Йовков например бележат една от крайните за времето си точки на това спускане.

5. През XIX в. нагласата към нефикционалност влиза в много сложни и неизучени отношения с по същество условното съдържание и още по-условния израз. В текстовото поле тя се постига (а) чрез самите творби и (б) чрез съпътстващите творбите текстове (паратекстовете):

а) В този тип творби лирическият говорител, епическият повествовател се представят като реални личности, описващи реални преживявания и събития. Собствени имена на селища, местности, личности, познати събития, количествени данни не само изобилстват, но — и по-важното — са представени като сведение, което има и самостоятелна стойност. В своята битийна активност лирическият говорител стига до възможността да се назовава в творбата си със собственото си име. По своему активен е и епическият повествовател — често и рязко сменя повествователната стратегия, „намесва се" в действието, съчетава повествователното време с реалното си

сегашно време, проблеми и личност. (Тази ситуация ясно е отпечатана и в романа „Под игото“.)

Във връзка с всичко това широко се използува и друг един канал за излизане на текста от себе си:

аа) Епическият повествовател открито се обръща към читателя, реален и условен; тази нагласа е чужда на Елин Пелин и Йовков, на Д. Димов и Ем. Станев.

бб) Открито приобщаване на читателя има и в лириката, но нейните жанрови свойства благоприятствуват за развитието на един друг тип отношение говорител — слушател: лирическият говорител включва в творбата някакъв свой слушател или адресат („брате“, „либе“, „родино мила“, „свещена природо“ и пр.). С прехода от XIX към XX в. евокативността в лириката (обръщения, призовавания и пр.) спада като количествен дял. Усложнява се модусът на изявата им, променят се положението и съдържанието на адресата. Тези и подобните им количествени и качествени белези на евокативността са исторически променливи и техните извивки ясно следват по-обхватните идейни и художествени промени в развитието на лириката. Очакват изследването си.

Тенденцията към нефикционално обвързване се проявява многостранно — ще отбележим и една композиционно-семантична особеност. Начинът, по който творбата започва и завършва, е мяра за степента на нейната обвързаност или обособеност спрямо другите текстове и действителността. Творбата може да започне със сравнително постепенно и обяснително въвеждане в своята действителност и да завърши със също така постепенен, късащ една по една смисловите нишки завършек, който (както е например в „Една българка“ от Вазов) може да изведе изложението и досегашната реалност на повествователя. Специфизиран по своему в различните родове, този общ тип е водещ и представителен за литературата от XIX в. Следващият художествен тип предпочита рязко изрязаното начало и завършек, които подчертават по-голямата обособеност на творбата, по-голямото съсредоточаване на смисъла в нея.

Всичко това е свързано и с текстовите обеми и структури. До Пенчо Славейков лирическата миниатюра, до Елин Пелин краткият разказ са малко присъщи на литературата.

б) Авторските предговори и послеслови, бележки под черта, странични обяснения, тълкуващи подзаглавия, мота и епиграфи — тези и подобните им съпътстващи текстове са важно и здраво звено между художествената творба и заобикалящите я нехудожествени текстове и реална действителност. В литературата през XIX в. те са драстично много — за да спаднат пак така драстично след това. Тази повърхностна и очевидна промяна говори за дълбинни и трудноуловими промени в художествените типове на литературата.

Без умисъл да се впускаме в спорове за природата на заглавието на художествената творба — дали е паратекст, дали е нейна „органична“ част, или нещо междинно — ще отбележим, че разглежданите промени обхващат и него със семантиката му и стилистиката му. Не е общо правило, но е закономерно и характерно заглавието в литературата на XIX в. да бъде по-обяснително и да насочва към нефикционална реалия. Това е свързано и с неговия строеж. Възможни са и често употребявани са фразови и синтагматично разгърнати заглавия от рода на „Описание следственних произшествию собившихся от знаменитаго турецкаго Хатишерифа“, „Стара майка се прощава със сина си“, „Македонски воевода на смърт“, „Четвъртата годишнина от Сливница“, „Дядо Йоцо гледа“, „Завърнал се доброволец от Сърбия“,

„От кога Загорови са щастливи“. В първите десетилетия на XX в. заглавието рязко намалява своята реално-фактична обвързаност, увеличава многозначността си, опростява синтактичния си строеж, намалява словесния си обем. В хода на този процес се стига и до художествено закономерна полярност — активен отказ от озаглавяване в лириката. Нещо небивало и немислимо преди — появяват се и цели стихосбирки, в които няма нито една озаглавена творба.

6. Към края на миналия век започва видимо възхождане на условната фикционалност. С нефикционалността тя образува неделима и обратно корелирана двойка, така че приходът не е абсолютен, а още по-малко е преход от някаква предхудожественост към „същинска“ художественост. В процеса участвуват както общи фактори, така и особеностите на отделните литературни родове и направления.

а) Спада, както бе посочено, делът на реалиите за сметка на обобщаващи названия, нагласата на изказа се отмества към по-широка многозначност.

б) Многозначността се усилва повсеместно, от микроструктурните тропи до макроструктурните образни и сюжетни вериги и творбата като цяло.

в) Лирическият говорител все по-често влиза в кръга на условната лирическа проза, а и на субективизираното визионерство.

г) В литературата, критиката и литературното мислене се оформя нова представа за образа и мястото на твореца. Покрай отзивчивия изразител на всички възможни събития („на всичките трептежи на балкана история съм жива тук“) се налага един по-самовглъбен и личностно по-самостоятелен тип творец. Няколкото съществуващи тогава представи за твореца могат да се сведат най-общо до следното: реалната битова личност на автора и творецът са две различни неща. (Осъзнаването на разликата и желанието да се декларира тя пред обществото са една от причините за небивалото и неповтореното по късно по размер увлечение на писателите да ознаменуват приобщаването си към „другия“ свят на литературата, като приемат постоянен псевдоним.)

д) Епическият повествовател ограничава поведението на реален разказвач и увеличава своята единност и условност. В това разностранно движение участвува и един специфичен частен белег, свързан с даденостите на българския език — с наличието на преизказно наклонение в него. В белетристиката на Възраждането речта на повествователя редовно смесва изявително с преизказно наклонение. Функцията на преизказното наклонение е двояка: то означава и колективистична убедителност („говорят го хората, следователно. . .“), и отслабена лична ангажираност („преразказвам, каквото съм чул, а вярно ли е или не. . .“). Смесването на двете наклонения е част от отбелязаната вече семантическа стъпаловидност в тогавашната литература и нейната близост с фолклора. В следващия период употребата на наклоненията се диференцира — преизказното се ограничава в легендно-приказничните жанрове, а изявителното се утвърждава като основен носител на епическа условност и дистанция.

е) В епическите видове условността расте в две главни посоки: реалистическа и нереалистическа (фантастическа) условност.

аа) Реалистическа: чрез ограничаване на конкретните реалии, уединяване и обособяване на повествователя, композиционно и смислово самосъсредоточаване и типизираща многозначност.

бб) Нереалистическа: чрез въвеждане на далечни по време и пространство реалии, на фантастически ситуации, на легендност, приказничност, диаболичност.

7. Описаният в точка 6 тип на художествена условност кулминира към 20-те години. Следва извивка в противоположна посока, носеща нови социално-идейни и литературни измерения. Започва сближаване с нехудожествени жанрове — репортаж, дневник, политическа агитка, есе и др. Извършват се нови кръстоски между екзотика, фантастичност и репортажност, между баладичност и реалистичност. Появяват се сложни типологически прилики с възрожденската литература. В литературното мислене започва да си пробива път нова, положителна оценка за някои възрожденски автори, преди всичко за З. Стоянов, а донякъде и за Каравелов, който по логиката на предишния период се е пожертвувал като „художник" в името на публицизма.

8. През 60-те и 70-те години част от лириката, епоса и драмата очертава нова крива към висока условност.

а) В лириката това става чрез езиково труднопозволими съчетания и смислово труднопозволими построения.

б) В епоса и драмата — чрез фантастическа условност, идеща било от фолклора, било от съвременни, литературно преобразувани представи за техниката, психическия живот и др.

IV. Литературата вътре в себе си (междутекстовост)

Освен външните си опори (действителност, човек, език) литературата притежава опора вътре в себе си — връзките между отделни творби и групи творби. Връзките биват приемствено утвърдителни, оразличителни и противопоставни, всички те принципно еднакво приносни за утвърждаването и социалния живот на литературата.

В новата българска литература междутекстовите връзки минават през съществени промени.

1. През XIX в. междутекстовите връзки действуват силно и широкообхватно. Главни фактори: всеотдайната обвързаност на литературата с обществения живот; групирания на писатели върху творческа и лична основа с взаимни позовавания вътре в групата и полемични назовавания между групите; висока достоверност, която обхваща много реалии, между тях имената, съдбите на други автори и техните творби; друго, по-свободно отношение към реалността на творбата и неприкосновеността на авторската воля.

Ето някои от най-често срещаните и типични за епохата междутекстови връзки:

а) На голяма почит са мотото, епиграфът, а в повечето случаи те са цитат от творба на друг автор, с която се изгражда открито изявена връзка.

б) Чужди, а след това и български автори с творчеството си стават тема, често назована още в заглавието на оди, поеми, сатири.

в) В системата на тогавашния тип поетика, компактната, широко се използуват явното и скритото цитиране на откъси от други творби вътре в текста на творбата.

г) Типично и широко използувано е изчезналото по-късно междутекстово преобразуване, въвеждано с обяснителното подзаглавие „по. . ." („по Пушкин", „по Хайне", „по народни мотиви").

д) Небивало голяма е свободата в заимствуването от други автори било то мълчаливо, било изрично посочвано в някакъв паратекст към творбата. И двата случая говорят за исторически специфичен тип отношение към метатекстовост и оригиналност.

БАН
Институт за литература
БИБЛИОТЕКА

е) Обикновена практика е било стихотворение, разказ, повест да се публикуват с изричната уговорка, че това е само началната част (между другото красноречив признак и за тогавашното разбиране за цялостност и завършеност на творбата). В редица случаи, вероятно мнозинството, авторското намерение и обещание са оставали неизпълнени, поради което публикуваната част влиза в междутекстови връзки с ненаписаното въображаемо продължение. Недовършените части и незапочнатите, но обявени като творческо намерение творби също участвуват в литературния процес и време е да намерят мястото си в историята на литературата.

ж) Все така обикновена практика е било и обратното — творба, отбелязана като завършена и с белези на завършеност, да бъде по-късно някак продължена. За разлика от западноевропейските литератури през XIV—XVIII в. у нас продължаването на творба на един автор от друг е рядкост, преобладават „автопродълженията".

з) Свободата към чуждата творба (включително на Петко Славейков, Ботев) се проявява най-вече в преизданията, в които знайни и незнайни редактори преправят и поправят според разбиранията си.

и) В лириката се търси групирането между творби, подкрепяно и чрез издателската техника на стихосбирките и списанията.

к) В епоса устойчиви герои и обстоятелства преминават от творба в творба; образуват се наджанрови построения, пред които сме теоретически и терминологично безпомощни.

л) Налице е сравнително висока „диалогичност" между творби на различни автори — отзвук на подкрепа или отрицание.

м) Силни са и междутекстовите връзки вътре в творчеството на отделните автори, така наречената палинодия. Типични примери за полемична палинодия: у Петко Славейков темата за старостта — „Не пей ми се" и „Жестокостта ми се сломи"; у Вазов стихотворенията за Сръбско-българската война. У Ботев има прояви на нулева палинодия — диалог и спор с ненаписани или недостигнали до нас творби.

2. Първата половина на нашия век донесе дълбоки промени в представеното дотук положение. Някои от присъщите на миналия период черти изцяло отпадат, други продължават да действуват, но в различна количествена степен и като част от качествено нова литературна ситуация. Идват нов тип смислово-структурна автономност на творбата, ново разбиране за оригиналността като ценност, пред връзката автор — автор се предпочита връзката между автор и художествено направление.

Ето някои от особеностите на тези междутекстови връзки в собствен и съпоставителен план:

а) В епоса междутекстовите връзки стават жанрово по-еднородни (примерно само между разкази или само между романи). Връзките по общи герои и обстоятелства отстъпват на по-дълбинните връзки по смислова и емоционална насоченост.

б) В лириката от първите две десетилетия на века се декомпозират издателските междутекстови връзки — печатаните в списанията лирически цикли биват при следващите издания в книга „разбивани" и съставящите ги творби представяни като самостоятелни. Има признаци, че междутекстовите връзки в лирическия цикъл, стихосбирката и изобщо в лирическото творчество стават по-дълбинни.

в) Усилват се ретроспективните междутекстови връзки, тоест връзките между новото творчество и натрупания вече художествен „фонд" (например септемврийската поезия спрямо Ботев; Вапцаров спрямо Яворов). Увели-

чава се делът на литературната вторичност, която в наши дни става дори определящ белег за творчеството на отделни лирици.

г) Частен случай от „в“: постъпателно се разгръща пародията с някои от главните си разновидности и функции в литературния процес. Нейните резултати се проявяват най-напред в лириката, а през 60-те и 70-те години много ясно в епоса и драмата.

д) Очертава се закономерността, набелязана още в предишния период: по-силни са междутекстовите връзки в социално по-ангажираните творби.

е) Разнообразието в междутекстовите връзки и алтернативната възможност „да бъдат или да не бъдат“ стават източник на напрежение в литературния процес.

3. От средата на нашия век насам настъпва усилване на междутекстовите връзки — труднозабележимо в лириката и съвсем очевидно в епоса:

а) В цикъла разкази. Устойчиви герои и обстоятелства преминават от разказ в разказ, но в този художествен тип с превес на повторително-наслоителното, на психологическата и повествователната експерименталност.

(Цикълът разкази е наджанрово образувание с междутекстови организиращи принципи. Няма основание той да бъде разглеждан като плод от разпадането на романа в разкази или като движение от разказа към романа.)

б) В поредицата романи (някои от тях определяни като романи-епопея). Възможностите и стремежът да се обхване действителността в широки епически платна — такава постановка обяснява само част от явлението. Като структура романовата редица дълбоко се различава от типа на Толстоевия „Война и мир“ или „Йосиф и неговите братя“ от Т. Ман. Тя се състои от умерени по обхват романи, конструктивно раздвоени между смислово-структурната си самостоятелност и подчинената си принадлежност към поредицата. По всичко изглежда, че собствените тенденции към окрупняване на романа са се съчетали с по-общи тенденции към наджанрови междутекстови образувания.

4. В най-ново време литературното мислене и преди всичко литературната наука промениха гледището си за междутекстовите връзки — интересът към тях се усили, изучаването им, поне в добрия случай, тръгна в посока, много различна от някогашното позитивистично търсене на „влиянията“. Две са вероятно главните причини за промяната: натрупаната историческа памет на българската литература и новото усилване на междутекстовостта; противодействието срещу структуралисткия иманентизъм, търсенето на „отворено“ литературознание, влиянието на рецептивната естетика.

На съвременните наши изследвания върху междутекстовостта липсва ясна методология. Неправомерно се смесват две свързани, но качествено различни явления. В едни случаи творбата вътре в себе си или чрез съпътстващ текст изрично бележи връзка с друга творба или група творби. С тая връзка тя борави вторично литературно и поражда от нея първия специфичен вид преносни междутекстови значения. В другия случай връзката може да бъде непосочена, имплицитна, и пораждените от нея значения са вече от качествено различен тип. Имплицитната връзка има две разновидности, които при цялата трудност на задачата трябва да бъдат разграничени. Скрита, в смисъл непосочена, връзката може да бъде достатъчно ясна за подготвеността на литературния колектив, към който е отправена творбата. Това е социалнозначима връзка, която също поражда свой тип значения. Но връзката може да бъде скрита не само в смисъл, че е непосочена, а и защото е под възприемателния праг на литературния колектив.

Пренебрегвайки малко-много предишните типове връзки, професионалният литературовед насочва главно към нея своето набито око и богата начетеност. В методологическите предпоставки и в социалния смисъл на подобно изследване остават много тъмни места. Откриването на скритите връзки може ли да ги превърне в социалнозначими — и трябва ли? Има ли мяра за това, кое е връзка и кое не? Откриването на вътрешнотекстовите връзки (анализът на творбата) е дейност, дълбоко различна поради различията в обекта от откриването на междутекстови връзки. И двете дейности обаче се натъкват на някои общи трудности, между тях и трудността да се определи кое образувание, коя връзка са случайни и неносещи значимост и кои са функционални, значими. С една дума, без разграничаване между различните типове връзки и без яснота на методологическия подстъп към тях изследванията на междутекстовостта заплашват да се превърнат в ново издание на стария позитивистичен компаративизъм.

Историята на литературата изследва не само междутекстовите връзки, но и тяхното отражение върху литературното мислене, а оттам обратно върху литературата.

V. Литературната творба вътре в себе си (семантика и структура)

От този обемен въпрос ще изведем нещо за многозначността на съставката на творбата и нейната подчиненост спрямо цялото.

А. Литературата на XIX в.

В сравнение със следващия период в литературата на XIX в. съставката е по-малко подчинена и по-малко многозначна.

1. В епоса и драмата това се проявява най-вече чрез (а) по-голямата осведомителност и (б) по-голямата обяснителност.

а) Повествователната линия прекъсва подхванатата посока и се впуска в описание, чиято водеща цел е да осведоми за нещо (народни обичаи и творчество, бит, исторически събития, особености на отделни селища и краища и пр.). Това е в системно единство с някои от посочените вече свойства на тогавашната литература, в единство е то и с една от нейните главни обществени функции. Тогавашната литература е била важно средство за самопознаването на българина и за „откриването на България“ пред света.

б) В разказите, повестите, драмите и пр. се обясняват неща, очевидни от самата творба и ясни за читателите на всички времена. Наивно е да се обяснява това положение с някаква художествена недоразвитост. Обяснителността е частен вид на сюжетната и на речевата повторителност, които са присъщи и на много други литературни епохи (срв. и с фолклора). Не художествена недоразвитост е това, а друг художествен тип.

(Обратно следствие: в сравнение със следващия период литературата на XIX в. не е литература на недоизказаното, намекнатото, а още по-малко на „говорещото мълчание“.)

2. В лириката има (а) подобни на другите родове свойства, има и (б) специфични за нея особености.

а) Лириката на този период също е наситена със смислови и функционални отклонения и с разгърната обяснителност. В границите на родовата ѝ специфика те се проявяват най-вече чрез синонимно-повторителни напластявания около смисловите гнезда. Напластяването има два основни облика: на общореторическа и на фолклорна амплификация.

Синонимните напластявания носят художествено условното перлокутивно значение, че изразът търси себе си, че се движи около и към някакъв смислов център и че силата му е в самото движение, а не в окончателно постигнатото фиксиране. Противодействието на тази поетика на търсещия израз се появява към края на XIX в. (Пенчо Славейков, Кирил Христов и др.), когато краткостта, намалената синонимна повторителност пораждат значението, че изразът „с един замах" е постигнал себе си и смисъла си — поетика на намерения израз. (Груб неисторизъм е да се съпоставят ценностно двата типа поетика.)

б) Ако в епоса смисловата тежест се носи от надизреченски цялости, в лириката тя се спуска на равнището на изречението, синтагмата, думата, морфемата, фонетичната и фонологичната единица. В движението си от XIX към XX в. лириката постъпателно функционализира все по-ниските равнища. През XIX в. лирическата поетика се опира предимно на фразови цялости. Фразовите цялости биват речево дадени — тогавашната лирика охотно използува утвърдени изрази, цитати, клишета — или пък обособявани вътре в творбата. Типично отношение между тях са високата взаимна повторителност и острият контраст и отрицание. Допирните точки между фразовите цялости пораждат неназовани значения, които съвместно със собствените значения на цялостите, предимно еднозначни, пораждат художествената многозначност, присъща на този тип лирика. Фразовите цялости се групират в блокове, които със смисъла и обема си изострят контрастите и противоречията помежду си. (В системата на всичко това еднословните изречения тук са неприсъщи.)

Този тип поетика има очебийни връзки с реторическото. Той използува възможностите на реторическото, без да се отъждествява с него. Реторическите построения биват потискани и пречупвани—след като са дали приноса си на по-сложно и многозначно цяло.

По общи впечатления звуковата организация в този тип лирика изглежда по-ниска от следващия. Тези впечатления са труднодоказуеми и заблуждаващи — внушават неоснователното чувство, че следващият тип лирика е „по-лирически" и по-добър. Със сигурност може да се твърди, че лириката от XIX в. има други опорни точки на звуковата си организация — анафората и еднокоренните повторения („етимологична фигура"). За този тип лирика такава звукова организация се оказва особено подходяща, системно единна и функционална. Тя носи и една от връзките на тогавашната литература с фолклора.

Б. Първите десетилетия на XX век

Извършва се многостранен преход към нов художествен тип. Нов е смислообразуващият механизъм, ново е отношението между съставка и цяло и на обособяването на художественото цяло спрямо нехудожествените типове текстове.

1. В сравнение с предишния тип новото повествование е „стегнато". Съставката е силно подчинена на водещата линия на творбата, собствената ѝ осведомителна стойност — максимално потисната. Художествената система на творбата контрастно активира само част от нейните значения — включително и конотативните. Така се увеличава многозначността на частта и цялото, многозначност, която в реалистическата белетристика напрегнато спира пред границите на символиката, а в импресионистическата, символистическата и експресионистическата откровено я прекрачва. Уве-

личаването до символност на конотативното участие на съставката бе наречено „лиризация на прозата“ — прибързано и обърквашо название.

2. В лириката — увеличава се относителната тежест на минималното словосъчетание и отделната дума, а и на морфемата. Върху площта на тези единици се кръстосват по две и повече смислови линии и ги включват в различни смислови полета на творбата. Рязко се увеличава и взаимното смислово проникване на съставките. В сравнение с предишния тип поетика, компактния, този е дифузен.

Върху сравнително намаления обем на лирическата творба се гради по-плътна мрежа организиращи връзки. Високата организираност е типично лирическа — тя увеличава многозначността и смисловата отвореност. Появяват се и първите „трудни за разбиране“ български стихотворения.

Новият лирически тип гради и системно подхождаща му звукова организация. Смисловото обвързване на думите на дифузна основа се подкрепя от много висока, често клоняща към пълно покритие честота на конфигурацията от ударена гласна и една или повече съседни на нея съгласни. Звуковата организация на този лирически тип е в подкрепяща обратна корелация с намалената събитийност и „интересност“ на съдържанието. Определянето на тоя вид звукова организация като „музикална“ е беда за българското литературознание.

В. От 20-те години до наши дни

В този период няма така ясно очертано обособяване и преход между типовете поетика. Различните развойни линии, опрени върху една или друга традиция, вървят в сложна успоредица. В тая сложност и многосъставност се очертават и някои ясно видими извивки.

1. В епическите видове настъпват структурно и жанрово разтваряне към нехудожествени речеви типове. Единият връх на процеса е през 30-те години, другият — през 60-те и 70-те. По същество разликите между тях са големи, още по-големи са разликите им с литературата от XIX в., но въпреки това те може да се разглеждат като историко-цикличен аналог.

2. Промените в смислообразуващия механизъм и структурата на лириката се движат в две главни посоки.

а) Към смислова монолитност на съставките. От други стилове, преди всичко разговорния и публицистично-политическия, в лириката нахлуват утвърдени изрази, клишета и цитати. (Клишетата на символизма идват главно от неговото самоповтаряне.) Поновому влизат в действие и реторическите похвати — още по-здраво подчинени на боравещия с тях лирически контекст за пораждане на нереторически художествени значения. Речевите и композиционните блокове са главният участник в смислообразуващия механизъм. С тях се изчерпва и съдържанието на част от това творчество. В друга част обаче (както е например у Вапцаров) между блоковете се пораждат дълбинни противоречиви значения, носещи внушения за сложността и драматизма на епохата. Една от многото разлики на този тип лирическа поетика с компактната поетика от XIX в. е нейната вторична простота, маркиран и активен отказ от редица утвърдени дотогава белези на литературно обособяване.

б) Втората посока е в много отношения обратна на първата. Развива се главно от 60-те години насам. Микросъставките са силно обособени помежду си, с малко вероятностна, „трудна“ смислова връзка между тях. Невъзможността да се постигне връзка също участвува в смислообразуващия механизъм на тази лирика.

Смислово широко отворен (в крайните си точки до откровена смътност), този тип лирика е отворен и композиционно, особено що се отнася до завършека на творбата. Началото на лирическата творба е по принцип по-рязко въвеждащо, отколкото в епоса. По-рязко е и „излизането“ от творбата — с едно важно отклонение. Значителен дял лирически творби имат двоен завършек: в дадена точка творбата прекъсва развитието си („първи завършек“) и като завършващ отрязък повтаря по някакъв начин част от началото си. (Едно специфично за лириката явление, което заема представително място в нейната родова система.) Това начално-финално повторение може да бъде дословно (напр. „Песента на синчеца“ от Вазов), вариационно (напр. „Арменци“ от Яворов), събирателно (напр. „Хаджи Димитър“ от Ботев), противопоставно (напр. „Завод“ от Вапцаров). В развитието на лириката от XIX в. до наши дни ролята на начално-финалното повторение очевидно и закономерно спада.

VI. Литературата и жанровете

Жанрове съществуват както *във*, така и *извън* художествената литература. В последно време популярен става възгледът, че връзката от нехудожествените към художествените жанрове е трансформационна — примерно, че писмото се трансформира в епистоларен роман и лирическо „писмо“, религиозната молитва — в лирическа „молитва“ и пр. По-приемлив изглежда друг възглед: че художествената литература борави с нехудожествените жанрове, че ги поставя в подчинено положение, като ги приема в себе си на принципа на позоваването и като променя част от природата им, извлича вековно наслоените около тях производни значения и моделиращи сили. С една дума, не трансформация, а манипулация.

Връзката между художествени и нехудожествени жанрове върви в две посоки: от нехудожествените към художествените и обратно. През XIX в. това ясно доказват много мемоари, биографии, автобиографии, пътеписи, създадени в трудноразграничима близост до художествеността. Ето защо разграничаването на жанровите проблеми на (А) извънлитературни и (Б) вътрешнолитературни може да има само изходна работна стойност.

А. Литературата и нейното жанрово обкръжение

Границата между художествени и нехудожествени жанрове е исторически подвижна и синхронно противоречива. При все това в новата българска литература достатъчно ясно се очертават периоди на различни отношения между двете страни.

1. Новата българска литература започва с интензивно взаимодействие между тези страни. В него повече или по-малко участвуват главните жанрове на тогавашната речева дейност: посланието, проповедта, писмото, мемоарите, биографиите и автобиографиите, пътеписът, тъжачката, житието, молитвата. С религиозните жанрове се борави все по-решително и още преди Освобождението се стига до комично и атеистично травестиране на молитвата. Тематиката и повествователната нагласа на житието присъствуват в жалостно-страховитите истории за „нещастните“, „сиротите“ и „изгубените“, разказвани в първите повести.

Нехудожествените жанрове боравят един с друг и помежду си. По онова време писмото е имало социална и речева роля, значително по-голяма, отколкото в следващия век, и не е странно, че жанровият му модел е бил така

широко използуван в публицистиката. Това вероятно е улеснило проникването му в литературата. Там най-силна е неговата изява в лириката — нещо напълно закономерно за конкретно адресираната лирическа диалогичност на епохата. По-слаба е в епоса, където макар и писмото да влиза във важни сюжетни възли, до епистоларна жанрова линия не се стига. До Яворов включително кореспонденцията на твореца, „отворена“ и „затворена“, участвува в литературния живот по-дейно, отколкото в следващите десетилетия. Започнало отвисоко, по низходяща крива се движи използуването на писмото като жанров модел в литературната критика.

Както изглежда, литературното мислене на XIX в. е правело по-малко разлика между художествени и нехудожествени жанрове (за които е разполагало с доста богата терминологична номенклатура), отколкото между нехудожествените жанрове и другите нехудожествени речеви типове. До началото на XX в. литературното мислене и творческата практика не правят твърде строга граница между „очерк“ и „разказ“ — признак за обособителните процеси между епическите и нехудожествените жанрове. Във втората половина на XIX в. фикционалността постепенно и противоречиво се налага като различителен белег на литературата. С противоречията си процесът поражда, от една страна, произведения с фактическо-осведомителна доминанта (мемоари, пътеписи и пр.), в които има висока условност и редица прояви на епическа повествователна нагласа, а, от друга страна, произведения с функционална доминанта и силна безусловна осведомителност.

2. В началните десетилетия на XX в. литературата увеличава независимостта си спрямо нехудожествените жанрове. До тях тя прибягва порядко, а когато го прави, подчинява още по-силно изходния жанров модел. (Срв. например молитвата у Петко Славейков, Ботев, Вазов, Михайловски — и у Яворов, Дебелянов, Лилиев.) От друга страна, усилва се връзката с някои „по-екзотични“ жанрове например легендата.

3. През 20-те и 30-те години на XX в. настъпва ново сближаване между литературата и нехудожествените жанрове. Нови са и някои от използуваните жанрове — репортаж, политическа агитка, есе. Показателен фактор за „отварянето“ на литературата е навлизането на повествователния сказ — боравенето с типа просторечиво разказване в речта на повествователя. По-малко показателна, но не и за омаловажаване е появата на научнофантастичната литература у нас. Не само новите обществени и научни условия, не само външни литературни влияния допринасят за това — нашата научнофантастична литература се появява в благоприятен за нея момент от българския литературен процес.(Според едно гледище научнофантастичната литература у нас е започнала с диаболизма от 20-те и 30-те години. Това може да бъде вярно само доколкото продължението може да бъде диаметрално противоположно на началото.)

Б. Жанровете вътре в литературата

Жанровете в литературата действуват върху две свързани, но различни до противоположност равнища. Едното е в самите творби, другото е в представите и знанията за тях, в литературното мислене на епохата. Жанровите представи и понятия — винаги непълни, противоречиви и недоизяснени — се намират в напрежение с художествените дадености, което е един от стимулите на литературния процес.

1. В българската жанрова ситуация през XIX в. има нещо своеобразно, но леснообяснимо: сравнително богато и строго деление в лириката и обратното в епоса. По-късната поява на епоса и по-бавното му обособяване,

богатото жанрово разчленяване и жанрова терминология на лириката от предходните векове стоят в основата на тази особеност.

Лирическото творчество сравнително ясно и строго следва моделите на поне десетина жанрови вида. Успоредно с това жанровата принадлежност на творбата редовно се оповестява в заглавието, подзаглавието или в някакъв друг паратекст — практика, която контрастно рязко ще бъде ограничена в следващия период. Най-вероятните нейни функции:

а) В процеса на утвърждаване на литературата съпътствуващите жанрови определения са очертавали търсената литературна мяра и успеха на нейното постигане, а на тогавашния читател са давали ключ („код“) и предварителна нагласа за това, което му предстои да прочете.

б) Съпътствуващите жанрови определения са придавали на творбите литературна престижност заедно с изградените през вековете ореолни значения на съответния жанр.

Между жанровото определение и конкретната творба винаги съществува противоречието между общото и частното. В хода на XIX в. това противоречие се използува все по-активно за увеличаване на многозначността на творбата, за постигане на вторична и конфликтна литературност и пр. Появяват се творби, чиито жанрови заглавия не могат да действуват с терминологичната си стойност, а с някоя от конотациите си („Елегия“ от Ботев, „Епопея на забравените“ от Вазов, „Поема на злото“ от Михайловски).

Зачестява появата на жанрови названия и вътре в творбите — „песен“, „поема“, „сонет“, „повест“, „ода“, „роман“ — верен признак за увеличаване на литературността. В художествен контекст вторичните им значения се усилват и водят до раздвояването им между език и метаезик. В българския литературен процес особено характерно и показателно е движението на названието „песен“. (Заслужава изследователско внимание и употребата на литературни термини като „рима“, „стих“ в речта на лирическия говорител през XIX и XX в.)

В епоса на XIX в. намираме решително по-беден жанров регистър и по-смътни представи за границите между жанровете. С тогавашните си значения „повест“ не влиза в корелация с „роман“ и „разказ“. „Разказ“ също променя значенията си, като особено упорити се оказват творческите и концептуалните му връзки с „очерк“.

Названието „поезия“ дълго време се отнася единствено за произведения в стихова реч. Движението му към полето на творби в прозаическа реч през XX в. отразява по-строгото обособяване на епоса от нехудожествените жанрове и художествено ценностното му изравняване с лириката.

Книгата, печатна и ръкописна, започва като наджанрово образувание с много разнороден пълнеж (заглавието на една от първите книги на Петко Славейков, „Смесна китка“, е символично за времето си). Движението на книгата към единност е част от обособяването на жанровете и на литературата.

2. В началните десетилетия на XX в. настъпват промени, които всъщност изграждат нова жанрова система, това ще рече, че отделните жанрове са се променили наред с другото и от определеността, придавана им от новата система. (Например разказът, поемата се променят не само вътре в себе си, те са нещо ново и различно, защото са част от нова жанрова система.)

В жанрово отношение лирика и епос тръгват в противоположни посоки.

Предишното жанрово деление в лириката започва да се разпада. Лирическите творби все по-рядко следват жанров модел, съпътствуващи тек-

стове с жанрови определения все по-рядко се появяват, литературната критика все по-рядко се позовава на жанра в наблюденията и оценките си. Разширява полето си почти до пълен обхват лирическият „жанр", който от концептуално безсилие наричаме „стихотворение" или „обикновено стихотворение" и който в разрез с най-простите изисквания на историзма подреждаме до одата, елегията, сонета и пр. Трудно е да се каже дали се е образувала нова, все още неосъзната и ненаименувана жанрова система в лириката, но няма спор, че предишната е претърпяла трус из основи. Този процес е част от разгръщането на многогласието (почти във всеки възможен смисъл) на българската лирика. (Гледището на Бахтин, че лириката е едногласна, е исторически и теоретически неудържимо; впрочем някои от най-ревностните му поддръжници вече правят уговорката, че то не бива да се отнася до „модерната" лирика.) Процесът не е изолирано български. Малко по-рано или едновременно по този път минават и другите европейски литератури.

Обратно на лириката епосът обогатява жанровия си регистър — както в творческата си практика, така и в литературното мислене (навлизат идилия, новела, исторически роман, легенда, интересните междужанрови образувания като стихотворение в проза, импресия). В процеса на обогатяването преобладава стремежът, творчески и концептуален, жанровите граници да се очертаят по-ясно, жанровата система да се наложи по-устойчиво, в единство с това критиката върху епически творби усилва вниманието си върху съотношението между жанрови принципи и разглежданата творба.

3. Процесът на преобладаващо (и само относително) консолидиране на епическата жанрова система достига върха си и тръгва в обратната посока. Отминава времето на „класическия" разказ, а след това и на „класическия" роман. Прояви на противодействие се наблюдават още от 30-те години насам, а от 60-те може да се говори за активно преобръщане на предходната жанрова система. По поетия вече път продължава и лириката. Жанровите разместванията са свързани и със значителните промени в природата на епическото и лирическото. Най-новата литература черпи немалко сили от кръстосването и разместването на предишните жанрови граници. В литературното мислене това много ясно се отразява в преобладаващо отрицателните категории, с които се мисли новият литературен етап: деепизация, антилирика, отказ от фабула, разрушаване на сюжета, дегероизация, антиразказ и пр. и пр. Толкова силна и осъзната литературна вторичност е нещо ново в българския художествен процес. А че е и нещо исторически ограничено, е така ясно, както че и не може да има литература без жанрово деление.

VII. Литературният процес — скорост, ход, обрати

1. Скоростомер за литературния процес няма, така че за ускорено развитие на литературата през XIX в. не може да се говори поне в полето на литературната наука.

2. През XIX в. българската литература не минава през класицизъм, сантиментализъм и романтизъм нито ускорено, нито с нормална скорост — през тях тя изобщо не минава. Приликите на някои групи творби с едно или друго направление не означават, че то е действувало и се е осъществило като разностранната идейно-художествена категория, каквато е направлението.

(Критическият реализъм не бива да се отнася с еднакъв смисъл към епически и лирически творби.)

3. По силата на общите закони и българският литературен процес е съчетание от устойчивост, оразличаване и противопоставяне във времето. В процеса трите посоки променят степента на относителната си сила, а в литературното мислене по правило предпочитание се отдава на устойчивата приемственост за сметка на оразличаването и противопоставянето.

Как се движи литературният процес — взривно или с еволюционни натрупвания? В тази алтернатива (а днес тя предизвиква много спорове) има може би нещо объркано. Изследването на който и да е процес,включително и литературния, е виждане върху неговите резултати, получени от едни или други негови отрязъци, но никога не може да бъде максимално атомарен. Ето защо философската и художествената диалектика навеждат на следното решение. В процеса се обособяват творчески реално чрез произведенията и концептуално в литературното мислене отделни художествени системи. Всяка система се носи от група творби. И най-преданата на системата си творба е в някакво оразличаване и противоречие с нея. Друга група творби последователно натрупва различия и противоречия вътре в системата, без тя да губи своя облик и тъждественост със себе си. Трета група творби, най-често опрени върху тази „вътрешна“ подготовка, започват да градят система, която се възприема като нова и влиза в рязко противодействие с някоя от предишните. Неизбежната условност на това разпределение и решение може да се оправдае с факта, че такова е и общественото съзнание за природата и развитието на литературата. От трите групи и етапа най-трудно наблюдаем (и изследователски най-занемарен)е вторият.

4. Изискванията, които сега се предявяват към периодизацията на българската литература, правят това начинание неосъществимо.

Към характеристиката на българо-унгарските културни и литературни отношения през периода на османското робство

Йонка Найденова

Периодът на османското робство у нас представлява отделен етап в историята на българо-унгарските културни и литературни отношения. В условията на загубена независимост и на борба за освобождение се забелязват специфични прояви във взаимоотношенията. Но за едно по-интензивно развитие на тези връзки е предпоставка и фактът, че се слага край на борбите за надмощие и влияние на Балканите, които характеризират периода на средновековието, и българи и маджари се обединяват срещу общия враг. Унгария дори предприема походи за освобождението на България — Дунавския поход на Хуняди през 1443—1444 г.

Общата участ сближава още повече българите и с останалите съседни народи — славянски и неславянски. Предишното чувство на войнственост, дори на вражда, се заменя с чувство на солидарност и все повече укрепва мисълта, че освобождение може да се постигне само с общите усилия на поробените народи.

Днес науката разполага с достатъчно сведения за сравнително масовото участие на източноевропейските народи, в това число и на българския и унгарския, в борбата срещу османския завоевател[1]. Но тук можем да споменем и дейността на отделни борци срещу османския гнет: Петър Парчевич, който през 1673 г. потърсва помощта на Полша срещу чуждоземното потис-

[1] E l e k e s, L. A délkeleteurópai népek összefogása a török hóditók elleni Hunyadi háboruban. Budapest, 1952; Р а д е в, Ст. Докато Дунав тече. . .С., 1975, 35—40. В този труд авторът пише следното: „Походът на Хуниади от юни 1443 — февруари 1444 г., останал в унгарската история под името „Дългият поход", се провежда действително под знака на единството и сплотеността на европейските и най-вече на средноизточноевропейските народи. В армията, командувана от Янош Хуниади, участвували не само унгарци, но и поляци, чехи и други европейски народи. Населението на освободените територии с ентусиазъм се присъединява към войските. Настъпващите по посока на Ниш армии най-напред срещнали пълното съдействие на сърбите, а след това и на българите." (с. 35). По същия въпрос в писмото на Янош Хуняди до домашните му, писано след завземането на Пирот през есента на 1443 г., четем: „Нашата войска се увеличава всеки ден с пристигащи от всички страни българи, сърби и албанци, които се радват безкрайно на нашето идване. Българският народ от околностите снабдява войската с всичко необходимо." (Цит. по М и я т е в, П. Българо-унгарски отношения през вековете. — В: Българо-унгарски културни взаимоотношения. С., 1980, с. 41; Ц в е т к о в а, Б. Паметна битка на народите. Варна, 1969.)

ничество, опита на полско-унгарския крал Владислав III (Варненчик, както са го наричали българите, и Уласло — унгарците) и този на унгарския пълководец Янош Хуняди да обединят силите си за спасяването на страните от Източна Европа — в този смисъл битката при Варна, макар и да завършва с поражение, е останала като символ на братско сътрудничество и взаимопомощ и пр.

Много от тези песни са в основата на българския народен епос. Още през XV в. се създават песни с преки отгласи от политическото положение в страната. Това наблюдаваме и в Унгария, където със завладяването на земите на Балканския полуостров опасността от османлиите става все по-осезаема, а това намира отражение в литературата — създадената от неизвестен автор „Песен за обсадата на Сабач" (1476), по-късното стихотворение „Химн за Богородица" на Андраш Вашархейи — един от най-хубавите образци на унгарската религиозна литература, където сред похвалите към Мария е вмъкнато обръщението „ти турците осакатяваш", стихотворението за славните дела на Петер Берисло, борец срещу османските нашественици, с което авторът му, Михай Сабаткай, става представител на светската насока в развитието на поезията, създавана на унгарски език в началото на XVI в., и др. В българската литература отразяването на робството е дело най-вече на безименния народен певец. От друга страна, по-ранното падане на българското царство под османска власт е свързано с по-широкото застъпване на това събитие в литературата ни — песните „Гъркиня кралица", „Смъртта на Марко и погиването на царството", „Пропадането на Асеновото царство" и др.

Общата катастрофа, падането под робство и последвалата борба срещу наложеното владичество оставят дълбоки следи не само в нашата литература. За това свидетелствува наличието на общи герои в българската и в другите съседни литератури (образът на Крали Марко в българските и в сръбските епични песни) или съществуването на общата тема за съпротивата на балканските народи срещу чуждия гнет — особено показателни в това отношение са юнашките песни в българската литература и епосът на Миклош Зрини в унгарската. Общ елемент при повечето източноевропейски народи е и появата на странствуващи певци, които разказват за бедственото положение, причинено от робството, или възпяват славните подвизи на народни синове срещу завоевателите. В България това са гусларите, унгарската литература и музикална култура са съхранили името на Шебещен Тиноди, който обикаля страната и съпровожда песните си с лира, разказва исторически достоверни събития. (В Унгария така се създава и един от характерните жанрове на епохата: т. нар. исторически песни.)

Както виждаме, османското робство не остава без *отзвук* в българската и унгарската литература. Особено чувствително и сравнително бързо реагира унгарската литература — от хрониката на Янош Туроци през поезията на Балинт Балаши и „песните" на Шебещен Тиноди чак до XVII век — до Миклош Ищванфи и „Сигетско бедствие" от Миклош Зрини. Българските песни с теми и мотиви от робството — предимно юнашките — обаче имат и по-дълга поетическа традиция и се свързват не само с героичните дела на борците срещу османлиите, но и с битовите отношения през вековете на робството и със страданията на народа под чуждия ярем.

Епохата на робството е от значение и в друго отношение. Тя служи като *естествена граница* на сравнително успоредното литературно развитие на българската и унгарската литература докъм XIV—XV в., преди всичко поради различното времетраене и въздействие на чуждия гнет.

Владеенето на унгарските земи в продължение на 150 години няма онова решаващо значение за развитието на унгарската култура и литература, както в България, където османското владичество се оказва съдбоносно за духовното ни развитие, спънка за разцвета не само на литературата, но и на градовете и на буржоазната класа, един — по думите на Д. Благоев — своеобразен, видоизменен феодализъм[2].

По времето, когато в Унгария редом със страните на Западна Европа разцъфтява „най-великият прогресивен преврат“ — Ренесансът, и в световната литература вписват имената си такива забележителни европейски хуманисти като унгарските поети Янус Панониус и Балинт Балаши, в България тежките условия на робството определят задълго забавеното развитие на страната и нейната литература. Така България не тръгва по познатия път: хуманизъм — Ренесанс — Реформация — барок, а се развива при твърде специфични условия и все още в ограничаващите рамки на средновековието.

Въпросът за по-бързото европеизиране на унгарската литература има свое значение в историята на българо-унгарските литературни отношения. Както ще видим по-нататък, той се явява главно условие за характера на литературното взаимодействие през този период, насочвайки го в *обратна посока* в сравнение с безписмения период на двата народа: сега вече не тюркобългарите упражняват влияние върху духовното развитие на маджарите, а Унгария става *посредник* и *база* — особено в края на XVIII в. — за развитието на българската литература и книжнина.

И все пак османският завоевател не успява да наложи своята духовна зависимост, своя език и вяра (отчасти и поради славянската и религиозната принадлежност на народа ни), в резултат на което българите успяват да отстоят и съхранят народността си през дългите години на робството. Свидетелство за духовната мощ на народа ни, за силата на неговия дух през вековете на робството са народните песни в литературата ни. Те отразяват историческата действителност и бележат тясната връзка между история и литература.

От гледна точка на българо-унгарските литературни отношения е особено важен фактът, че в нашето литературно творчество са останали песни, които разказват за отношенията на маджари и българи, осъществили се на българска земя. Това са песни за конкретни *исторически събития* (Никополската битка около 1396 г., битката при Варна през 1444 г., еничарството) и конкретни *исторически лица* (Янкул войвода, някъде Янко Сибиянин — пълководеца Янош Хуняди, Секула детенце, или Янош Секей, племенник на Хуняди, Филип Маджарин — италианеца Пипа, или Филипо Спано, бяла Яна — кралица Изабела). Макар в това отношение да съществуват отделни изследвания[3], българо-унгарските връзки в областта на фолклора са все още недостатъчно проучени, не е установен и точният брой на песните, в които се пее за Будим града, за маджарите, техните битки и дела. Интерес

---

[2] Благоев, Д. Принос към историята на социализма в България. С., 1949, с. 36.

[3] Бъодеи, Й. Унгарски герои в българските народни песни. — Туран, 1941, октомври, 68—72; Bödey, J. Ungarische Gestalten in der bulgarischen Volksdichtungen. Ungarn, 1942; Dávid, A. Hiteles magyar hösök a délszláv népek vitézi énekhagyományában. (Doktori értekezés.) Budapest—Novi Sad, 1964; Еремечиев, Г. Унгарци-герои в българския юнашки епос. С., 1948; Динеков, П. Български фолклор. Ч. 1. С., 1980, 488—491; 511—514; 546—549; Чикхейи, Л. Образът на Янош Хуняди в българските юнашки песни. Дипл. раб., Будапещенски университет „Лоранд Йотвьош“, 1968; Огнянова, Е. Българо-унгарските отношения през вековете, отразени в българските народни песни. — В: Българо-унгарски културни взаимоотношения, 270—291.

представлява обстоятелството, че същите тези герои според досегашните проучвания не съществуват в унгарското народно творчество, докато в България не само че ще ги открием, но което е още по-забележително, в тяхното разглеждане са внесени нови моменти. Янош Хуняди не е вече пълководец, познатият ни от унгарската история виден съветник на краля, а син на българския народ, истински национален герой като Крали Марко, Момчил юнак или Дойчин, защитник на обезправените. И както Крали Марко продължава славните дела на Момчил войвода, така и Янош Секей става продължител на „юнашко племе" и се отличава със сила, предадена му в традициите на нашия юнашки епос по майчина линия. Свидетелство за симпатиите на народа ни към страдалческата участ на кралица Изабела е нейното побългарено име — Яна или Рада. Така унгарските исторически герои ги виждаме като фолклорни, въплътили героичния дух на българина, неговото чувство за патриотичен дълг към родината, а българските песни с унгарска тематика — като израз на чувствата на нашия народ към определени събития през епохата на робството и определено отношение към маджарите — братя по съдба.

Това уникално въздействие в областта на фолклора, когато се стига не само до нови теми и мотиви, но и до нови образи — образите на закрилниците на поробения народ — е отличителна черта на отношенията, които се осъществяват главно през ранния период на робството. То определя и наличието на първи етап през този период, който, както видяхме, се проявява на *ниво на народните маси (наличието на анонимен книжовен материал, на фолклорно-народностно съзнание)*.

Една друга особеност в сравнение с литературното взаимодействие през по-ранните епохи е жанровото разнообразие на литературата ни. Тя се обогатява с пътеписа, писмото, дневниковата изповед, които оставят за българските земи унгарските пътешественици[4], също и унгарските революционери емигранти начело с Лайош Кошут. Пътеписите могат да бъдат разделени на две групи: пътеписи от една по-ранна епоха — епохата на XVI—XVIII в., откогато датират едни от най-старите описания на български земи с автори Георг. Март. Рагузиум, Тамаш Бороши, Ференц Шебеши, Давид Рожняй, Пал Шандор, Янош Комароми, Янош Папай и Келемен Микеш, и втора група пътеписни материали — от XIX в.: към тях се отнасят паметниците, оставени от Имре Фривалдски, Бенямин Калай, Феликс Каниц, Бела Ерьоди, Адолф Щраус, дневниците на автори от Кошутовата емиграция начело с Габор Егреши и др. Освен по хронологичния си ред разграничаването на двете групи е целесъобразно и поради следното обстоятелство. Авторите на първата група пътеписи са или дипломати и пратеници на различни князе, пътуващи с определена мисия до Портата на Османската империя, или емигранти от освободителните борби на Ференц Ракоци, Михай Телеки и Имре Тьокьоли и куруци — борци против хабсбургското потисничество. Тези автори водят по-рядко дневници, изразяват се кратко, най-често във формата на служебни записки и се ограничават

[4] Вж. двете книги на известния историк и езиковед И. Самота (1867—1895), в които той помества редица ръкописни дневници на унгарските пътешественици, пътували из балканските, вкл. и българските земи: Régi utazások Magyarországon és a Balkánfélszigeten. 1054—1717. Összeállitotta és jegyzetekkel kiserte Szamota István. Budapest, 1891, p. 559, и в Nagy Becskerek, 1892; На български език отделни откъси са обнародвани от П. Миятев („Маджарски пътеписи за Балканите XVI—XIX в. Подб., прев. и коментар П. Миятев. С., 1976) и Ст. Радев („Кръв по розите". С., 1971, 35—55, 83—96, 60—64; „Докато Дунав тече. . .", 46—78, 122—130, 131—138). Вж. и Хоп, Л. Стари унгарски хронисти на българска земя. — В: Българо-унгарски културни взаимоотношения, 363—375.

с даването на сведения за българските земи. Ето защо дневниците им имат предимно описателен и информативен характер, техните литературни „белези“ са по-малко. Измежду изброените пътеписи челно място заемат небезизвестните „Писма от Турция“, писани от Келемен Микеш[5], минал през българските земи в първата половина на XVIII в. С тези свои „Писма“, донякъде с характер на дневник, донякъде на хроника и адресирани до една въображаема „леля“, К. Микеш допринася много за развитието на мемоарната унгарска литература, а фактът, че съумява да изрази своите впечатления от пътуването си с изящност и бравурна техника, го издига в един от значителните барокови писатели на епохата.

За разлика от своите предшественици авторите на втората група пътеписи от XIX в. пътуват с определена научна цел[6]. Но дори и тогава, когато става дума за унгарските революционери, емигранти[7], интересът към България е много по-целенасочен, а литературният материал е застъпен в по-голяма степен.

Този период — и особено втората половина на XIX в. — е характерен и в друго отношение: с интереса, който унгарците проявяват към българските народни обичаи и народна словесност. Поради насочеността на втората група пътеписни материали и по-късното ѝ разпространение тя трябва да се разглежда като по-късно явление — от втората половина на XIX в.

Тук следва да отбележим, че към старите ръкописни източници по наша преценка принадлежат и пътеписите доклади на български духовни лица, обхождащи католическите общини във Влашко и България — например пътеписът на Петър Богдан Бакшич, пътувал през 1640 г., виден наш книжовник и дипломат на трансилванския княз Дьорд Ракоци I.

С ценните си сведения пътеписите имат значение за създаването на междунационални контакти и като изворов материал. В същото време те представляват документално-публицистично четиво и се включват органично в литературните процеси на България и Унгария. Особено голямо е значението на пътеписа, писмото, дневниковата изповед в унгарската литература, където те влизат без изключение в активно творческо взаимодействие с възприемащата ги среда: пътеписът на Микеш развива качествените белези на бароковата литература, дневникът на Габор Егреши, също и писмата на Кошут очертават достойнствата на художествено-публицистичната проза, а фолклорните сборници на Ерьоди и Щраус се свързват органично с интереса към народнопоетичното творчество, проявен в края на XIX в. под въздействието на романтичното направление в литературата. Ето защо пътеписите ще имат по-голяма тежест в една историко-литературна периодизация не на българо-унгарските, а на унгарско-българските отношения, т. е. с оглед на унгарската литература, а също и в характеристиката на рецепционния процес на българската литература в Унгария. Класификацията на пътеписния материал в случая свидетелствува най-вече за характера на взаимодействието на този етап от развитието на българо-унгарските отношения, за неговата предимно *етнографска* и *културно-историческа насоченост*.

---

[5] M i k e s, K. Törökországi levelek, s. l., 1974. Писмата са писани между 1717 и 1758 г. и освен че са ценен паметник на унгарската барокова литература от XVIII в., съдържат интересни сведения и за българските земи, по които Келемен Микеш минал като приближен на Ференц Ракоци и на неговия син Йожеф Ракоци. Вж. М и я т е в, П. Цит. съч., 51—55.

[6] Пак там, с. 65.

[7] Вж. Р а д е в, Ст. Докато Дунав тече. . ., 99—117 и пос. там литература за унгарските революционери емигранти в България и техните пътеписни материали и документи.

Заедно с пътеписите мост между отделните явления в духовното общуване се явява и емиграцията — католическа и протестантска. Причина за по-масовото и системно изселване на хиляди българи от края на XIV в. до 60-те години на XIX в. отново са тежките условия на робството. Днес знаем, че край столицата на Унгария — Буда, на остров Рошд (дн. о. Сент-Ендре) през XVII—XVIII в. е съществувало цяло селище на българите, което по-късно се обезлюдява[8]. В Сент-Ендре по-късно се преселват и други българи — главно православната част на чипровската емиграция: за това свидетелствува и името на запазената до днес Кипровачка черква.

Център на католическата българска емиграция в Унгария е Банат[9], където след погрома на Чипровското въстание от 1688 г. се заселват голям брой българи. За това е от значение обстоятелството, че селото Кипровец е било център на католическа пропаганда и като такова е насочило погледите на въстаниците към народ със сродно, католическо вероизповедание и сравнително благоразположен към българите. В това отношение (особено за окончателното заселване на българите от Влашко в Банат) са от значение и някои политически обстоятелства. Известни са например стремежите на австрийското правителство да колонизира Мала Влахия — на това се дължат големите привилегии, които австрийският император Карл IV дава на българите по времето, когато те живеят в градовете Крайова, Римник и Брадичени. Заселването на чипровските българи във Винга и на „павликяните“ (българите от Свищовско и Никополско) в Бешенов определя задълго местонахождението на двата главни центъра на българската католическа емиграция в Унгария и тяхната по-късна роля на културни средища през втората половина на XIX в., когато българите католици създават свой език и книжнина.

Общо по данни от 1882 г.[10] броят на българите преселници в Банат доближава цифрата 25 000, за цяла Южна Унгария тази цифра се движи между 25 000 и 40 000 души. Показателно за тези преселници е, че те не скъсват връзките със своя народ, напротив, вълнуват се живо от неговата съдба и мечтаят да се завърнат в „старите си огнища“. В същото време те развиват дейност, която се отразява благоприятно върху облика на унгарския национален живот: така например Евсебий Ферменджин[11] се проявява като един от бележитите историци на унгарския, а също и на южнославянските народи, Йосиф (Йозу) Рил[12] има големи заслуги в областта на педагогиката и за развитието на унгарското образователно дело, Стефан Дуньов[13] става

[8] Вж. М а ю с, Е. Българско средновековно селище в близост с Буда. — В: Българо-унгарски културни взаимоотношения, 124—134.

[9] По въпроса за дейността на българските католици в Унгария най-ценни си остават проучванията на проф. Л. Милетич. Интерес представляват и публикациите на К. Телбизов, Ст. Стойков, Н. Милев, П. Коледаров, Г. Цирбус и др.

[10] C z i r b u s z, G. A délmagyarországi bolgárok ethnológiai magánrajza. Temesvár, 1882, p. 28. Вж. и българския превод. Ц и р б у с, Г. Южноунгарските българи. Етнографски селища. Прев. Ив. А. Георгиев — Период. сп. на БКД, 1884, № 12, 63—73; № 13, 31—50; № 14, 230—255.

[11] В статията си „Български податки в унгарските архиви“ (вж. сб. „Българо-унгарски културни взаимоотношения“, 338—362) езиковедът Ц. М л а д е н о в с право изтъква, че „делото на Ферменджин съвсем незаслужено е толкова слабо популярно у нас, когато става дума за един учен от сериозна величина“ и привежда неизвестни данни за трудовете на Ферменджин, които „могат да окажат неоценима помощ на нашата историография“ (с. 348).

[12] За Йосиф Рил вж. лексикона на Й. С и н е и „Живот и дейност на унгарските писатели“ (Magyar írók élete és munkái. Az MTA megbizásából írta József. XI. kötet, Budapest, 1906, p. 998).

[13] За Стефан Дуньов вж. L u k á c s, L. Garibaldival a szabadságért. Dunyov István élete és működése. 1816—1889. Budapest, 1968; Н е ш е в, Г. Банатският революционер

БАН
Институт за литература
БИБЛИОТЕКА

един от героите на унгарската националноосвободителна борба от 1848—1849 г. и съратник на Гарибалди и т. н. Не без значение е и обстоятелството, че литературните дейци на тази емиграционна група са изключително билингвистични (двуезикови) писатели, а литературните вестници, календари и списания, които те списват, са на два езика: на роден, макар и значително променен език, и на унгарски (имената на Йосиф Рил, Леополд Косилков, Иван Карабенчов, изданията „Винганский народен вестник", „Български дневник или календар" и др.).

Отличителна особеност на банатските българи е, че те все пак поемат *сравнително самостоятелен път* на развитие, поради което техният просветен и книжовен език стои донякъде отчуждено от общото културно развитие на българския народ. В този смисъл будителската дейност на българите в Банат се различава от дейността на други задгранични огнища на националната ни култура като Брашов или Цариград, които обслужват пряко прогресивната културна и просветна дейност в България и са много по-тясно свързани с културно-просветното движение на нашия народ през Възраждането. Това, разбира се, не трябва да означава, че въпросът за значението на едно такова културно средище като Банат може и да не се изтъква, да се омаловажава. Напротив, въпреки специфичните си особености книжовният център Банат заслужава специално внимание: със своите литературни прояви и културни феномени той свидетелствува за един все още неизпълнен дълг на нашето литературознание изобщо към българските културни центрове в чужбина — тези центрове трябва да бъдат включени в историята на нашата литература.

Прави впечатление, че както при общата периодизация на националната ни литература и в българо-унгарската периодизация на отношенията литературният критерий е свързан тясно с историческия. Чипровското въстание например се явява предпоставка за сформирането на един такъв културно-просветен център като Банат, отчасти на Сент-Ендре; неуспехите на националноосвободителните движения срещу Хабсбургите в Унгария като този на граф Имре Тьокьоли през XVII в. и по-късно на княз Ференц Ракоци II стават причина участниците в тези движения да емигрират и по такъв начин да създадат редица пътеписни материали за България с по-значителни автори Янош Комароми, секретар на Тьокьоли, и Келемен Микеш, камерхер на Ракоци, и пр.

Връзките през този по-ранен етап са най-вече *външни*. Те не влияят по-осезателно върху литературния процес: създаването на първите емигрантски центрове (Банат, Трансилвания и остров Сент-Ендре, близо до Буда) на територията на Австро-Унгарската империя; пътеписите, които редица унгарски автори през XVI—XVIII в. оставят като свидетелство за своя конкретен и значително нараснал интерес към България и нейния народ.

Литературният превод като посредник на взаимодействието не се използува, а процесът на взаимопроникването има изключително *културно-исторически характер*.

Интерес представлява и следното обстоятелство — сходството в литературите почти отсъствува, общуването между народите и тяхното духовно развитие се осъществяват главно по линия на общата съпротива срещу османския поробител.

Борбата срещу духовната зависимост — не само османската, но и гръцката — е борба за формиране на българска нация и българско национално

Стефан Дуньов — прославен потомък на Чипровци. — В: Чипровци. 1688—1968. С., 175—182 и пос. там литература за него.

съзнание. В този процес играят роля и различни прояви, отнасящи се до културните съприкосновения на българския и унгарския народ, свързани с всички онези значителни икономически, социални, политически и др. процеси, които настъпват в живота на нашия народ през XVII—XVIII в. Възникват явления, които обуславят процеса на взаимодействието и се преплитат с определен период от историята на националната ни литература — периода на Българското възраждане. Това е вторият етап в развитието на взаимоотношенията между България и Унгария, когато те се проявяват на *ниво на манастирска или черковна култура*: средища на книжовен живот са църквите и манастирите, а писатели като Христофор Жефарович, Партений Павлович или Паисий, поддържащи връзки със съседната страна, са черковни писатели.

Характерно за разпространението на католицизма у нас е, че то е свързано с дейността на редица българи католици, като Петър Богдан, Петър Парчевич, Кръстьо Пейкич, Яков Пеячевич и Франциск Ксавер Пеячевич и др., която те развиват и в обкръжението на своите едноверци в Австро-Унгарската империя. Значимостта на тяхното политическо и книжовно дело дава основание на учените да определят дейността им като „условие за предвъзрожденското пробуждане на българската народност“[14].

В тясна връзка с обществения и културния живот на Унгария влизат не само българите католици. Авторът на „Стематографията“ Христофор Жефарович прекарва голяма част от живота си на унгарска земя. Самият Паисий пребивава в „Немската земя“ — унгарската Карлоца в областта Сремшег, — а за написването на своята „История славянобългарска“ той получава „импулси“ и от Йован Раич, работил под влиянието на видния унгарски историограф Миклош Ищванфи. Впоследствие в своя труд Паисий използува — и то целенасочено — етнонима „маджарин“[15]. С това той се отграничава от старите славянски и български извори, където фигурира названието „угри“ в различни варианти, и утвърждава една от главните цели на новата епоха — да се пише на разбираем за народа език.

Отличителна черта в отношенията през Възраждането е ролята на Унгария — като среда и основа — за развитието най-вече на две балкански литератури — сръбската и българската. За това е от значение преди всичко *общият* духовен живот, който българи и сърби водят на територията на Австро-Унгарската империя[16]. Поради по-ранното си установяване в унгарските земи (особено голяма е вълната на сръбските емигранти, които пристигат през 1690 г. под водителството на патриарх Арсений Черноевич) първоначално сърбите са тези, които влияят върху духовното развитие на българските преселници: българските деца се учат в техните училища, в техните църкви българското население има възможност да чуе жива, разбираема реч и пр. Много от българите по-късно работят за общото пробуждане на българския и сръбския народ. Така например „Буквара“ на Марко Теодорович от Разлог, преиздаден през 1792 г. във Виена, служи за целите на българските и сръбските училища в Австрия; българският духовник и зограф Христофор Жефарович от Дойран през 1740 г. рисува фрески в

---

[14] Георгиев, М. Българско предвъзраждане в Унгария и сред унгарците. — В: Българо-унгарски културни взаимоотношения, с. 113; За дейността на българите католици в Австрийската империя по-подробно вж. Пейчев, Б. Католическият схоластицизъм в историята на българската философска мисъл. (Канд. дис.), 1972.

[15] Tóth, I. Magyarország és a magyarok Paiszij Hilendarszkinál. Nyelvészeti dolgozatok. Szeged, 1975/1976.

[16] Вж. Георгиев, Ем. Общо и сравнително славянско литературознание. С., 1966.

сръбския храм в Шиклош, негова е и бродерията на плащеницата на Пещенската сръбска черква, а със своята „Стематография“ той ратува за просвещението и на българския, и на сръбския народ; издадената през 1801 г. в Будим „История“ на Атанас Нескович играе също значителна роля за пробуждането на сърби и българи.

В този процес се включва органично и възникването на кирилско книгопечатане на територията на Австро-Унгарската империя[17] — откритата през 1770 г. във Виена за „нуждите на сърбите“ печатница с набор на кирилски букви, по-късно станала собственост на сърбина Стефан Новакович, а след него — и на Пещенския университет и др. От всички печатници най-положителна е ролята на университетската печатница в Буда, но български книги се печатат и в градовете Земун, Уйвидек (Нови Сад), Брашов, Загреб, Арад, Темешвар (Тимишоара) и др. и се свързват с имената на такива бележити книжовници като Йоаким Кърчовски, Кирил Пейкинович, Атанас Кипиловски, Райно Попович, Христаки Павлович, с издадения през 1806 г. „Молитвений крин“ и Бероновия „Буквар с различни поучения“ и др.

Не трябва да смятаме обаче, че това са първите български книги, печатани в Унгария. Към историята на българското книгопечатане в Унгария следва да отнесем и произведенията на онези българи, които са пишели на латински език[18], вкл. и книгите на банатските българи.

Въпросът за книгопечатането е един от най-често срещаните в областта на българо-унгарските връзки. Освен като фактологически материал той е интересен и в сравнителен план, и от гледна точка на културно-историческите и литературните потребности на нашия народ, във връзка с въпроса, кое е създало все пак възможности за възникването на кирилско книгопечатане на територията на Австро-Унгарската империя. Струва ни се — поради голямата маса преселници с близък език и също така близко вероизповедание, — че това са могли да бъдат само нуждите на Българското и Сръбското просвещение и тяхното общуване с Унгарското. В случая Унгарското просвещение е обединяващият център на онзи общ духовен живот, който водят преселниците българи в новата си родина. Ето защо за оформянето на този важен задграничен духовен център на нашата култура са от значение и някои характерни белези на Унгарското просвещение (1772 — 1820 г.): това, че то въстава срещу литературата на роден език и за потясното свързване на националната култура и език (неслучайно в Унгария подобно на сръбското езиково движение на Вук Караджич, на хърватското — на Людевит Гай, или на чешкото — на Йосеф Добровски, се разгръща т. нар. движение за обновление на езика, което провежда редица езикови

---

[17] Бьодеи, Й. Начало на българското книгопечатане в Унгария. — В: Българо-унгарски културни взаимоотношения, 314—337. Това изследване и до днес си остава най-основното проучване на възникването на кирилско книгопечатане в Австро-Унгарската империя. Отделни публикации по въпроса имат Ст. Радев, П. Юхас, П. Кирай и др.

[18] Първоначално произведения на латински език излизат в печатницата в Надсомбат (Търнава), открита през 1577 г. от архиерея Миклош Телегди за целите на унгарската контрареформация. Там през 1717 г. излиза от печат и известната книга на Кръстьо Пейкич срещу мохамеданската религия, както и книги на други българи, които са използували възможностите на унгарското книгопечатане по това време. Книгите на банатските българи през XIX в. се печатат вече в Арад, Темешвар и другаде. Срв. Начов, Н. Новобългарската книга и печатното дело у нас от 1806 до 1877 г. — В: Сборник на БАН, № 15, 1921, 1—132. Според автора на това ценно изследване в Унгария само в пет града — Будим, Брашов, Земун, Нови Сад и Загреб — са печатани български книги. Това твърдение се нуждае от прецизиране именно с оглед на отпечатаните произведения на българи, пишещи на латински език.

и литературни реформи), а също и за утвърждаването на светската насока в литературата. Дьорд Бешенеи, една от първите и водещи фигури на Унгарското просвещение, заявява: „Всяка нация е станала учена на собствения си език, на чужд — никога“, и още: „Господарите няма да забравят маджарщината дотогава, докато селяните говорят на маджарски.“ Почти по същото време Паисий пише в предговора на своята „История“: „Защо се срамуваш да се наречеш българин и не четеш и не говориш на своя език? Или българите не са имали царство и държава?“ Този сроден по своето звучене апел стои всъщност в основата на просветителската програма и на унгарските просвещенци, и на първите наши възрожденци. Целта е *национална подбуда*, която включва демократизирането на книжовния език, полагането на основите на училищното дело, образованието и печата, обогатяването на литературата със съвременни по своето звучене жанрове, а заедно с това и формирането на национално съзнание, постигането на национално единство.

В този смисъл в Унгария, където литературният процес има близки обществени функции и където също както у нас се чувствува нужда от буквари и учебни помагала, от художествени преводи и историографски просветителски учения, българските националнопросветителски идеи намират своята конкретна реализация. За това свидетелствуват известните ни досега близо 74 издания[19], публикувани до 1876 г., до Априлското въстание — от тях само в университетската печатница в Буда излизат към 41 книги. Всички тези немалко на брой учебници, художествени преводи и други издания съдействуват за създаването на родна интелигенция, помагат за изграждането на разбираем език, служат на българската национална църква и образование, благодарение на тях се ширят и националнопросветните идеи сред нашия народ. Заедно с това те са ярка изява на повишената активност в областта на литературните отношения между България и Унгария и показват тясната връзка на тези отношения с вътрешнонационалния ни живот.

Културните и в частност литературните взаимоотношения през този период се характеризират и с една друга, не по-малко важна особеност: *използването на чужди духовни явления за целите на собствената литература*. Така например първото сведение за нашата литература в Унгария на Габор Казинци през 1841 г.[20] е във връзка с една твърде съществена насока на унгарското културно развитие в средата на XIX в. — стремежа на порадикално настроените представители на унгарския реформизъм към разширяване на идейния кръгозор, към общуване със съседните източноевропейски литератури.

В нашата литература чак до 1872 г.[21] няма да открием подобно сведение или художествен превод и в това отношение в преводната ни литература през Възраждането има празнина, бяло петно, което изпъква особено силно на фона на многобройните преводи от други езици. Липсата на художест-

---

[19] По данни на д-р М. Стоянов. Българска възрожденска книжнина. Т. 1, С., 1957; През 1777—1848 г. само в Будайската университетска печатница се издават 25 книги на български език.

[20] Kazinczy, G. Bolgár és olah literatura. Tudománytár, 1841, V, Buda, p. 3.

[21] Според сегашните ни издирвания първият художествен превод от унгарски в България — стихотворението „Нашите надежди“ от Петьофи, публикувано в бр. 2 от 15 юни 1872 г. на цариградското сп. „Читалище“. С известна уговорка — доколкото е застъпен в статия (статията „Два поета в сравнение. Станко Враз и Вьорьошмарти“, също публикувана в бр. 2 от пос. г. на сп. „Читалище“) — можем да приемем, че тогава се появява и преводът на стихотворението „Безотечественик“ от М. Вьорьошмарти. Повече от десетилетие тези преводи не са последвани от други.

вени преводи от унгарски е донякъде обяснима: езиковата бариера, от една страна, а, от друга — по-късната в сравнение със Запада поява на унгарския роман не представлява достатъчен интерес за оригиналната българска белетристика, която тогава прави първите си стъпки.

У нас постиженията на унгарската обществена и културна мисъл проникват най-вече посредством Кошутовата емиграция. Както е известно, унгарските емигранти допринасят за появата на читалищата като нова форма на културно-просветна дейност, за възникването на театралното дело, оказват влияние върху развитието на музикалната култура, издават свой хумористичен вестник, разпространяват свободолюбиви идеи. На тях дължим и някои рецитаторски инициативи, както и представянето на пиесата „Беглецът" (в оригинал: „Дезертьорът") от Еде Сиглигети, най-продуктивния драматург на епохата, с което така или иначе възрожденският ни зрител се докосва до унгарската драма и изпълнителско изкуство. И все пак, преглеждайки възторжените отзиви на Михаил Арнаудов, на Иван Шишманов и Стилиян Чилингиров и на някои други наши по-стари и съвременни изследователи, по-склонна съм да се съглася с констатацията на Имре Пастор, че ролята на унгарската емиграция през български очи е доста, макар и добронамерено, преувеличена. „Истината е — пише унгарският изследовател, — че въздействието на унгарската емиграция е било значително по-скромно и не е основателно да се говори за дълбоко влияние дори просто поради краткия престой на емиграцията в България. Това заключение се подсилва още повече от дневниците и възпоменанията на унгарските емигранти, от които пред нас се разкрива една по-бледа, но в действителност по-близка до истината картина."[22]

В края на посочения период в историята на българо-унгарските отношения се откроява още една тенденция — свидетелство за взаимен интерес: вниманието, което унгарската културна общественост проявява към робската участ на нашия народ. Както е изтъквано вече в някои изследвания[23], това внимание е особено силно в навечерието на Априлското въстание, когато в унгарския печат се появяват редица публикации. Наистина в по-голямата част от тези материали истината за въстанието се премълчава или омаловажава. Като цяло обаче българският въпрос по страниците на унгарския печат раздвижва общественото мнение, спомага да се заговори за сравнително изолираното дотогава в света българско население.

От казаното дотук се налагат следните по-важни изводи:

1. Периодът на българо-унгарските отношения от падането на България под османско робство до нейното освобождение през 1878 г. има по наше мнение *два етапа с възлова граница началото на Българското възраждане*. Първият етап се характеризира на *ниво на народните маси* (наличие на фолклорно-народностно съзнание), а вторият — *на ниво на манастирска или черковна култура*.

2. И през двата етапа литературният превод като посредник на взаимодействието не играе роля, а връзките са предимно от *външнолитературен характер*. Така че за присъствие на унгарската литература у нас и на българската — в Унгария, е все още рано да се говори. До съзнанието на унгарския читател все пак достигат отделни сведения и бележки за българския бит, обичаи и култура, а в навечерието на Априлското въстание — и за не-

---

[22] Пастор, И. Кошутовата емиграция за България. — В: Българо-унгарски културни взаимоотношения, с. 192.

[23] Радев, Ст. Докато Дунав тече. . ., с. 194, с. 218.

говата робска участ. За нашия читател унгарската художествена литература остава, общо взето, непозната.

3. По отношение на останалите балкански литератури[24] българската не прави изключение — тя също се формира като национална при наличието на определени външни задгранични центрове, между които е и Унгария. С повишаването на ролята на Унгария като *посредник* и като *база* за развитието на нашата литература литературното взаимодействие между България и Унгария се обогатява с *нови многообразни форми* през XVIII—XIX в., усилва се и с непосредствени лични контакти. По този начин и неравномерността в литературните отношения, която съществува през средновековието и в началото на посочения период, все повече се преодолява.

4. За разлика от все по-единния ритъм на литературното развитие на Унгария със западноевропейските страни в успоредното развитие на българската и унгарската литература наблюдаваме *разминаване*, което се изразява най-силно в закъснението на националното ни Възраждане. Типологически тенденции се появяват сравнително откъслечно и за съвсем малък отрязък от време — през втората половина на XVIII в., когато в литературите се оформят сродни националнопросветни течения.

5. От най-голямо значение през посочения период е *ролята на Унгария за зараждането на българското книгопечатане* и за създаването на условия, които спомагат за изграждането на националния облик на литературата ни. В този смисъл в областта на българо-унгарските отношения въобще отрицателни въздействия почти не съществуват и ако все пак понякога възникват, те са по линия най-вече на историческите съприкосновения между двата народа.

6. Най-характерното за литературните взаимоотношения е, че проникванията се осъществяват предимно в *една посока — от Унгария към България*. По този начин и духовните връзки между българския и унгарския народ се оказват *съставна част* от общото развитие на родната литература през периода на Възраждането. Те имат активизиращо въздействие и са проводник на прогресивни, главно светски идеи. Разбира се, тезата за унгарското влияние върху националното ни Възраждане не бива да се абсолютизира и преувеличава, но твърде вредно е и обратното — пренебрегването и подценяването[25]. Фактите по убедителен начин доказват, че с подкрепата на просветното дело в България — и то в един труден за стра-

---

[24] Вж. труда на И. К о н е в. Литературни взаимоотношения и литературен процес (Българската възрожденска литература във взаимоотношенията си с балканските литератури). С., 1974, 33—34, където четем: „Нито една от балканските литератури не се формира като национална без свои външни центрове (творчески и издателски), основната част от които се намират в Югоизточна Европа. Всяка една от балканските страни изпълнява в нееднаква степен и на различни етапи от историята си ролята на среда, посредник и база спрямо литературното развитие на друга балканска страна. . .Ролята, която една балканска страна изпълнява като посредник и база спрямо развитието на друга балканска литература, обикновено се изразява в следното: а) на нейна територия се формират литературни и културно-просветни центрове; б) съществуват читалища и училища, в които учебният материал се преподава на родния език; в) към тях (или самостоятелно) действуват театрални групи; г) издават се вестници, списания, художествени, педагогически и други произведения; д) отпускат се парични средства (в едни случаи събрани от емиграцията, а в други — от официални държавни органи) за отпечатването на вестници и литературни произведения, част от които се разпространяват в същата страна; е) начертават се програми за системна книжовна и културно-просветна народополезна дейност, в която непременно е ангажирана и страната, на чиято територия се създават тези програми."

[25] Вж. Р а к о ш и, Г. Българската литература в Унгария (1841—1945). — В: Българо-унгарски културни взаимоотношения, с. 394.

ната ни период — Унгария в определена степен се оказва посредник и база за формиращата се българска нация и литература.

Нов период започва с развитието на литературните отношения между България и Унгария след премахването на османското потисничество у нас. Този исторически акт изиграва ролята на националноосвободителна, а заедно с това и на буржоазнодемократична революция и по подобие на унгарската революция от 1848—1849 г., буржоазна по своя характер, разчиства пътя на капитализма и създава условия за всестранен, включително и културен напредък на българската нация. Заедно с това възникват условия за ускоряването на процеса на сближаване на българската литература с унгарската.

Ранните поеми на Стоян Михайловски

Милена Кирова

В българската литература след Освобождението поемата е първият жанр, който открива пътя към създаването на произведения със самостоятелна философска проблематика. Напълно логично възниква въпросът, защо именно тук традиция и актуални духовни потребности се срещат и тяхното преливане диалектически кристализира в качествено ново явление. През 80-те години произведения с философска проблематика могат да се появят единствено в поезията. Само тя притежава необходимата идейно-художествена подготвеност. За възникването си философската поезия се нуждае от стабилна жанрова основа. Това би й дало възможност да концентрира усилията си в идейно-интелектуална насока. През четирите десетилетия на своето съществуване в българската литература поемата се утвърждава като жанр със здрава фолклорна основа, с много високи художествени постижения и перспективна насока на развитие. Възможността за различни вариации на базата на жанровия синтез епос — лирика я прави драматична, склонна към промени и много чувствителна към трептенията по идейната и художествената скала на епохата. Това улеснява компенсативното развитие на някои течения в нашата поезия върху нейната стабилна и едновременно гъвкава основа (напр. на едно толкова дълбоко традиционно течение като баладичното). Лириката в този момент също притежава разклонена и устойчива видова система. Но лирическото стихотворение е въплъщение на ударен емоционален синтез, а да се постигне философски осмислен идейно-емоционален синтез е изключително трудно, още повече, когато няма традиции в това отношение. Тук не става въпрос просто да се изрази едно настроение, една самостоятелна мисъл или мимолетна интелектуална инвенция. За да бъде философската лирика пълнокръвна, без да я подкрепя и изяснява една епическа сюжетна илюстрация, необходимо е зад нея да стои цялостна, устойчива, мирогледно оформена философска система. Никой от нашите поети не притежава такава система през 80-те години. Опитва се да я изгради Ст. Михайловски, а към края на десетилетието и Пенчо Славейков, но в този момент на тях не им достига истинско художествено майсторство. В този смисъл много тънка е забележката на Ал. Константинов, намираща се в рецензия за „Поема на злото“: „. . .ако би г. Михайловский да обладаваше стиха на г. Ив. Вазова, или ако би г. Вазов да обладаваше духа на г. Михайловский, то ний би се гордели с един високо-талантлив поет“[1].

[1] Период. сп. на БКД, 1889, № 31, с. 155.

В случая Алеко Константинов е доловил именно това разминаване между философски мироглед и поетически способности, което е характерно за поезията ни от 80-те години.

Поемата чрез своя епически елемент дава възможност на Ст. Михайловски за повече описателност, за многословни обяснения. Чрез сложна структура, умела композиция, внушителна цялостна идея тя успява отчасти да компенсира липсата на художествен блясък. Известен брой недозрели философски стихотворения надали биха събудили у българските читатели, творци и критици онзи бурен отзвук, на който се радват „Suspiria de profundis“ и „Поема на злото“ още с първото си отпечатване. Очевидно е, че в случая има значение и спецификата на творческия процес у Ст. Михайловски. За него винаги е по-трудно да изрази една мисъл кратко, в сбита форма, отколкото да я обясни и илюстрира подробно. Хубави философски стихотворения Михайловски създава сравнително късно. Може да е странно, но ранните му философски стихотворения са по-наивни и по-незрели от ранните му философски поеми. При поемата възможността за рационално построяване и осмисляне се оказва от голямо значение. В първа част на „Novissima Verba“, обобщила усилията му от края на 70-те и от 80-те години, лирическите стихотворения с философски характер, доколкото ги има, нямат своя оригинална идея, а просто варират концепцията на „Suspiria de profundis“.

Първата философска поема в българската литература — „Suspiria de profundis“, е напечатана през 1884 г. в Периодическо списание на Българското книжовно дружество. Тук като дата на написването е посочено: Ница, 188. . .След препечатването на поемата в първа част на „Novissima Verba“ датата е променена — Ницца (Франца), 1878 г. Най-вероятно е творбата да е написана по време на първия престой на Михайловски в Ница през 1878 г., а по-късно, през второто му пребиваване във Франция — 1880—1883 г., да е преработена, главно стилистично и лексикално. Още при появата си през 1884 г. произведението предизвиква силно вълнение сред критици и читатели и това вълнение доказва подводните стремежи и търсения сред интелигенцията в този момент. Най-много дразни умовете скандалното посвещение. Българската културна публика няма още формиран усет към абстрактно, подтекстово възприемане на художественото творчество — тя приема всичко буквално, педантично вярва в обективния смисъл на написаното, обича яснотата, а художествено-философската условност ѝ е чужда. Затова и поемата за нея е „чудовищна по съдържанието си“[2]. Но дори В. Д. Стоянов признава, че произведението е изключително полезно с умственото раздвижване, което внася в застоя и издребняването на културния ни живот[3]. А през 1889 г. в рецензия за „Вопли и припеви“ Ал. Константинов ще напише: „. . .като поема на песимизма, тя е единствена досега в нашата литература и по родът си, по съдържанието си, по формата, по величието и пълнотата на изражението си: тя е украшение на нашата поезия“[4].

„Suspiria de profundis“ внася в българската поезия няколко нови, перспективни за по-нататъшното ѝ развитие момента. На първо място това е опитът да се утвърди новият тип *философско разсъждение*, свързано не с конкретно явление, а с цялостната мирогледна система на твореца, изра-

[2] Вж. бел. ред. към поемата от В. Д. Стоянов (Период. сп. на БКД, 1884, № 8, с. 147).

[3] Пак там.

[4] Период. сп. на БКД, 1890, № 37—38, с. 382.

зяващо я като завършено, монолитно цяло във възможно най-обобщен вид. Доминанта във философския мироглед на Ст. Михайловски е песимистичното възприемане на живота — това е и основната идея на поемата, нейният идеен и художествен патос. За характера на този песимизъм Г. Цанев пише: „. . .тук песимизмът не е свързан с конкретно разочарование — той е превърнат в мирогледно начало, в отчаяна философия на живота, и обхваща основни духовни фактори в човешкия живот“[5].

Стремежът към философско-мирогледно осмисляне на художественото творчество води до създаването и въвеждането на специфична абстрактно-символна образност. Всеки елемент от нея чрез минимален брой щрихи внушава максимално дълбоко съдържанието. Това става възможно чрез пределно откритата концептуалност на творбата. Така на преден план излиза мисловно-рационалното начало, което в голяма степен иззема художествените функции на подтекстовото емоционално внушение. Психологизмът се осъществява главно чрез засиления елемент на автобиографизъм. Философия и художествено обобщение се пресичат в творческия субект и само така получават известна сила на емоционално въздействие. Всички тези идейно-смислови промени водят до изместване на центъра в жанровия синтез. Структурата на поемата става подчертано лирическа; чрез композиция, сюжетостроене и образност се търси експресия на художественото внушение.

Втората поема на Ст. Михайловски от 80-те години — „Поема за злото“, е с твърде внушителен философски замисъл. Планът за нея се ражда отново във Франция през периода 1882—1883 г., но творбата се печата след внимателна преработка чак през 1888 г. При отпечатването ѝ в кн. 25 на „Периодическо списание“ още при заглавието стои обяснението, че става въпрос за „отломки“ от поема. Същото изясняване откриваме — вече под черта, но отнесено към подзаглавието „поема“ в кн. 28. Знаем освен това, че Ст. Михайловски продължава да преработва произведението и след излизането му като самостоятелна книга през 1889 г. — запазени са негови бележки за нови глави, допълнителни епизоди, поправки от стилистичен и лексикален характер[6]. Това ми дава основание да предположа, че според първоначалния си замисъл творбата е принадлежала към един изключително обемен и претенциозен жанр — библейската епопея. Френската литература, откъдето идват основните внушения за създаването на „Поема за злото“ (преименувана по-късно в самостоятелното издание „Ева“), познава доста епопеи на същата тема: „La semaine“ и „La seconde semaine“ на Дю Бартас, „La chute d'un ange“ от Ламартин, и др. Най-голямо постижение в жанра на библейската епопея е „Изгубеният рай“ на Милтън, но пряко влияние върху творбата на Михайловски то не оказва. Напълно логично е, че замислената епопея се реализира художествено като поема. Библейският епос няма никакви традиции в българската литература. Напълно чужд е той и на атмосферата от 80-те години. Епическият замисъл се оказва свързан с определени рационални предпочитания на Ст. Михайловски, но е твърде различен от творческите му особености и от художествените му възможности.

В рецензията си за „Поема на злото“ Ал. Константинов прозорливо отбелязва: „Писателят, който ще се заеме да пише очерк върху новата българска литература, непременно с удоволствие ще отбележи таквози рядко у нас явление, каквото е новопоявената „Поема на злото“ от г. Ст. Михай-

[5] Цанев, Г. Развой на жанровете в българската литература през 80-те години. — В: Освобождението и българската литература. С., 1978, с. 10.

[6] Вж. Богданов, Ив. Преглед на литературната проблематика около „Поема на злото“. С., 1939.

ловски."[7] И наистина, без да бъде сред върховите постижения на националната ни литература, поемата е оригинално явление в нея. Тя е сред първите целенасочени и сериозни опити за европеизация на българската литература. Въпреки религиозния сюжет и ортодоксално-православната трактовка на темата творбата се възприема изключително откъм философско-мисловната и художествената й страна. Авторът се е постарал да обедини философия и религия в цялостната поетическа идея, но българската читателска публика няма склонност към религиозно вглъбяване. Затова пък тя посреща с удовлетворение рационално-интелектуалния елемент в поемата. А и сам Ст. Михайловски в ранното си творчество е чужд на религиозния мистицизъм от по-късните си творби. В „Поема на злото" вярата е материал за художественото слово и за творческата мисъл, при все че връзката между тях е двустранно насочена. Увлечен от стихията на художественото слово, авторът ще вложи в устата на архангел Михаил думите:

Вървете там дето владее
На Божий дар коварний враг. . .

(т. е. на земята). Но подобна реплика е дуализъм (par excellence), при това изречен от един архангел. Изобщо в ранните си поеми Ст. Михайловски се стреми да бъде повече художник и мислител, отколкото моралист. В позата на „съдник на епохата" той ще застане едва през 90-те години, когато името му на мрачен философ и поет е вече утвърдено. Над „Поема на злото" той работи упорито, поправя, усъвършенствува художествената тъкан, вслушва се в почти всички забележки на Ал. Константинов. Именно тази съзнателно търсена художественост, изградена върху една здрава интелектуална база, не дава възможност на дидактизма и реторизма да се разгърнат в произведението. Даже толкова характерната за автора открита концептуалност е завоалирана чрез усложнена образност и известна картинност на изображението. В резултат на всичко това „Поема за злото" не е диалогична, както почти всички поеми на Михайловски, а драматична — всъщност първата от този вид в българската литература. В творбата съществува борба на различни възгледи за живота. Образът на Сатаната притежава своя автономна художествена логика, той е цялостен и убедителен — самостоятелен носител на идея, а не просто илюстрация на авторови мисли. Нагледен пример за противоречията в творческия процес у Михайловски през 80-те години е раздвояването в този образ: от една страна, той олицетворява ортодоксално-праволинейната представа за въплъщение на Злото; от друга — стремежът да му се вдъхне художествено пълнокръвие и психологическа убедителност го тласка към внушения, заимствувани от творчеството на романтиците. Михайловски от края на 90-те години не би се поколебал да пожертвува идейно-центробежните отклонения дори ако с това ще посегне на психологическата и художествената завършеност на творбата, но Михайловски от 80-те години държи да бъде художник, да създава образи, а не илюстрации. И затова в устата на Луцифер прозвучават думи, които са достойни за романтическите му събратя:

Аз съм в стихиите световни
Едничката свободна мощ;
Аз съм сиянье в светлината,
Лъч Първозданний, който блесна
Сред хаотическата нощ!
. . . . . .

[7] Период. сп. на БКД, 1889, № 31, с. 149.

Аз съм в числата Единица,
Аз съм в безредицата ред,
Зад всеки предел — безпределност,
Зачатъкът на всички жизни —
Зародишът на всяка вещ!

Жизнени сокове напират в 30-годишния поет. „Поема на злото“ е сред малкото му произведения, които не са изградени изцяло върху внушения на отрицателни емоции. На места живото чувство избликва, създава непосредствено въздействуващи картини. Може би най-убедителна в художествено отношение сред тях е прелъстяването на Адам от придобилата вече познание Ева. Това е най-силното в емоционално и в художествено отношение място на поемата — и почти съжаляваме, че творческото развитие на Ст. Михайловски го е отвело твърде далеч от създаването на подобни сетивно въздействуващи, емоционално пълнокръвни, художествено издържани картини.

Ако в „Поема на злото“ стремежът към поетична образност е помогнал за редуциране на дидактично-рационалния момент, в следващата лироепическа творба на Михайловски — „Кадрилът на смъртта“, той достига до обратния полюс на своите цели. Художествени похвати като звукоподражание, асонанси, алитерация са толкова усърдно търсени, че се е стигнало до тяхната пародия. Но като идеен замисъл и като философска концепция „Кадрилът на смъртта“ внася нещо ново в българската литература.

След творчеството на Ботев нашата поезия не помни органично сливане на философия и сатира. Дори в „Борба“ художественото преливане се извършва на ниво мотиви и елементи, представлява докосване на поанти в един като цяло политически организиран мироглед. Философският песимизъм и сатиричното осмисляне на действителността са две страни от цялостната житейска концепция на Михайловски, които са способни сами да я представят доста пълно. Тяхната връзка не съдържа елемент на противопоставяне, между тях съществува пълно взаимодействие, достигащо на моменти до равенство. А това ражда не само идейните, а и структурните предпоставки за създаването на самостоятелни философско-сатирични произведения, за обособяването им в отделен литературен вид, който ще се утвърди през 90-те години и началото на новия век като предпочитан в творчеството на Михайловски.

В „Кадрилът на смъртта“ няма образи и реални характери. Изправени са една срещу друга две действителности: Животът и Смъртта, но между тях няма конфликт. Спокойствието на Смъртта е логично (а очевидно — и предпочитано) продължение на безумния живот. Смъртта е цялостна, монолитна — това е познатият ни образ от „Euthanasia“, пренесен на нова художествена почва. Животът е абсурден, нелеп в своята трагикомичност, фарс на сенки, безпомощни в слепотата на незнанието си. Обикновено свързваме философските идеи на Михайловски с традициите на Френското просвещение. Но „Кадрилът на смъртта“ доказва, че нейният автор се е влиял непосредствено от теорията и практиката на европейския модернизъм. Найдоловима е връзката във философските възгледи на Михайловски: в крайния песимизъм, потенциално способен да премине в ирационализъм, във философия на отчаянието, раждаща отчуждение, в елементите на художествена гротеска и абсурдност. В нова светлина виждаме и художествения неуспех в третата лирическа творба на поета. Михайловски не е слаб и безпомощен художник. Но в „Кадрилът на смъртта“ той се опитва да осъществи нещо много различно и, бих казала — не особено ясно и за самия него — да създаде своеобразна абсурдна художествена образност, като доведе тради-

ционните художествени похвати до крайност и по този начин ги пародира чрез самите тях. Именно в тази трудна и непостижима за литературните ни традиции до този момент задача талантът и усетът му изневеряват. Смелият замисъл пародира сам себе си. Но че съществува такъв замисъл, бихме могли да докажем. Ето един пример: наблюдаваме съзнателно търсения емоционален и художествен контрапункт между трогателните сами по себе си думи на „ощетените" герои в поемата (ако употребим понятието „герои" условно) и припева на оркестъра. Например: завършва страстната изповед на разведения мъж, който все така обича жена си:

Той:

Далеч от теб, в сълзи чисти
Душата си ще претопя. . .
Раскаян, с пълна вяра в Бога,
Аз миналото ще забравя
И вторий път ще се родя!

Оркестърът му отговаря:

Садила мома край море лозье,
Край море лозье, със бяло гроздье.

Или — необичаната жена със сълзи в очи изповядва тъгата си, а оркестърът ѝ припява:

Бий ме мъжо, бий,
,ко щеш ме убий,
юрдечката
на клечката
не я купи ти.

А нима тези съзнателно безсмислени, абсурдни чрез своята нелогичност думи на оркестъра не пародират художествените и идейните функции на хора от античната трагедия?

Някои от първите критици на Ст. Михайловски (напр. Ал. Константинов) отбелязват близката прилика между „Кадрилът на смъртта" и известното стихотворение от Алфред дьо Мюсе „La nuit d'octobre". Съпоставката между двете творби може да ни изведе до характерни заключения.

Връзка между поемата на Михайловски и „Октомврийската нощ" съществува главно по отношение на използуваната диалогична форма и в някои идейни внушения. Лирическият герой на Мюсе (Поетът) изповядва пред Музата горчивото си разочарование от любовта и от невярната любима, нанесла тежки рани на душата му. Това донякъде напомня изповедта на разочарования и изоставен съпруг в „Кадрилът. . .". Близостта вероятно е почувствувана и между общото песимистично настроение в поемата и думите на Музата от „Октомврийската нощ":

Човекът е чирак, мъката е негов господар,
И нищо не се научава преди да си го изстрадал.
Това е един суров закон, но закон върховен,
Стар като света и съдбата[8].

Но Ст. Михайловски е напълно чужд на романтично-носталгичната атмосфера в творчеството на френския поет. За Мюсе най-важни са преживяването, оттенъците на чувството, богатата звучност на стиха и неговата мелодична оркестрация. Чувствата са богати, детайлни, думите се стремят

[8] Преводът се стреми да бъде максимално близък по значение до оригинала.

да обхванат отвсякъде психическото състояние, да го внушат нюансирано, да спазват стриктно последователността на неговото развитие. Липсва претенцията за всеобемащо философско обобщение. При това въпреки внушението за романтична тъга стихотворението е напълно чуждо на всякакъв ирационализъм, на априорния песимизъм, на абсурда и гротеската. Финалът е подчертано жизнеутвърждаващ: в името на безсмъртната природа, на живота, на цветята и радостта — да погребем нещастията от миналото.

Дори и да е използувал като основополагащи някои мотиви от творбата на Мюсе, която безспорно е познавал, Ст. Михайловски ги интерпретира по съвсем различен начин. За френския поет любовта е всичко — за Михайловски тя е толкова нелепа, колкото и всичко друго в живота. За първия страданието е дълбоко, всеобхватно, но то е лично, резултат от конфронтацията на личността с външния за нея свят; за втория страданието е животът в неговия най-дълбок смисъл: едновременно като призвание, философия и съдба. Мюсе остава в границите на романтичното изживяване, Михайловски се стреми към интелектуализирано субективно осмисляне на действителността в духа на новата епоха. Оттук идва и стремежът му да скъса рязко с традиционните изобразителни похвати, да ги пародира и превъзмогне. Връзка между „Кадрилът и смъртта“ и „La nuit d'octobre“ наистина съществува, но това е по-скоро връзка на противопоставяне, на съзнателно разграничаване и идейно-художествено опониране.

Ранното творчество на Михайловски не е монолитна идейно-художествена система. То е отворено към много влияния. Сред тях най-важни са три: засилващата се връзка с нравствено-философските възгледи на моралиста; внушенията на романтизма, който по време на първия престой на поета във Франция все още притежава известна актуалност (споменахме за романтичните елементи в образа на Сатаната, за връзката между „Кадрилът на смъртта“ и идеята на известното стихотворение от Мюсе „La nuit d'octobre“ и др.).

Най-интересни в случая за нас са веянията от модерната за онзи период западноевропейска философска и художествена литература.

„La nuit d'octobre“ и „Кадрилът на смъртта“ ги демонстрират в най-завършен вид. Модернистичните елементи от ранните поеми на Михайловски са чужди и непознати за по-голяма част от литературата ни през 80-те години. Много от тях изчезват или се трансформират в по-късното творчество на самия Михайловски. Но тяхната поява през десетилетието подсказва за идейното раздвижване, настъпило сред българската интелигенция. Тази поява не би била възможна, ако не съществуваха обективни условия за нея. Тя, от друга страна, сама влияе и формира естетическите вкусове на читателската публика. Под бедната и спокойна на пръв поглед повърхност на културния живот през първото следосвобожденско десетилетие се надигат нови идейно-естетически възгледи и предпочитания. Но тяхната проява все още остава в границите на отделните индивидуални наклонности и на недостатъчно оформените духовни потребности на обществото. Ранните поеми на Ст. Михайловски правят силно впечатление на интелигенцията, раздвижват духовете, тревожат въображението. Те са целенасочен опит за рязко преодоляване на традицията, за пълно отърсване от останките на фолклорния мироглед, за поврат към художествените внушения на големите европейски литератури.

БАН
Институт за литература
БИБЛИОТЕКА

Нина Николаевна Пономарьова

Нина Пономарьова е от чуждестранните учени, които изцяло са свързали творческите си изяви с изследването на националната ни духовна култура. Тя работи в областта на българистиката повече от тридесет години и нейната дейност има твърде разнообразен характер. Наред със задълбоченото вглеждане във важни моменти от развитието на българската литература (в т. ч. и драматургия), наред с книгите и студиите, посветени на строгото научно изследване, Нина Пономарьова е непосредствен участник в широкото пропагандиране на нашата култура. Тя е съставител на редица сборници с произведения на български поети, белетристи, драматурзи и критици, където с умелия си подбор представя не само високите творчески постижения на литературата ни, но и процесите на нейното развитие и пътищата на българските писатели към голямата проблематика на живота. Нина Пономарьова е автор на много предговори, в които освен своите изследователски качества и богати знания за различни страни на духовната ни култура изявява и умението си да проникне в неповторимостта на художническата индивидуалност, в нейния идеен, образен и емоционален свят и деликатно да открои и характеризира чертите на поетиката ѝ. Нина Пономарьова редовно публикува статии и рецензии, популяризиращи националните ни постижения, или насочва вниманието към някои по-ярки явления от съвременната българска култура. С особен интерес у нас се посрещат нейните обзори за театралния живот в България или за представянето на наши театрални колективи в СССР, както и отзивите ѝ за най-новите произведения на драматургията ни. Човешката привързаност на Нина Пономарьова към българското драматургическо творчество и стремежът ѝ то да стигне до съветския гражданин в своето богатство и неповторима красота намират израз в една своеобразна, почти апостолска роля. В подготовката и провеждането на фестивалите на българската драматургия в СССР през 1969 и 1978 г. Нина Пономарьова активно участвува не само като член на жури, тя посещава театри из различните краища на огромната съветска страна и в срещите с режисьори и актьори чрез своите тънки анализи и проникновено разкриване на неповторимо българското творческо пресъздаване на нашата драматургия на съветска сцена. Със своята неуморна пропагандаторска работа Нина Пономарьова има дял и в бързорастящия интерес към българската пиеса, която през 1978 г. се появява в 167 постановки.

Първите изяви на тази огромна и разнообразна българистична дейност датират от 1951 г. Току-що завършила славянския отдел на Филологичес-

кия факултет на Московския университет. Нина Пономарьова преподава български език в курсовете по чужди езици при Министерството на външната търговия на СССР, а през 1959 г. вече осъществява първото си голямо творческо дело — заедно с Марин Йотов издава Българо-руски речник. Лекторската работа и подготовката на речника са сериозна школа, която ще осигури пълноценното реализиране на Нина Пономарьова в по-нататъшната ѝ българистична дейност. Защото познаването на българския език издълбоко, умението да проникне в метафоричните му пластове, владеенето на тънкостите и нюансите в него и безупречният словесен изказ са най-характерните черти в многообразната работа на Нина Пономарьова с българските източници. Това нейно качество превърна първата ни среща в своеобразен анекдот. Срещнахме се на един симпозиум в София в оживен разговор с група колеги и аз в никакъв случай не можех да предположа, а и да се съглася, че това чернооко и чернокосо момиче не е българка. Още тогава тя свободно се ориентираше в литературните взривове на 60-те години и подкупващо непринудено се справяше с почти жаргонния ни телеграфен изказ. Великолепното владеене на българския език е солидната основа, която осигурява прецизността на анализите и правдивостта на научните изводи на Пономарьова и ѝ предоставя възможността свободно и уверено да прониква в многопластовото съдържание на творбите на такива енигматични за чужденеца писатели като Йордан Радичков — неговото творчество тя е представила на съветския читател в два сборника: първия — през 1979 г. в поредицата „Майстори на съвременната проза“, а втория — през 1982 г. в „Библиотека българска литература“.

През 1957 г. Нина Пономарьова постъпва в Института по славяноведение при АН на СССР и нейните първи научни публикации са посветени на Христо Смирненски. В редица свои статии и в предговора към „Избрани произведения“ на Хр. Смирненски тя запознава съветския читател с творчеството на големия пролетарски поет и очертава значението му за развитието на българската литература. По-късно Пономарьова съсредоточава вниманието си върху процесите на най-новата ни литература и една от характерните черти в нейната научна дейност е насочването към неизследвани във фактологическо и проблемно отношение периоди. Тя не изчаква откритията на българската литературна наука, едновременно с нея гради концепции и обобщения, а понякога дори ни изпреварва. Такъв е случаят с нейната книга „Современная болгарская драматургия“ (1974), която и за нас е първият опит за изследване на драматургическото творчество от 1944 г. до седемдесетте години. За Нина Пономарьова развитието на българската драматургия не е поредица от имена, а процес със своите закономерности и национални традиции, който се провокира от съвременното битие и набира енергия от откритията на другите изкуства и литературата. Стремежът ѝ да обхване сложната диалектика на този процес я заставя да потърси характерните черти на драматургическото творчество от Възраждането до 1944 г. Лаконично и обобщено тя изтъква неразривната свързаност на театралното изкуство с националноосвободителната борба и революционното движение на народа ни, откроява социално-изобличителната насоченост на българската класическа драматургия и осмисля тези черти като национална традиция.

Най-уверено, категорично и ясно е характеризирана драматургията от първото десетилетие след революцията: подчертано е принципното ѝ различие от драматургията на критическия реализъм, изтъкната е най-характерната ѝ черта — класовият подход при художественото пресъздаване на действителността, точно е определено основното ѝ тематично напра-

вление — пресъздаване на героико-революционното минало на народа ни с патоса на висока гражданственост и комунистическа идейност. Наред с изтъкването на тези най-основни тенденции Н. Пономарьова посочва и наличието на интерес към социалните процеси в българското село, както и развилата се през периода трета тематична линия, съсредоточена в промените, извършващи се в човешката личност под въздействието на нравствените повели на социалистическото общество. Наред с разграничаването на отделните тематични насоки авторката анализира идейно-естетическото своеобразие на някои от най-големите произведения — пиесите на Камен Зидаров и Орлин Василев. Тук, както и в цялото изследване, Пономарьова умело вплита в научния анализ по-подробна информация за съдържанието на отделното произведение, което прави изводите й убедителни и за читателя чужденец, комуто не са известни всички произведения на националната ни драматургия.

Във втората глава „Стиловото разнообразие на българската драматургия" Пономарьова разглежда драматургичната продукция от края на петдесетте и шестдесетте години — един от най-богатите и плодоносни периоди, в които съвременният български творец проникна дълбоко в проблемите на днешния човек, намери съответствие с неговия духовен свят, създаде произведения, трайни в своите нравствени прозрения и в образните си открития. Към научния анализ на този период Н. Пономарьова пристъпва със солидна методологическа подготовка. Тя възприема стила не като механичен сбор от формални белези, а като „сложна, многосъставна структура, проявяваща се многообразно и в типа на художественото обобщение, и в композицията, и в жанра". Целесъобразността на този подход най-категорично се доказва в раздела „Лирико-поетическо направление", където широката интерпретация на стила помага на авторката да разкрие яркостта на явлението в неговите общи типологични белези и богатството на индивидуалното своеобразие, съдържащо се в изявите на отделните творци. Интересни са характеристиката на подчертаната лиричност на героя в тази драматургия и деликатното разграничаване на различните превъплъщения на тази черта в пиесите на Ив. Пейчев, В. Петров, Ив. Радоев. Н. Пономарьова е между изследователите, които първи включиха в това стилово направление драматургията на „не поета" Никола Русев и посочиха верния ключ за разшифроване на творческото му своеобразие.

В раздела „Прозаиците в драматургията" също така прецизно Пономарьова очертава общата художествена специфика на творците от това направление, изтъква така характерния за тях интерес към анализа, разкрива чертите на образните им похвати, но и тук тя не спира само до осветляването на сходствата, а търси измеренията и на творческата неповторимост. При драматургията на Димитър Димов тя изследва диалектическото взаимодействие между концепция и форма, очертава господстващата роля на диалога, разкрива многостранните функции на иронията, уверено прониква в същностните черти на една сложна поетика. Интересен е ракурсът, през който Пономарьова пречупва драматургията на Джагаров и Стрелков. Тя възприема тези автори като представители на едно направление, обосновавайки се с наличието на откровено изразена публицистичност в творчеството им, и изтъква, че „индивидуалните особености на всеки от тези автори позволяват да се видят широките възможности на публицистичния стил и неговите трансформации в зависимост от своеобразието на таланта". Обединяването на тези творци в обща стилова насока до известна степен е спорно, но даже и тук проличава основното качество на изследването на

Нина Пономарьова — целенасочеността към дълбоко проблемната, а не хронологическа характеристика на процесите.

Монографията „Съвременна българска драматургия“ не изчерпва публикациите на Пономарьова в тази област. Тя е предшествувана от редица студии, като „Стиловото разнообразие на съвременната българска драма“, „Търсенето на нови пътища в съвременната българска драма“, „Съвременната българска действителност в пиесите на Г. Джагаров и Н. Русев“. Н. Пономарьова продължава изследванията си в областта на драматургията със съставителството на сборник от пиеси „Червено и кафяво“ — Ив. Радоев. В предговора на това издание тя анализира еволюцията на твореца, спира се на пресъздаването на образа на Димитров на Лайпцигския процес. Тя е съставител и на сборника „Пиеси“ от Станислав Стратиев, в чийто предговор точно окачествява характера на сатирата в творчеството на този автор. Резултат на нейните задълбочени изследвания и на богатите ѝ наблюдения върху непосредствената художествена практика е студията „Българската драматургия в СССР“.

Нина Пономарьова има научни приноси и в изследването на проблемите на съвременната българска проза. През последните години тя съсредоточи вниманието си в тази област и вече е публикувала редица студии — „Прозата през 70-те години и социално-нравствените конфликти в съвременния етап от развитието на социалистическото общество“, „Основни тенденции в развитието на българската проза през 60-те и 70-те години“, „Особености на конфликта в българската проза през 60-те и 70-те години“. И тук тя защищава своето умение да прониква в различните пластове на процесите, да съсредоточава анализа върху основните тенденции и най-характерните стилови черти на творчеството през периода. В развитието на прозата през 60-те години тя изтъква своеобразното преоткриване на личността и преобладаващите лиризация и монологизъм в художественото ѝ пресъздаване; 70-те години Пономарьова разглежда в диалектическата им свързаност с предшествуващия ги период и откроява като най-характерна тенденция в тях насочването на твореца към нови жизнени пластове и конфликти. Като доминанта тук тя определя интереса към националния характер и стремежа да се проникне в неговите глъбини. Окачествявайки тази тематична насоченост като коренотърсачество, тя проследява различните ѝ модификации и откроява дълбоко философското осмисляне на взаимодействието между минало и настояще в някои произведения. Особено интересен е анализът на своеобразния синтез между реалност и измислица, на многостранните функции на символа, метафората, притчата. В подобен план тя разглежда и иронията, разнообразната ѝ свързаност с различните пластове на творбата. Пономарьова отделя необходимото внимание и на останалите тематични направления, разкриващи сблъсъците между цивилизация и патриархалност или търсещи нравствените и социалните деформации, нанесени от потребителската стихия.

И в областта на прозата българският творец привлича Пономарьова с принципността на своята гражданска позиция, с дълбоката си ангажираност към тревогите на живота. Тя не се интересува от повърхностното, макар и понякога модно, съчинителство. Нейните способности на критик ѝ помагат да отсее истински художественото от случайното. Своите научни изводи и обобщения изгражда върху анализа на творчеството на най-ярките и интересни автори като П. Вежинов, Й. Радичков, И. Петров, Ст. Стратиев, Г. Мишев, В. Попов и др.

Н. Пономарьова е от чуждестранните учени, които особено добросъвестно отчитат приноса и откритията на националната ни наука. Това про-

личава не само от скрупольозния преглед на българските публикации за разработвания от нея проблем, където тя се чувствува задължена да отбележи почти всичко. Тя полага усилия специално да представи постиженията на българската критика и литературознанието. Заедно с В. И. Злиднев подготвя сборник от статии на български критици. Пономарьова е автор на послеслова към излязлата на руски език книга на Б. Ничев „Съвременният български роман". Преценката си за това изследване гради върху познаването не само на литературните процеси, но и на развитието на българското литературознание. Като особени качества на Б. Ничев изтъква умението му, без да изолира процеса на формиране на българския роман от европейското и световното литературно движение, отчетливо да очертае национално неповторимото в развитието му, отчита приносния характер на теоретичните разработки, разкриващи жизнеността и различните модификации на романа, посочва проникновената и оригинална характеристика през различните периоди. Едновременно с анализа и изтъкването на концептуалното и приносното в книгата Пономарьова съумява да съхрани активността на своето отношение. Тя не само разкрива възгледите на Б. Ничев за отделни моменти от процеса, но отстоява и своята позиция. Интересни са нейните деликатни вметвания за романното творчество през 70-те години.

Разбира се, към тази дълга поредица от трудове и разнообразна българистична дейност биха могли да се прибавят и още много други изяви. Но и най-прецизното изброяване, и най-задълбоченият анализ не биха могли да разкрият дълбочината на обичта, с която Нина Пономарьова пристъпва към българската култура, милее за нейните творци и постиженията ѝ и не по-малко ангажирано от нас изживява тревогите ѝ.

Невена Инджева

Това единство — реалното и фантазното

Из литературната анкета с Владимир Полянов

Александър Пиндиков

— Как се чувствуваха българите в Грац по време на следването ви в Австрия?

— Това беше епоха, когато в немските градове имаше много българи. Имайте предвид, че след загубената война през 18-а година нашият лев беше пропаднал, но не толкова много, колкото немската марка и австрийската крона.

Нашият лев спрямо австрийската крона и немската марка от 18-а година до януари 24-а година, когато в Германия се въведе златната марка, беше едра валута. Някои живееха като милионери. Много българи си купуваха вили, купуваха си яхти. Светослав Минков беше напълнил бюфета си с най-скъпите питиета, каквито можеше да има, и носеше габардинени костюми, макар че нямахме повече от сто лева месечно като наша издръжка.

— В Грац ли гледахте нашумелия навремето филм „Кабинетът на доктор Калигари"?

— В Грац. Това е един град, смесен със старинни и нови квартали. Старинните квартали са типично готически, с готически църкви, с готически сгради. В един от тези квартали с тесни улички, с големи наклони, ходиш като магьосан между тия къщи, беше това кино, където гледах „Доктор Калигари — първия експресионистичен филм, и по-късно „Доктор Мабузе" с Вернер Краус[1], а „Калигари" беше с Файт — прочут немски актьор.

Тези филми бяха замайващи по своята изразителна сила, с цялата си новост, по форма, по съдържание — всичко будеше интерес, всичко увличаше зрителя, разбира се, и самият сюжет оправдаваше тази форма. Така че едно от огромните впечатления, които имах там, бяха тези два филма сред готическите църкви, манастири и самата менза, където се хранехме — това беше католическа трапезария в едно сводесто здание с прислужнички калугерки.

Влизането в един готически храм и особено когато свири органът е нещо, което не можеш да получиш в българска църква. . .В българска църква всичко това е някак си студено, всичко не е така одухотворено, ожи-

[1] Пълното заглавие на филма е „Доктор Мабузе играчът". Вернер Краус участвува във филма „Кабинетът на доктор Калигари".

вено. А там с тези цветни стъкла, с това осветление, с тази музика има нещо възвисяващо, има нещо, което те понася, което те увлича. . .

Църкви, готика, филми, сгради — всичко настройваше и увличаше. Плюс това един сравнително несигурен, нестабилен живот с тези сто лева, с които прекарвахме — кога си ги получил навреме, кога не, платиш нещо и останеш без пари. Аз съм ходил като магьосан в парка и съм мечтал да ми попадне някой брилянт или някоя касия, пълна с пари. Или купувам лотарийни билети и мечтая да спечеля главната печалба. Това беше непрекъснато гонене на пари, гонене на средства, за да се продължи съществуването, а същевременно това тормозеше, това те изпречваше пред въпроси, създаваше вече една психика, която се оказа много благоприятна за онова, което се искаше за моите нови разкази. Освен това имаше и преживявания, които постепенно се свързваха с бъдещите сюжети на разказите.

— А защо Грац не можа да ви задържи?

— Защото отидох на по-хубаво място и се увлякох. Това беше Виена. Дотогава във Виена не бях ходил.

— Кое събуди у вас по това време интереса към Еверс?

— Просто не зная, не помня. . .Във всеки случай бях прочел един разказ „Паякът" от него. Един забележителен разказ. Още във Виена си бях купил неговия сборник разкази под заглавие „Ужасът". От всички тези разкази бях прочел само „Паякът". По-късно вече, както знаете, аз преведох няколко негови разказа, вие сте ги чели, преведох само „Първото петоколие". Собственикът на издателство „Аргус" имаше намерение да издаде серия от книжки на Еверс и всяко петоколие да се издава в отделна книжка. Но това не можа да се осъществи.

Аз зная защо питате, известно ми е мнението, че Еверс ми е повлиял. Не знам какво да ви кажа. Не аз трябва да отговоря на този въпрос. Аз живея със съзнанието — понеже свързвам отговора си с всичко, в което аз живеех, което бях преживял, с което бях свързан, — че подтикът да пиша не е Еверс. Спомнете си, че още преди да замина за Австрия — 20-а—21-ва година, аз вече печатах в списание „Сила". При това не може да се каже, че отпечатаните мои пет-шест работи са съвсем обикновени разкази, че те по дух нямат съвсем нищо общо с печатаните разкази в сборника „Смърт" след завръщането ми от Австрия. В Грац аз също пишех далече преди да науча немски и това ми попречи да взема някои изпити по медицина. Ето още един случай, който говори, че не може да се твърди за някакво влияние тогава на чужди автори, както ми се приписва, защото аз още едва сричам немския език, а пиша вече диаболичните си разкази. Именно затова не можах да взема изпитите си, защото се бях увлякъл в писането им.

— В Грац пишете „Ерих Райтерер".

— Едно мое преживяване аз свързвам с конкретни обстоятелства: синът на моя хазаин се казваше Ерих Райтерер. Бащата беше умрял, а синът, който беше момче на моя възраст и живееше с майка си и сестрите си, носеше това име. В тази квартира аз пиша разказа.

— На много места, където се пише за вас, се подчертава връзката на творчеството ви от онова време с Еверс.

— Знам. Людмил Стоянов, който написа първата похвална критика за мене в „Хиперион", лансира тази мисъл. Но, честно казано, аз не мога да се съглася. Вие четохте тази книжка, която съм превел. Има ли тя нещо общо с моите разкази?

— Почти нищо. Може би само с фантазните моменти от големия разказ „Мамалоа".

— Еверс пише своите разкази, изхождайки от бита на тихоокеанските племена. У мене този елемент го няма. У мене има повече психология, анализ на преживяването, водещ към разказаното събитие, бих казал, предизвикващ събитието. У него има фактическо описание на неща, които той е видял и преживял. Той има и психологически разкази, какъвто е „Паякът", има разкази с разгърната психологическа трактовка. Този сборник, който аз съм издал, е и първият, който съм прочел, но няма никаква връзка с разказите, които пиша. Плюс това този сборник мисля, че излезе след моята книжка.

— След „Смърт"?

— Това не мога да установя точно, но във всеки случай към всичко, което съм написал, аз съм предизвикан от конкретни преживявания. „Един гост" например. По това време вестниците у нас бяха пълни с описанието на едно престъпление: една милосърдна сестра убива своя любовник, отсича му главата, слага я в стъкленица, грабва стъкленицата със себе си и побягва. Но носи стъкленицата като нещо скъпоценно. Този контраст между едно убийство и любов ми въздействува, потърсих причината, защо, как, какво става с тази човешка душа, за да стигне до това преживяване. И написах „Един гост". Разбира се, аз вече не разказвам за сестрата, а за един мъж, защото на мене ми се виждаше невероятно за една жена да извърши такова престъпление. Затова го и промених. Един гост, малък провинциален град — свързвам ги в едно, обаче нямам абсолютно никакво желание да пиша за ужаси, за страшни работи, а да увлека читателя в страданията на една душа. Това е непосредствено тълкуване на един случай от живота.

— Но в „Един гост" вие изявявате някои чисто ваши писателски търсения и проблеми, каквото е например раздвоението на личността.

— Разбира се, търсейки обяснение на този фрапиращ случай: да убиеш и да любиш! Къде са тези две неща, явно, че тази жена живееше в това раздвоение: от една страна, предизвикана да убие, от друга — да обича.

Пак за това раздвоение — „Ерих Райтерер". „Ерих Райтерер" е конкретно преживяване: искам да вляза на един Хуберманов концерт в залата. А в това време нося спомена още от София 1920 г. от един образ, рисуван от Дечко Узунов. Той беше нарисувал, струва ми се, свой роднина. Този портрет ми действуваше много силно. Смятах, че той излъчва, че този образ ми оказва някакво въздействие. С Дечко сме говорили дълго върху това. Оттогава и по-късно, като ме срещне, веднага подхвърля: „Ерих Райтерер", припомня разговора ни за въздействието на този портрет. А когато на Хубермановия концерт се подлъгвам да вляза през задния вход на залата, аз персонифицирам образа на съблазнителя. У мене той става герой в разказа такъв, какъвто го бях видял в портрета, който всъщност го нямаше в моята виенска стая, но който аз носех от София със спомена си от ателието на Дечко. А за да усиля разказа, вмесвам съблазнителя — това второ мое „аз", и в епизода в банката и пр.

— Ако търсим някаква връзка у вас с Еверс, макар и външна, можем да я открием в използуването на дневника като композиционен прийом.

— Не зная доколко това го има у Еверс, но то е вече слабостта на композицията, слабостта на автора да търси начин да разказва. Откъде е дошло това у мене, не зная, но съм намерил този начин като възможност да разкажа за събитието не като мое преживяване, а като преживяване на един студент, който е живял преди мене в тази квартира.

„Смърт" е едно преживяване. По времето, когато го писах, моят брат работеше в Якоруда. Аз съм му на гости и там се случи нещо, което ме върна към размисли за смъртта: беше умрял един млад човек. Искрено казано,

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА ☆ СОФИЯ ☆ ПЕТЪР ВЪЛКАНОВ

трите разказа от книгата са написани, подбудени от непосредствени мои преживявания.

По-късно, след успеха на тези разкази аз търся вече майсторството да пиша. Стигам до „Мрежата на дъжда". И тук има преживяването на автор, който се мъчи от мисълта, дали има, или няма стойност това, което прави. Но вече аз търся майстроството на това, което смятам да завладея или съм завладял.

— А как се породи у вас склонността към фантазното? Понятен ми е конкретният повод, подтикнал ви към написването на дадено произведение. Но ако бяхте като белетристите, пишещи у нас през 20-те години, сигурно щяхте да го предадете като обикновена житейска история. А вие правите онова, с което заемате определено място в българската следвоенна проза — вмъкване на фантазния момент в белетристиката.

— Фантазният момент идва, пак казвам, от сюжетния ход и сложността на преживяването. Раздвояването е средство да се персонифицират чувствата. То води и към мистериозното, към фантастичното, към невероятното. Нали е много по-хубаво, вместо да кажеш: „Този човек е лош или добър", да намериш по-изразителна възможност да го съпоставиш, да го видиш в двете му лица. Второто лице се явява неизбежно, а то безспорно е фантастично, макар че в дъното има една реалност. А това е склонност у мене, която ме е улеснявала да пиша и която ме е увличала, разбира се.

— Или с други думи казано, във вашите ранни творби от онези години реалното и фантазното са в едно непрестанно преплитане. „Ерих Райтерер" например съдържа елементи на автентичност, които не е трудно да бъдат забелязани. Ето пансионът на госпожата.

— Това е квартирата, в която живеех в Грац.

— В разказа хазайката е госпожа Лоти. Вероятно това е обобщен образ на австрийските ви хазайки.

— Разбира се.

— Портретът. . .

— Аз ви казах: това е един портрет на Дечко Узунов, излъчващ някаква сила, която ми говореше, въздействуваше. Когато вече се увличах да търся персонификация на моите собствени колебания, аз виждах този портрет от ателието на Дечко Узунов и той влизаше в разказа като действуващо лице.

— Желанието на героя да бъде на Хубермановия концерт.

— То беше налице — това е моето желание. А случката в банката е един истински случай с мой приятел.

— С тази разлика, че в действителност той съобщава за грешката и връща парите. А другите неща: лелята от Дания, изпратените пари, разбира се, са измислени?

— Разбира се, важното е да се даде повод на събитията, а лелята може и да не съществува.

— Даването на обявление от банката, че са изчезнали парите?

— Това е обстоятелство, което логично ще последва при такъв случай в банката. Те или ще отидат в полицията, или ще дадат съобщение.

— „Ерих Райтерер" се отличава с много стройна композиция. Заглавието подсказва, че в разказа ще става дума за определено лице. А раздвояването на образа?

— Това е, както ви казах, анализ на чувствата, мислите, увлеченията на самия герой — централния герой. Това са прийоми, които всъщност изобразяват всекидневни положения в нашия живот. Ние всеки ден чуваме някакъв глас у нас, който ни казва това или онова, при всяко решение ние

имаме налице един, който говори у нас. И това не е толкова сложно, толкова мъчно, за да стигне до подобни описания. . .

В тия гладни години във Виена мисълта да спечелиш, мисълта да се нахраниш довеждаше до много неща. Идва един и ти казва: „Купи си лотариен билет.“ Всъщност това е твоя собствена мисъл. Но ти вече го персонифицираш, правиш го действуващо лице. Или много искаш да влезеш на концерта, да послушаш, но нямаш пари. „Мини през задната врата.“ Кой ти казва това? Ти сам решаваш да минеш през задната врата. Обаче ще бъде ли интересно: „Мина му през ума да мине през задната врата.“ Много по-интересно и по-силно ще бъде, ако се даде това раздвояване. Всъщност по този начин се строи целият разказ, за да стане по-интересен: едно реално събитие, едно реално преживяване става сложно, богато, интересно и по-истинско.

— И вие го доусложнявате с момента на убийството — другият Ерих Райтерер дава ножа на двойника си да убие банковия чиновник.

— Това е двубоят със себе си! В нашата литература нямаше такива разкази. Имаше разкази психологически, в които героят разсъждава, мисли и решава. Ама той! Единствено действуващо лице. По тоя начин разказът много често става тежък, става по-муден. Няма го доброто и злото в човека, изображението върви еднолинейно. Аз направих нещо, което ми помогна разказът да стане по-задълбочен, да разкрива човека по-дълбоко и да вълнува читателя повече с тази мистерия на невероятните лица, които се появяват: този портрет, този втори Ерих Райтерер и т. н., всичко това ме е увличало чрез един психологически ход или анализ да създам разказ, който вече не върви по обикновеното разказване, а да бъде по пътя на нещо по-сложно. И това се постигна.

— Интересен е и нравствено-етичният смисъл на творбата.

— Това е борбата у един човек — между неговите лоши и добри мисли и решението, по пътя на кои да тръгне. В един реалистичен разказ би се говорило: това да направя, онова да направя, а тук вече авторът е улеснен с персонифицираното зло и персонифицираното добро у героя. Разказът става сложен, по-интересен, обаче по същество съдържа най-елементарен анализ на колебанията на един младеж между това и онова.

— По това време в Мюнхен гостува театърът на Таиров.

— Театърът на Таиров беше за мене също едно преживяване, което винаги оценявам, когато заговоря за театър и за театрални влияния. Те играха „Жирофле — Жирофла“, „Принцеса Брамбила“ и „Саломе“ от Уайлд — представления, в които за първи път видях експресионистични постановки с фокуси и хрумвания на един режисьор, който прави нещо ново, невиждано. Но този театър беше повече за гротеските, каквито са „Жирофле — Жирофла“ и „Принцеса Брамбила“, но не и за истинската драматургия като „Саломе“ например, където текстът, всичко е отговорно, психологическата линия — прецизна, въпреки тези перденца, цветове, които идваха уж да усилят настроението, а те не действуваха толкова. Действуваше все пак словото, актьорската игра, действуваше Уайлд с цялата си драматургична сила.

Разбира се, Таиров нямаше само тия постановки, имаше театър с по-широк репертоар, но от това, което видях в Мюнхен — този контраст между едни гротескни пиеси и една чиста драматургия, сметнах, че за жанра му е по-подходяща гротескната пиеса, отколкото една солидна драматургия.

— Как дойде тогава Таиров в Мюнхен?

— Като гостуващ от Съветския съюз със своя театър. Игра в Мюнхен в най-нормална зала за театрални представления.

По-друго беше с групата на Масалитинов, Книпер-Чехова и Качалов, които минаха и през България, където и аз ги бях гледал. Това беше 20-а година ли, не помня точно кога, но всеки случай непосредствено след революцията. Дойдоха в една група Масалитинов, Книпер-Чехова, Качалов и други, които дадоха представления в София. Това бяха незабравими събития. Играха Достоевски, Хамсун „Пред вратите на живота“ или нещо друго беше, не помня точно какво, но във всеки случай — представления, в които виждахме най-добрите сили на Московския художествен театър. Качалов беше знаменито име. . .

От София заминаха към Белград и Берлин и оттам някои се пръснаха, други се върнаха в Съветския съюз. Масалитинов остана отначало в Белград, след това в Берлин и от Берлин го призоваха в България.

— През коя година той остана окончателно у нас?

— През 26-а. Значи от 20-а година, когато дойде в София, до 26-а той е в чужбина.

— Как бихте обобщили този период от живота си?

— Период на събиране на сили и оформяне. Аз не можех да разчитам на университетското си образование, трябваше всичко да видя в живота, да видя всичко по някакъв начин осъществено в живота — било в театъра, било в литературата. Всичко това са подбудители към оформяне на един вкус, на едно отношение. Това е бил животът, който сме живели, събитията, които са ставали. . .Натрупването на тези събития и заедно с продължаващото оформяне вече трябва да бъдат преценени. Но се преценяват вече не от един човек, който току-що е завършил гимназия или е минал през факултета няколко семестъра, а от един човек, който вече е видял и срещнал много неща в живота. И може би с всичко това „спечелено“ прави преценки, каквито са могли да бъдат преценките на един Полянов от онази епоха. . .

Събеседникът ми произнася последните си думи шеговито.

* * *

— Преди да продължим по-нататък с вашите въпроси, искам да направя някои допълнения и уточнявания по нашия вчерашен разговор. Попитахте ме какво сме очаквали със Светослав Минков от нашето влизане в литературата, дали ще допринесем нещо, или не. Трябва да ви кажа, че такива претенции не сме имали, не сме мислили. Ние се харесвахме един друг и това беше, което ни свързваше и което ни подтикваше по-нататък към реализиране на нашите книги.

Разбира се, ние имахме някакво отношение към онова, до което беше достигнала нашата литература. И то много не ни задоволяваше. Животът се развиваше — особено градският живот, който беше много сложен, пълен със събития. А всичко това и ние не го виждахме в нашата литература. Но сами ние не проектирахме, че ще направим нещо в него. Това са подсъзнателни неща, които сме ги декларирали.

Колкото за влияния върху онова, което ние издадохме — по-скоро за себе си говоря — влияние чуждо или наше, общо или индивидуално, въобще не може да се отрича при всички творчески процеси. Искаме или не — то действува по всички посоки. Работата е там, че само влияние не е достатъчно. Трябва да имаме в сметката и личността на автора: неговата чувствителност, интелект и неговия живот, преживявания и обстоятелства, както вече на няколко пъти споменах. Оттук главно идва и голямото разнообразие между творците дори когато са под едно и също влияние.

Лично аз съм от поколението, което преживя войни, погроми, нищета, глад, разочарования за напразно дадените жертви. Поколение, което закипя в гняв и жажда за възмездие срещу виновниците за големите злини и от огъня за преобразувания, за минаване от един свят към друг. Колкото до диаболизма, аз не мога да кажа конкретно кое ме е насочило към него. От всички автори, които познавах и четях, никой определено нямаше това качество. Не трябва да пренебрегваме обаче обстоятелството, че аз живеех през 20-а — 21-ва година в разгромената от войната Австрия, когато сецесионът и експресионизмът са преобладаващи тенденции в живописта, когато се появяват първите филми с по-голяма психологическа вглъбеност, ярка острота и експресивност.

Тук беше и възможността да видя нови автори в областта на театъра, литературата и не на последно място — целия цикъл от Вагнерови опери с тяхната фантастика и разкъсващи въпроси за героичност, за героичното и нищожното, за доброто и злото.

Не трябва да се пренебрегва в края на краищата и това, че живеех непрекъснато в атмосферата на готиката на немските градове и че аз — студент през тези години, все очаквах да получа пари и често ходех гладен по цели дни сред общата нищета на мнозинството и разкоша на избраници.

Добавихте въпрос за тази склонност към ужасното, към фантастичното. В своето творчество аз не съм пристъпвал преднамерено към ужасното, поне в първите разкази. Въобще онова, което нашата критика нарече диаболистично, не беше моя цел и търсено средство. Същевременно аз никога не съм смятал, че написаните от мене разкази са диаболични, а чисто психологически. Но ако в тях развитието на събитийните ходове на едно преживяване са довеждали до диаболичното, ужасното, както вие го наричате, не аз имам заслугата, а случаите, които са ме увличали. През този начален период на първите ми разкази, когато всичко е много лично свързано само със собствени преживявания и кошмари, написаното не е адресирано към никого. Бих могъл да кажа, че това е просто освобождаване от натрупаното и натежалото у мене, което обаче беше доста смислено и значително, за да бъде включено в една книга, възможността за която скоро ме съблазни.

Едва следващите ми по-късни работи — плод на един по-сериозен творчески процес и на една по-голяма гражданска отговорност — са насочени към определен адрес и с определена цел. Ако в тях също има нещо от ужасното, аз не съм виновен, а общият живот към който се обърнах, както и моята жажда да видя този живот по-добър.

— Тези ваши мисли, другарю Полянов, са много интересни, но с тях ние не изчерпваме голямата тема за диаболизма.

— Разбира се. Дали диаболизмът е играл известна роля в оформянето ми като автор на гражданска психологическа проза? Въпреки прийома на диаболичните ми разкази да персонифицирам мисли, чувства и решения, които често раздвояват личността, смятам, че стилово между написаното от мене някога и това, което съм дал по-късно в продължение на шестдесет години, голяма разлика няма. И днес в почти всички мои психологически реалистични повествования присъствува острота, трескавостта, душевното вълнение.

Из архивното наследство на Яворов

Всеки документ, свързан с Яворов, понякога и с незначително на пръв поглед съдържание, съпоставен с други източници и поставен във времето, добива ново звучене и може да стане ценен извор за сведения във връзка с живота и творчеството на поета. Такъв е случаят и с неговите две картички, адресирани до Невена Богоева, с нейните спомени, а така също и с картичките, едната изпратена му от Дора Габе, а другата — от Весела Монева, които се съхраняват в Централния държавен исторически архив.

Яворовите картички до Невена Богоева независимо от стойността им като манускрипти на големия ни поет сами по себе си са оскъдни източници на сведения и биха могли да бъдат третирани само като обикновен акт на внимание от страна на Яворов към неговата позната. Но съчетани с нейните спомени, те хвърлят светлина върху даден период от живота му, разширяват познанията ни за кръга от хора, с които е общувал, за продължителността на връзките му с тях, за възгледите му по литературни и обществени въпроси. И, което е твърде съществено, разкриват отношението и оценката на съвременниците му към поета и човека Яворов.

Спомените на Невена Богоева обхващат един откъс от време от около 9 години — от запознаването ѝ с поета до неговата смърт през 1914 г. Те са записани под нейна диктовка, вероятно когато е била вече в напреднала възраст. За биографията ѝ има твърде оскъдни сведения. Родена е в Хасково през 1885 г. и е починала на 17 декември 1956 г. Завършила е филология в Софийския университет и е била дълги години учителка по литература, първоначално в Първа софийска девическа гимназия, а по-късно в Девическата гимназия в Пловдив.

Мемоарите на Богоева започват от първата ѝ среща с Яворов. За нея тя разказва:

„Моите спомени за Яворов ме отнасят към 1905 год. — обструкциите в университета.

Аудитория № 10. Залата — препълнена със студенти, седнали и прави. На катедрата — проф. Златарски. В залата — неописуем шум. Студентите с всичка сила удрят с ръце банките, тропат с крака. Златарски вика, иска да надделее шума, да обясни нещо, но никой не слуша. Аз не можах да изтърпя този шум и излязох. Пред вратата на университета застанала натъжена университетската мадона — Екатерина Ненчева (Велерина). Тръгнахме с нея далече от шума, да подишаме малко чист въздух.

При вратата на Борисовата градина ни застигна Яворов. Аз го срещах из улиците, но отблизо не бях го виждала: висока, приведена малко напред фигура, ръце, нервно изопнати с трепереща пръсти, големи, малко изпък-

нали очи, тъжни, с поглед устремен напред, широки ноздри, дебели устни, полуотворени уста, бърз нервен говор, с дълбок, топъл глас. И все пак, може би озарен от гения, той беше хубав — Яворов беше хубав."

Екатерина Ненчева, която се познава с Яворов, го представя на Богоева и той тръгва заедно с тях. При поведения за вълненията в университета разговор той се оживява, засмива се и казва за студентите: „Ех, славните момчета. . .искат да ги турят под опекунство с разни правилници, униформи, те тъкмо се освободили от опеката на татковците и мамичките."

През октомври същата година — си спомня Богоева — обядват трите: Екатерина Ненчева, Дора Габе и тя, в гостилница „Средна гора". Влиза Яворов. Вижда ги и се упътва към тяхната маса. „Не ви ли казах, че ще закрият университета" — казва той и сяда за малко при тях. Разговарят за предстоящото пътуване на Дора Габе и Невена Богоева за Швейцария, където ще продължат образованието си. Пият бира „за добър път".

След завръщането си от Женева Богоева отново продължава образованието си в София. Но закриването на университета след освирквето на Фердинанд от студентите на 3. I. 1907 г. при откриването на Народния театър я принуждава да отиде за една година учителка в българската гимназия в Солун. Връзката ѝ с Яворов не се прекъсва. На 30 дек. 1907 г., както се вижда от пощенското клеймо, той ѝ изпраща една илюстрована картичка: Salon 1907. T. H. Flandrin. „Joueuses d'osselets".

Mademoiselle
Nevena Bogoeva
Gymnase Bulgare
à Salonique
Turquie

Много сърдечни благопожелания за новата 1908 г.

П. Яворов

През февруари следващата година Яворов ѝ изпраща в Солун още една илюстрована картичка — И. К. Айвазовский. Закат солнца на море.

Mademoiselle
Nevena Bogoeva
Gymnase Bulgare
à Salonique
Turquie

София, 12 февр. 08 г.

Както обичате, Госпожице, — аз съм на Ваше разположение. Кое Ви интересува в критиката на Василева?

Имате ли вече пролет в Солун? Ние тук вече хвърлихме зимните палта, а след пладне и пардесюто натежава.

Сърд. поздрав

Яворов

От текста на писмото не става ясно за каква критика на Василев се интересува Невена Богоева. Може би това е продължение на някакъв разговор, воден през януари, когато вероятно по време на училищната ваканция Богоева си е била в София. В спомените си тя описва една среща с поета, състояла се по това време:

„Месец януари 1908 г. живеехме в приземния етаж на една къща на ул. „Дебър“. Беше студен ден. Почука се на вратата и аз бях много изненадана, като видях високата фигура на Яворов във вестибюла. Изненадана бях, защото откакто се върнах от Швейцария, не го бях виждала. Майка ми му предложи чай да се стопли. Яворов изпи чая с видимо удоволствие и поиска втори. „Е, сега се стоплих, можем да побъбрим.“

Ценен момент в спомените на Богоева е, че тя се докосва до един съществен проблем, свързан с творческите дирения на поета и отношението му към съвременните литературни течения. Тя си спомня думите му, когато вижда върху масата ѝ разтворен „Жерминал“ и чува признанието ѝ, че чете всичко от Зола: „Много сте останали назад, ми каза той, сега е времето на Метерлинк,. . .но впрочем аз забравих, че Вие се връщате от Швейцария — там сте слушали Плеханов.“

При друг разговор върху символизма, когато Яворов ѝ дава да прочете една книга от Метерлинк, Богоева отново чувствува душевния смут у поета, лутащ се „между звездите и земята“, между реалния свят и своята „алчуща“ душа, „душа на ангел и на демон“, „обезверен в своята съдба“, за която той смята, че му е отредила да намери покой само „в смъртта“. Обяснение за настъпилия прелом в Яворовата поезия Богоева търси не само във външните влияния, но предимно в сложността на неговите душевни изживявания, в неговия скептицизъм. Тя отбелязва: „Много рядко той беше весел. Погледът му все тревожно гледаше, търсеше нещо. Още тогава разбрах, че той не повърхностно изживява своите тревоги. Яворов постоянно ровеше в душата си и аз мисля, че не само под влиянието на Пенчо Славейков и проф. Кръстев той тръгна по новия път на поезията си — вместо да се оглежда около себе си и пише за отрудения селяк, за изгубения в дима на механата арменец или за свободата на роба македонец, изобщо за социалното неравенство, за човешки правдини, той зарови нокти в душата си, в тая душа, обзета от съмнение, от безверия, която ту го издига във висините, където „духът му възжелава небесата“, ту го тласка към земята.“

Преходът в поезията на Яворов е сложен и мъчителен за него процес. Преминаването му от света на конкретното, реалното, към вътрешното самовглъбяване и болезнения самоанализ се дължи само до известна степен на модните навеи на времето, на влиянието на кръга „Мисъл“ и запознаването му с модерната френска литература. То се явява предимно като резултат от неговите лични разочарования и съмнения, преживени главно след погрома на Илинденското въстание. Пред Михаил Арнаудов Яворов споделя: „ Не без борба се вдадох на новата поезия: почти се опъвах като магаре срещу мост. Не исках да мина моста на декаденството.“

В края на 1906 г. поетът пише на д-р Кръстев от Нанси: „Може би няма да чакаш дълго, за да ме видиш съвсем нов; може би с настъпването на пролетта ще почна да се разцъфтявам и аз. Душата ми е налудничаво дете, болно от лошите пъпки на нашето време, и аз я лекувам чрез единствения способ на изстискването. Вчера я поналегнах малко — и тя пак закрещя: Няма да се върне пролет вече! Нека си крещи — умът ми е ум и затова още знае редът на годишните времена.“

Според Симеон Радев преломният момент в поезията на Яворов се дължи на две „нещастия“. Първото е, че попада в кръга „Мисъл“, и второто — влиянието на съвременната френска литература. И пояснява: „Яворов започна своето запознаване с френската литература не от началото, а от края. Неговото запознаване с новите френски поети все пак можеше да му бъде полезно, ако той беше подготвен да вземе ценното от тях. Но той нито знаеше добре французки, за да вникне в тяхното художническо изкуство,

нито те бяха съзвучни с неговата природа. Те само разпалиха още повече неговата амбиция да надмине себе си."

На изказваното от мнозина мнение, че Яворов е станал символист, Симеон Радев категорично възразява: „Може и той сам така да е мислил. Няма да се впускам в определение на това, което значи „символизъм". . . Но познавах добре тази школа. . .После съм чел, мога да кажа, едва ли не всички френски символисти. На никого от тях не мога даже отдалеч да уподобя Яворов. Символист? Не! Но закъснял романтик, това е, което стана Яворов. Яворов бе чист лирик. Там беше дарованието му. Но там бяха и неговите граници."

Друг съществен факт, върху който се спира Невена Богоева в спомените си, това е желанието на Яворов от сцената на Народния театър да зазвучи литературен български език. Тя предава огорчението му от съпротивата, която някои артисти са му оказвали за осъществяването на това негово начинание.

Към края на театралния сезон на 1910 г. Яворов й занася билет за театър и й подарява стихосбирката си „Подир сенките на облаците".

В спомените си Богоева споделя и впечатленията си от Лора и възпроизвежда един свой разговор с нея.

За последната си среща с поета, „превит под тежестта на нечовешко страдание", една седмица преди смъртта му тя с болка пише: „. . .пред мене стоеше не Яворов, а неговата сянка. Гласът му, неговият дълбок и енергичен глас бе изчезнал. Този глас, който слушах, бе далечен, като че ли минаваше през могила пръст. Аз изтръпнах. Разбрах, че той не можеше да живее, че той беше мъртъв вече.

. . .Попита ме, някак със затаен дъх, вярвам ли той да е убиец? Отговорих му, че нито за миг не съм се съмнявала, че Лора сама се е застреляла. „Така, ми каза той, всичките ми истински приятели не вярват, но чувате ли воя вън?"

През дългата му агония хилядоустата клевета бе пила кръв от сърцето му, от това сърце, което с такава любов бе обичало България."

Към архивното наследство на Яворов в ЦДИА принадлежи и една картичка от Дора Габе. Познанството им датира от 1905 г. И в този случай, както и при Невена Богоева, то се дължи на студентката Екатерина Ненчева, която има вече своите изяви като лиричка. Нейните пропити с тъга стихотворения за любовта и смъртта, носещи подписа „Велерина", са намирали още от 1903 г. гостоприемство на страниците на редица списания, като „Летописи" на К. Величков, „Демократически преглед" на Т. Влайков и А. Страшимиров, в „Общо дело" на Я. Сакъзов и в „Мисъл". По това време Дора Габе прави първите си стъпки в областта на поезията. Срещата й с големия поет се оказва съдбоносна за нея. „На Яворов дължа греха си, дето започнах да печатам стихове — признава тя. — Ето как стана това: Екатерина Ненчева, нашата поетеса, с която живеехме в една стая на ул. „Солунска", открива един ден моята тетрадка с ученически стихове, писани из албумите на другарки и в писмата до „първата любов". Тя ходеше в библиотеката при него, носеше му свои стихове, които Яворов преглеждаше, преди да бъдат печатани. Откраднва моята тетрадка и я предава на Яворов без мое знание. Когато узнах за това, ужас ме обзе. Но Яворов ме повика заедно с Ненчева и ми каза да му занеса нови, най-нови стихове — ако нямам, да напиша веднага."

Почувствувал големия поетически заряд у Дора Габе, Яворов е първият, който я насърчава да се отдаде на поезията и се старае да възбуди у нея амбицията да твори и да не се огъва и при „най-страшните изпитания",

на които животът може да я подложи. В желанието си да подпомогне и насочи нейния поетически талант той поема ролята на неин учител в поезията. За работата му върху първите ѝ стихотворения Дора Габе си спомня:

„Получих ги обратно, цели издраскани с червен молив — с подчертани думи, с дълги обяснения, коя дума била незвучна, банална, изтъркана, коя рима бедна, как да сбия съдържанието на петте строфи в три.

Залових се: кастрих, зачерквах, съкращавах, сглобявах отделни части в една. Получи се нещо мъртво, сухо, чуждо. Занесох го. Яворов го прочете и се намръщи.

— Това не е поезия! Къде остана главното: вашата искреност, топлотата, женствеността? Защо сте разпокъсали образите?

— Не зная — не умея!

— Оставете стиховете, ще ги прегледам по-внимателно.

След няколко дена Яворов ме повика и ми предава стиховете. Не можах да ги позная! Уж същият мотив, същите образи, обаче не съм ги писала аз и не бих могла точно така да ги напиша. Яворов каза, че ще ги даде да се печатат.

— Как е възможно! Те не са мои, те са ваши, г. Яворов.

— Не, ваши са — всичко в тях е ваше, само обвивката е променена.

— Но това ще бъде лъжа пред всички!

— Така се учи един поет."

На въпроса на Дора Габе, дали и той така се е учил, той ѝ отговаря: „Видите ли, госпожице, има хора, които се раждат направо учители. Струва ми се, че аз съм учител."

И сам твърде взискателен към „обвивката" на своите творби, Яворов иска да внуши и на своята ученичка същата взискателност и прецизност по отношение музикалността и формата на нейните стихове. Той в никакъв случай не може да приеме становището на д-р Кръстев, че в своите търсения изпада в „маниерност", и му възразява: „Ти сигурно наричаш с това име всегдашното ми стремление към оригиналност касателно формата. Ако ми вярваш, ще ти кажа — че то съвсем не е от желание да блясна с фокусничество. Наопъки, то е нещо, което стои над моите желания и в характера на творческите ми способности, доколкото ги имам. То е домогване да намеря за всяка мисъл и чувство тъкмо онова облекло, което ми приляга."

Яворов съветва и Дора Габе да търси вътрешната хармония между формата и съдържанието, хармония, към която непрестанно се стреми и той. За стихотворението ѝ „Пред мен си днеска", което Яворов смята като „жест и форма" за сполука в развитието ѝ, настоява да не го печата, а да го остави в „архивата" си, тъй като по отношение на съдържанието си „то не струва, защото е само фраза". И много образно онагледява мисълта си: „То е една шепа пяна, грабната от морето, която чезне, без да намокри ръката."

Според собствената си преценка, изказана пред д-р Кръстев, Яворов е твърдо убеден, че в 7—8 от десет свои стихотворения е „почти" успял в домогванията си мисълта и чувството да отговарят на формата. „Почти — изповядва той, — защото бих могъл да постигна абсолютното само като музикант."

Творби на Дора Габе Яворов публикува в кн. 6 на сп. „Мисъл" в цикъл под наслов „Стихове". Там е поместен и неговият стихотворен цикъл „Самота" с посвещение: „На г-ца Дора Г." Ясно е, че ученичката се е превърнала и в муза на поета, която го инспирира за редица негови стихотворения. Подарения му от нея портрет Яворов държи окачен на стената в стаята си.

За да може усъвършенстването на младата поетеса да върви паралелно с „писането" ѝ, Яворов настойчиво изисква от нея да му изпраща не-

забавно всичко, което излиза изпод перото ѝ. На това той държи и когато Дора Габе напуска София. Тя се подчинява на желанието му.

„Наскоро заминах в Добруджа, на чифлика — разказва тя — и там писах стихове цялото лято. Пращах ги на Яворов, той ги връщаше подчертавани, задрасквани, нашарени с червен молив, с дълги писма, пълни с обяснения."

Всъщност тези „дълги писма" са може би едни от най-ценните от цялата кореспонденция на Яворов, водена с различни лица. Защото в тях, анализирайки и изказвайки мнението си за стиховете на младата поетеса, той разкрива своите естетически възгледи за изкуството. В някои от тях той ѝ дава напътствия като следните: „Никога не пропущайте светли настроения, без да ги използувате за поетически цели", „. . .старайте се по възможност да разнообразите мотивите". „А едно от главните условия за истинска поезия е да се постигне всяка краткост и естественост в изказването на чувството, да се избегне всякакъв *баласт* и многото *вода*. Жителите на Парнас сигурно нямат в своя лист за ядене чорбата, от какъвто и да било вид."

Постиженията на Дора Габе го радват и той не пропуска да отбележи; „Напредъкът, който сте направили в новите стихотворения, е особено чувствителен. Тоя напредък е дълбоко в апарата на Вашето поетично чувство и Вие сами едва ли бихте могли да го забележите. Помните ли колко нещо трябваше да зачеркнете в най-ранните си стихотворения? Е, добре, за нещо излишно в сегашните Ви работи и дума не може да става."

Но отбелязвайки успеха ѝ, Яворов иска да я предпази и от някои слабости, които биха станали пречка в по-нататъшното ѝ развитие. По повод подражателството в едно нейно стихотворение той с лек укор ѝ пише: „. . .но грях е, че напомня — особено силно в края — първото от моите, посветени Вам, стихотворения. Ще видя дали може да се заличи тоя грях."

В друго писмо я предупреждава, че неговата „амбиция" е да я предпази от шаблона, култивиран в българската литература от „стари и млади лирици". „Те прибраха из-зад чуждите врати изтърканите от употребление калъпи и се запретнаха да разпъват, а не да възпитават" — ѝ пише той. И продължава: „Едно сравнение между старите и Вас ще се наложи, защото ще си послужите с техните средства, защото няма да бъдете далеко от техния шаблон. Но същевременно Вие ще изпъкнете край тях със всичката свежест на едно младо дарование, със всичката лъчезарност на една още непокварена душа и със всичката деликатност на едно женско чувство."

Когато се говори за „стари" и „млади", трябва да се отбележи, че Яворов не споделя тази класификация, направена от д-р Кръстев. „Според мене — му пише той — определените групи са три: най-напред „стари", после група на прехода с център Вазов и най-сетне „младите". Анархистите, с които е бременно нашето (частно българско) време — вън от сметката. Впрочем техните души ще бъдат може би твърде дълго мухи в паяжината на моята поезия."

Интересно е, че и при своята класация на поетите, и при тази на д-р Кръстев той се поставя извън набелязаните групи. И е съгласен с Пенчо Славейков, който му определя „особено" място. Смятайки себе си за „един кърджалия", категорично реагира срещу схемата на д-р Кръстев и мястото, което той му определя: „Оставайки в най-голяма резерва по отношение „новата" ми поезия — пише той на критика, — ти ме туряш между последните, с моята първа сбирка — и с надеждите си може би да се повърна в нейната насока. Да, с миналото си аз принадлежа тям — но с миналото, към което няма да се върна, защото „новото" у мене не е едно увлечение, а един душевен прелом."

В ролята си на учител Яворов си поставя за цел да насочи творчеството на своята даровита ученичка в някаква нова, желана от него насока. Това всява смут в душата на Дора Габе и тя изповядва: „Един ден писмото на Яворов ме озадачи. Пишеше, че ме тласкал по един път и за някаква цел, нужна нему. Че ако изиграя ролята, която ми възлага, щяла съм да му услужа, и добавя: „както господ не би могъл да ми помогне". „Когато бяхме в София — продължава писмото си той, — аз исках да ви дам в загадка да ме разберете — и не ме разбрахте. Ако се изкажех открито, вие бихте се уплашили от моята безгранично смела самонадеяност. Защото аз вървя по един вратоломен път и играя една опасна игра. Но и в добър, и в лош случай за мене — вие само печелите. Вие ми услужвате повече, отколкото аз вам."

Тези изявления поставят в недоумение поетесата, защото нищо не може да разбере от тях и ролята, която той ѝ възлага, ѝ е съвсем неясна.

И тя разказва: „Но последва друго писмо: „Вие трябва да свикнете с обстоятелството, дето гледам на вас като на едно свое *крупно* произведение, над което работя и ще работя, додето бъдем живи. Когато един ден не ще имате вече нужда от моето пряко съдействие, вие ще носите в душата си печата на моята душа и без да щете, ще служите на моите цели. А като правя тия егоистични признания, аз желая да ме разберете, както трябва, когато искам от вас упорита работа, като ви говоря за общ интерес и приятелско доверие."

Яворов е дълбоко убеден в дарованието и бъдещия голям успех на Дора Габе. Ненапразно той ѝ предрича: „Само Вие от жените в България ще издадете сбирка хубави стихове — и никоя друга." И действително нейната стихосбирка „Теменуги" излиза през 1908 г., преди още да е издадена първата стихосбирка на Екатерина Ненчева „Снежинки", която се появява едва на следващата година.

Дора Габе е сериозно уплашена от изявлението на Яворов, че желае да наложи върху творчеството ѝ „печата" на своята душа. Трябва да се съжалява, че не са запазени писмата ѝ, за да стане ясно каква е била нейната реакция в дадения случай и въобще по какъв начин е възприемала неговите напътствия по пътя към Парнас. Кореспонденцията на Дора Габе вероятно е била унищожена от брата на Яворов, Атанас, според изричната поръка на поета, изразена малко преди смъртта му. Причината за това е може би фактът, че Дора Габе е била вече съпруга на Боян Пенев, а не е изключено в някои от писмата ѝ да са звучали интимни нотки в отговор на Яворови признания, като:

„Вие се смеете, като си представлявате тоя, който Ви пише, и „с ужасни хищнически очи", протегнал ръце да Ви задуши. Смея се и аз, но все не мога да утвърдя, че всъщност не е тъй. Когато се запознахме, аз Ви сънувах седмица нощи едно подир друго."

Тук неволно се налага едно сравнение между отношението на Яворов към Мина Тодорова и към Дора Габе. За Мина той казва: „Аз никога не те пожелах като жена. Аз никога не те погледнах с окото на мъж." А на Дора Габе пише:

„Аз Ви обикнах от първо виждане и се уплаших за Вас. Когато покъсно не можех вече да не Ви кажа, че Ви обичам, аз скрито се боях да не сте ме обикнали и Вие. Дора, колкото по-силно Ви обиквам, толкова повече аз се чувствувам длъжен да Ви направя едно предупреждение, — додето съм с умът си поне!. . .Вие трябва да се пазите от мене, трябва да се пазите да не ме обикнете. . .Ако ли пък досега в писмата си съм говорил за своята обич и ако продължавам да говоря, то е защото Ви знам като лед по отно-

шение на мене и защото се надявам, че ще си останете такава. Уви, напразно мислите, че ме познавате, и напразно бихте се надявали да ме познаете някога. Възможно ли е това, когато аз сам не съм се никога познавал?"

Празнината от писмата на Дора Габе до Яворов се запълва до известна степен от нейните спомени. Във връзка с ролята, която Яворов ѝ определя да играе в българската поезия, тя пише:

„Писмата и стиховете, които ми е пращал и които пазя досега, са от моята най-ранна младост, когато мъчно можех да разбирам сложната природа на тоя странен поет. Като чета писмата му сега, виждам колко усилие е полагал да ме накара да го разбера и като мой учител да ме накара да се поддам на неговото влияние. Помня своя инстинктивен страх от това влияние, помня, че цялото ми държане с него беше една борба да се опазя и не се залича от волята на тоя силен човек. Това упорство от моя страна заедно с мрежата от интриги, в която ни заплетоха недоброжелатели, развалиха дружбата ни, преди да беше хванала дълбоки корени."

От епистоларното наследство на Дора Габе са оцелели само картички, с които тя му се обажда по време на пътуванията си, или такива, които се отнасят до публикуването на нейни стихове. С такова съдържание е и картичката ѝ, адресирана до Яворов по време на следването ѝ в Женева след настъпилия разрив в техните отношения. Тя има следния текст:

Bulgarie
Г-н П. К. Яворов
Улица „Цар Калоян" 7
София

Genève, 3/VII. 906.

Благодаря за осведомлението! Значи в идущата книжка няма за мен място? Тогава, моля Ви се, съобщете ми в коя книжка точно бих могла да печатам и кога да Ви пратя стихове. Простете, че Ви затруднявам толкова! Имам намерение да забегна някъде в планините сама, далеч от света и да поработя сериозно. Поздрав .

Дора Г.

(Илюстрована картичка — Muses du Luxembourg. 67. Lefevre, Jeunes Aveugles.)

От дистанцията на времето, когато нещата са приели своите истински очертания, изминавайки дълъг творчески път, Дора Габе си дава сметка какво е бил за нея Яворов и откровено заявява:

„Въпреки своята борба срещу опасното влияние на тоя силен човек и поет смятам Яворов за мой единствен учител. Онова, което научих от него, легна в основата на цялата ми по-късна работа."

През 1905 г., когато чрез поетесата Екатерина Ненчева попада в кръга на нейните състудентки Дора Габе и Невена Богоева, Яворов продължава дружбата си и с Весела Монева, също студентка. Познанството му с нея датира от една-две години по-рано. От кореспонденцията между нея и поета досега е известна само една негова илюстрована картичка с изглед от Виена, изпратена ѝ в Плевен на 28 октомври 1905 г., в която между другото я пита дали ще заминава наскоро за Виена. По същото време Яворов ѝ подарява своята книга „Гоце Делчев" с посвещение: „На Весела Монева приятелски спомен от П. Яворов. 12 дек. 1905 г., София." Съхранено е и едно

писмо на Весела Монева до Яворов. То носи дата: Женева, 8 февруари 1911 г. Написано е с много топлота и финес. В него тя прави интересен психологически портрет на Яворов. За чувствата си от времето на тяхната дружба пише:

„Не зная, но София е свързана с тебе, не може да мина през София, без да поискам да те срещна. Остана у мен, остана нещо и от парфюма на ония цъфнали дървета, що вдишахме през една февруарска нощ. Тогава, не знам защо, бе ранна пролет. . .

Остана. Останаха в душата ми неясни звуци, що времето усили, изостри, облагороди — и обясни. . .

Остана у мен чувството на родство и кога съм в себе свита, кога гледам в дълбините на душата си, тогава виждам сивите деликатни очертания на това чувство."

Писмото й завършва с молба към поета: „Пиши ми нещо. Ще ми бъде много драго. Ама забрави, че си драматург, че си Яворов — нали? На приятеля напиши."

Когато за последен път я вижда в София, Яворов й подарява драмата си „В полите на Витоша" с автограф: „Приятелски спомен. Яворов."

С картичката, която се намира в ЦДИА (ф. 10, оп. 3, а. е. 274), епистоларното наследство на Яворов се обогатява. Весела Монева изпраща една илюстрована картичка до Яворов с портретите на Горки и Скиталец. На гърба й е написано: „На любимия поет, П. К. Яворов", а на лицевата страна, в долния десен ъгъл стои подписът „В. Монева", написан с дребни букви. Дата не е поставена, а не е означено и мястото, откъдето е изпратена. Може да се предполага, че това е станало в края на 1905 г. или през 1906 г. Изборът на картичката с образа на Горки от страна на Весела Монева не е случаен. По това време Горки е нашумял и обичан писател в България. Творбите му се четат с интерес, а на сцената на Народния театър през 1904 г. са поставени и двете му пиеси „Еснафи" и „На дъното", които се играят през 1905 г., а „На дъното" и през 1906 г. Яворов изключително високо цени Горки и неведнократно в писма до свои приятели и близки дава израз на своето преклонение пред личността и творчеството на великия руски писател. Така например в едно писмо до зет си Н. Найденов от 5. I. 1905 г. той пише:

„Никой по-добре от Горки не познава в наши дни това блато, в което вътрешното разложение задушава всеки живот. И никой като него не обича така силно живота, за да може сред това разложение да намери семената на бъдещето и със силата на едно велико човешко въображение да види цвета на тези семена. Мисля, че единственият писател, който днес служи на бъдещото човечество, е Горки и затова според мене той няма равен на себе си в цялата гмеж от гениалности. . ."

През март 1906 г. той изпраща на приятеля си М. Янков картичка с портрета на Горки с текст: „Когато животът наоколо ти се втръсне до погнуса, помисли, че в света все пак съществуват хора, които знаят да страдат за човека и правдата. . ."

В друго писмо до зет си от 1906 г. по повод писмото на Горки до Анатол Франс споделя: „Какъв светъл лъч на човешко величие в мрака на нашата епоха!" Земята е за мене огнено сърце на вселената, изкуството — горящото сърце на земята, хората на изкуството — фибрите на нейното сърце. . ." Като гледа човек безцелното съществуване на тая какавида, която се нарича български писател, иска му се да махне с ръка на всичко. Дребен живот с дребнички хора. Само великите страдания и борби на един велик народ могат да създадат големи личности като Горки. . ."

Ето защо, познавайки отношението на Яворов към Горки, чието творчество вълнува и нея, Весела Монева му изпраща картичка с неговия лик.

Макар и с кратко съдържание, картичката на В. Монева става източник на ценни сведения, тъй като говори със своя подтекст и потвърждава достоверността на спомените ѝ за Яворов.

Обстоятелството, че Весела Монева се обажда на „любимия поет", намира своето обяснение в нейните спомени. Тя е обичала твореца Яворов, но се е бояла от близостта с човека Яворов. За своята литературна дружба с поета тя разказва: „Много често ми четеше „Песен на песните" от Соломон и това ме караше да се стеснявам. Той ми четеше също от Верхарн. След четенето ме придружаваше до „Златен елен", където обикновено вечерях и се срещах с другарите си." В кръга на другарите ѝ се числят Димитър Благоев и Георги Кирков.

„По онова време — си спомня тя — въпреки възхищението си от творчеството на Яворов аз бях разпалена социалдемократка." И отбелязва, че никога не е могла да убеди Яворов да влезе в клуба на социалистите, макар че често я е изпращал дотам.

Текстът на картичката ѝ идва да подскаже на Яворов, че и след като се е отдалечила от него, Монева продължава да цени поезията му, че духовната връзка между тях не е прекъсната. Причината за своето дистанциране от Яворов тя разкрива в спомените си:

„Една пролетна вечер — зимата беше минала неусетно — аз отидох да го видя и той ме закачи, че съм била „червена като домат".

Гласът му беше топъл, обичах много да го слушам. Той ми казваше: „Не-ли? не-ли?„ вместо „нали".

Той пак ми чете. Бяхме решили предварително да отидем да вечеряме заедно в Цариградската гостилница. Аз бях седнала както винаги на традиционното червено канапе, а той на един стол. Изведнъж той стана, седна за пръв път до мене: „Мое мило, мило момиче — и притисна пламналите си устни до бузата ми. Отвън се чу музика. — Чуваш ли, това е за нас?"

Отидохме да вечеряме, където бяхме решили — както винаги, маслини.

След вечеря той ме изпрати и понеже беше пролет и дърветата бяха цъфнали, той наведе към себе си един клон, вдъхна парфюма и ми каза: „Ето единственото нещо, което ми прави удоволствие."

След тази вечер аз не можех повече да го виждам, страхувах се; това, което обичах, бе неговият глас, неговите „нели?", неговото четене. Това ми стигаше и бих желала винаги да продължава така.

Не исках повече да го виждам и той не настоява, той разбра."

Весела Монева има интересна съдба. Напуснала България, вероятно за да продължи следването си, тя се омъжва за швейцарския художник Олзомер и остава да живее в Швейцария, като само от време на време се връща в родината, за да навести своите близки. Спомените си пише, когато е вече на 72 години, и тъгувайки за отечеството си, смята, че няма вече да може да го види поради напредналата си възраст. За повода, който я е накарал да обърне поглед към годините на младостта си, говори писмото ѝ до българския посланик в Швейцария от 5 декември 1957 г.: „Вие раздухахте пепелта, разчовъркахте рана; обещавам Ви да напиша спомените си. . ."

В спомените ѝ прави впечатление нейната дълбока убеденост, че тя би могла да отклони Яворов от последната му фатална стъпка към смъртта, ако по време на пребиваването си в София през 1914 г. бе разговаряла с него.

„Първата ми мисъл беше да отида да го видя. . .Но това беше едно особено напрегнато състояние — бях напълно уверена, че мога да го спася,

уверена бях, че трябва да остана, не можех така да го изоставя. Тогава? Така се разхождах цялата заран пред хотела: да отида ли или да не отида.

Моят мъж ме чакаше. Българката знае своя дълг. Аз го пожертвувах заради дълга. Един месец след като си заминах, научих от вестниците за неговия трагичен край."

С това завършват и нейните спомени.

Четири картички от архива на Яворов, които ни дават възможност да проследим как пътищата на три жени: Весела Монева, Дора Габе и Невена Богоева, се пресичат с пътя на поета и се разминават, за да остане в душите им трайната следа от допира с големия творец.

Милка Марковска

Нови книги за литературата на Българското възраждане

Българското възраждане винаги е привличало литературните историци, за него са написани някои от най-вдъхновените, а и от най-аналитичните български литературоведски изследвания. Защото, ако оставим за момент настрани периодизационната проблематика, стотината години след Паисиевата история са време на бурен политически и културен живот, време, когато се полагат темелите на нова България. Основополагащите преломни обществени и литературни събития от тази епоха дават храна за проникновени анализи, за важни документални изследвания, за вдъхновена публицистика. Научното значение на тези трудове, а и общественият интерес към тях предполагат периодично вглеждане в постигнатото. Тук ще бъдат представени литературоведските книги за Българското възраждане, издадени през последните години (1982—1985). По своята проблематика, най-общо казано, те могат да бъдат разглеждани в две групи — изследвания, посветени на по-общи особености на литературния процес, и други, разглеждащи делото на отделни книжовници.

Закономерно представянето на първата група трябва да започне с книгата на акад. *Петър Динеков „Литература и култура“* („Наука и изкуство“, 1982). Тя е поредното ярко свидетелство за разностранните интереси на изтъкнатия учен, в нея са включени студии и статии, посветени на българската литература, фолклор, наука и култура. Ще насочим вниманието си главно към статиите за проблемите на Българското възраждане, разгледани от автора в контекста на цялостното ни историческо и културно развитие. В уводната студия „За историческото единство на българската литература“ П. Динеков поставя въпроса за историческите аналогии и убедително свързва Паисиевата история и българския апокрифен летопис от XI—XII в.; „Беседа срещу богомилите на Презвитер Козма и диалозите на Бозвели; образът на Балкана от „Кървава песен“ на П. П. Славейков, „Плач бедная мати Болгария“ на Неофит Бозвели и народната песен.

В раздела „Из историята на българската литература“ на Възраждането е посветен блок от статии, които взаимно се допълват и изясняват важни процеси и явления. Първата от тях — „Особености на литературното развитие през епохата на Възраждането“, има по-общ характер. В нея конспективно са разработени някои недостатъчно проучени проблеми — за спецификата на националното ни развитие, за голямата историческа мисия на възрожденската литература — да включи българската култура в общоевропейското развитие, за географските и хронологическите граници на възрожденската литература, за философската й основа. П. Динеков задълбочено поставя основни теоретични проблеми и дава насоки за конкретното им разглеждане. „И пазете я да не изчезне“ — в тази статия със заглавие открит цитат изследвачът на Паисиевото дело успява да открои нови моменти, свързани с написването на „История славянобългарска“ и с нейната научна интерпретация, успява да обогати представата ни за светогорския монах и забележителното му дело. „Григор Пърличев — поетът и мемоаристът“ по същество е кратко монографично изследване от типа на очерците, които познаваме от „Възрожденски писатели“. Задачата на „Неповторимото в личността на Петко Славейков“ е да се подчертае непреходната стойност на Петко-Славейковото поетично дело. „Поезия на надеждата“ и „Песни и стихотворения от Ботьова и Стамболова“ отново доказват трайния интерес на изследователя към Ботевата поезия.

Важни методологически въпроси поставят изследването „Букурещ и българската възрожденска литература“, двете статии за преводната литература и др. Привличат вниманието ни разглежданите със завидна научна осведоменост и широта въпроси за книгопечатането и книгоиздаването. В заключение нека още веднъж подчертаем, че раз-

работените и набелязаните в „Литература и култура“ проблеми имат важно методологическо значение.

Още заглавието на монографията на *Дочо Леков „Литература. Общество. Култура. Литературно-социологически и литературноисторически проблеми на Българското възраждане“* („Народна просвета“, 1982) достатъчно ясно разкрива мащабните задачи, които авторът си поставя. Той излага своя концепция за литературните периоди през епохата, като отделя специално внимание на приемствеността при прехода от стара към нова литература. След критически преглед на съществуващите мнения Д. Леков предлага нова периодизация, ключ към която е проблемът за литературните поколения — разработен от автора в теоретически и литературноисторически аспект.

При анализа на взаимоотношенията литература — общество авторът привлича изключително богат материал за културните средища, за масовизирането на литературата. Чрез документални данни за пътя на литературната творба до читателя (т. е. чрез данни за спомоществователите, за книгоиздаването и книгоразпространението, за периодичния печат, читалищата и пр.) се обосновава научният интерес към позабравени книжовници като Кр. Пишурка, Хр. Костович-Сичан Николов, Бачо Киро и др.

Актуален и почти неразработен е проблемът за литературната култура през Възраждането. На базата на респектиращо богатство от доказателствен материал Д. Леков анализира факторите за нейното формиране. Изследвачът се спира на преводната литература и нейното влияние върху формирането на вкуса, културата и общественото поведение на читателите, върху жанровата система, творческите направления и стила на писателите. Възрожденското училище също е разгледано като фактор за изграждане на първите литературни представи, проучени са художествените материали, включени в учебните помагала, разгледана е дейността на ученическите дружества и пр. В процеса на формиране на литературната култура важна роля играят литературната теория, история и критика, на които също се спира изследвачът. Вдъхновено е разработена сложната проблематика за изграждането на литературния вкус. Д. Леков прави първата му типология и изтъква, че през Възраждането се формират три типа вкус — „патриархално-фолклорен с тенденция към литературен, масов и направляващ“ (с. 319). Монографията на Д. Леков, е не само ценен научен труд, но и програма за бъдещи социологически и литературноисторически изследвания.

Монографията на *Илия Конев „Българското възраждане и Просвещението. (История, историческо съзнание, взаимодействия)“* (Изд. на БАН, 1983) е първа част от три концептуално обединени, но тематично обособени книги, над които авторът работи. Преди да пристъпи към конкретните творби, в които се очертават особеностите на Просвещението, Ил. Конев се спира на някои основни методологически въпроси. За учения „новото историческо съзнание“ е „основна закономерна черта на Европейското просвещение“ (с. 84). Авторът подробно разглежда съчиненията с историческа тематика от времето преди Паисий, проследява насоките и постиженията в тях с оглед на зараждането на просвещенските идеи. Той търси и разкрива приемствените и другите връзки между разглежданите произведения и особено с „История славянобългарска“, на която е отделено централно място в труда. Авторът достига до извода, че тя и типологически сходните ѝ произведения у другите балкански народи „не са художествени творби дори в „синкретичния“ смисъл на думата“ (с. 221). Интересни са наблюденията за развитието на „съзвучността“ между историята и литературата. Според автора през първите десетилетия на Възраждането тя е пълна, като различията започват да се чувствуват при Софроний, но се налагат през 60-те години, когато връзката между историческото съзнание и художествената литература преминава на нов етап. Освен на възрожденската историография Ил. Конев се спира още на някои проблеми, свързани с делото на Софроний, Бозвели и др., търси сходни явления в балканските литератури.

Подобен характер има и другата книга на *Илия Конев*, появила се през разглеждания период — *„Ние сред другите и те сред нас. Литературни взаимоотношения.“* („Наука и изкуство“, 1984). Тя продължава и допълва предишен труд на автора, който носи същото заглавие. Значителна част от включените тук студии, статии и разгърнати рецензии е посветена на важни проблеми от литературата на Българското възраждане. Авторът си поставя за цел да представи в теоретичен план някои от тях, да потърси конкретните им форми в творчеството на редица балкански книжовници и писатели. Един такъв въпрос е „формирането и сравнителното изследване на реализма в югоизточноевропейските литератури“. Ил. Конев се спира на общността на процесите на Балканите, разглежда „факторите с базисно значение“; в друга статия върху материал от творчеството на Св. Маркович се разглеждат „ранните концепции за реализма в балканските литератури“. Авторът посвещава много усилия на литературните взаимоотношения през Възраждането. Той се стреми да ги разглежда взаимосвързани, като елементи от една цялост. В такава светлина са представени руско-балканските отношения от периода на формирането на балканските национални литератури, както и българо-румънските и немско-българските културни връзки. По-общите разсъждения са допълнени от наблю-

дения върху делото на В. Априлов и върху разглеждането на новата българска литература от руската славистика през първата половина на миналия век. Заслужава внимание разбирането на Ил. Конев за отношенията между национално-специфичното и културните контакти (с. 75 сл.) Не толкова убедителен е опитът да се разглежда „историческата съвест" на двустранните литературни отношения (вж. с. 196 сл.) Едва ли може да се приеме, че двете книги на Ил. Конев изчерпват разглежданите проблеми, авторът не си поставя такава цел, ценното и в двете издания е богатата осведоменост на учения за търсенията на чуждестранните литературоведи, респектиращи са задачите, които Ил. Конев си поставя, както и концептуалността на изложението му.

Всяко ново изследване на литературните жанрове се посреща с интерес. А монографията на *Людмила Боева „Развитие жанров в русской и болгарской литературах XVII и XVIII вв."* (Изд. на БАН, 1983) привлича вниманието и с избора на конкретния материал, свързан с често дискутирания в последните години период на преход от стара към нова литература. В този смисъл трудът кореспондира с част от поставените от Д. Леков, а и от други литературоведи проблеми. Л. Боева проследява типологически сходния за руската литература от XVII в. и българската литература от XVIII в. процес на жанрови трансформации, обусловени от потребностите на развитието на културата при двата народа. Авторката изтъква предимствата на съпоставителния анализ, набелязва най-важните особености на българската и руската литература от това време. Разглеждани са руските исторически повести за „Смутното време" и българските историографски съчинения от XVIII в. Според Боева историографските жанрове подготвят появата на новата светска литература. Задълбочено е изследвана народната книжнина от периода на прехода, подробно са разгледани руската демократична сатира и българските дамаскини. Специално внимание е отделено на пародията в процеса на жанровото преобразуване. Изследвачката поставя интересни теоретически и литературноисторически въпроси, свързани с автобиографичните жанрове и конкретно с житията на Софроний и Авакум. Не са пропуснати дискусионните и малко разглеждани у нас проблеми за литературните направления през преходния период и за барока. Монографията на Л. Боева е отговор на една осъзната необходимост от цялостно изследване на жанровото развитие на българската възрожденска литература.

Монографията на *Елена Сюпюр „Българската емигрантска интелигенция в Румъния през XIX в."* (Изд. на БАН, 1982) е написана от историческа и социологическа гледна точка, но проблематиката й е в пряка връзка с възрожденската ни литература, тъй като изследваното съдържа множество малко познати или непознати сведения за редица български книжовници, за обществената среда, в която те работят. Трудът разглежда формирането и типологията на българската емигрантска интелигенция, разкрива формите на изявите й. Освен фактологическата изчерпателност трудът на Сюпюр се отличава и с насочването към някои по-общи проблеми, като в отделни случаи решаването им може да предизвика възражения (вж. с. 46—49). Особено ценна е по-обемната втора част, която съдържа няколко приложения. В първото са дадени сбити сведения за около 400 български интелигенти, живели в Румъния за различен период от време, като при това към библиографията за всеки от тях често са включвани и архивни източници. Представени са още българските училища, читалища, печатници, културни и политически комитети и дружества, както и българските периодични издания в Румъния.

В своя тематично единен сборник със студии и статии *„Проблеми на българската възрожденска литература"* („Наука и изкуство", 1983) *Кирил Топалов* продължава плодотворните си търсения в две области на историческата поетика, авторът доразгръща и уточнява своите виждания за еволюцията на възрожденската поезия, разгледана в теоретичен план. К. Топалов съумява да обхване сложния, богат и противоречив литературен процес, без да изневерява на конкретния анализ на отделните творби и изразните им средства. Изследванията, посветени на по-общи проблеми, уместно са допълнени от статии върху поезията на Раковски, Д. Чинтулов, Гр. Пърличев, Н. Козлев, П. Р. Славейков.

Втората част на книгата, в която се разглеждат проблеми на възрожденската проза, включва разгърнати изследвания върху спецификата на художествения образ в хумора и сатирата и наблюдения върху жанровите особености на автобиографията. Те са допълнени от статии върху отделни произведения или цялостното творчество на П. Берон, Н. Бозвели, В. Друмев, както и от по-общо представяне на Братя Миладинови и Н. Бончев. Издадена като учебник за студенти, „Проблеми на българската възрожденска литература" с най-силните си раздели е симптоматична за общия стремеж към теоретично осмисляне на явленията — една област, в която К. Топалов има несъмнен принос.

Проучването на руския периодичен печат с цел да се уточни сътрудничеството на български автори има своята история и постижения, свързани с имената на пзтъкнати съветски и наши изследвачи. Между тях е и *Цвета Унджиева*. Нейният труд *„Български автори в руския периодичен печат. 1854—1864. Статии, дописки, очерци, бележки"* (Изд. на БАН, 1982) е плод на дългогодишна работа в съветските библиотеки и архиви. От

предговора научаваме, че изданието ще се състои от два тома и ще съдържа около 280 публикации от периода до 1876 г. Първият том съдържа 68 обширни материала, подредени по хронологически принцип и групирани по издания. В бележките Цв. Унджиева дава допълнителна информация за поместените в същите вестници материали, писани от българи или препечатвани от българския периодичен печат. Тази рядка научна добросъвестност улеснява работата с изданието, дава възможност да се добие по-цялостна представа за запознаването на руската общественост с живота в поробена България, да се правят изводи за идейните позиции на автори и издания, да се откриват важни и непознати сведения за епохата и нейните проблеми. С ясното съзнание за големите трудности, които съпътствуват въвеждането в научно обръщение на публицистични материали от възрожденски автори в чужди издания, не можем да не приветствуваме труда на Цв. Унджиева, неговото богатство тепърва ще се разкрива пред читателите специалисти, които очакват с интерес следващия том.

В ботевоведението капиталното изследване на Иван и Цвета Унджиеви има свое трайно място. Осем години след първото издание *Цвета Унджиева* подготвя ново, преработено и допълнено — „*Христо Ботев. Живот и творчество*“ (Изд. на ОФ, 1983). Внимателният прочит разкрива задълбочената работа на авторката (новото издание излезе почти четири години след смъртта на Ив. Унджиев и отразява главно търсенията на неговата дъщеря). Един чисто външен показател за големите промени е обособяването на отделни части, в които се разглежда творчеството на Ботев — „Проблеми на Ботевата поезия“ и „Прозата на Хр. Ботев“. Веднага трябва да изтъкнем, че това решение значително облекчава работата с изданието. Разбира се, най-голям интерес събуждат разработките — за образната система в Ботевата поезия, за композицията на отделните стихотворения, за поетическия език и стил. Доразвити са размислите във връзка с текстологичните проучвания и пр. Характерно за монографията е съотнасянето на анализа с най-новите търсения в българската наука — от тясно стиховедските до общотеоретичните; нито едно заглавие на по-съществено изследване за Ботев от периода между двете издания не се е изплъзнало от погледа на авторката. От друга страна, вероятно поради наложените от обема и спецификата на изданието ограничения са изоставени както някои анализи, така и част от богатия и ценен научен апарат. В този смисъл отдавна изчерпаната монография от 1975 г. остава незаменима. На гения на българската литература е посветен и сборникът „*Българската критика за Христо Ботев*. Съставителство и редакция *Иван Пауновски*“ („Български писател“, 1983). Част от популярна и много ценна поредица, изданието следва нейните особености и бе крайно необходимо за най-широк кръг от читатели. Неговото разглеждане изисква по-друг подход, би имало и по-други цели и затова няма да бъде направено тук. Все пак може да се помисли дали Ботев не заслужава издание с по-голям обем, което би позволило на съставителя да привлече и други изследвания от вече немалката литература за поета, а и защо само български, или — защо само български. . .

На границата между по-общите изследвания и трудовете, посветени на един автор, стои „*Из историята на Просвещението в България и Гърция през XVIII и XIX в.*“ (Изд. на БАН, 1985) на *Росица Димчева*. По проблематика то е близко с труда на Ил. Конев, но авторката тръгва от малко по-различни изходни позиции, за нея в Просвещението универсалното решително се налага над „местните различия“. Въз основа на изключително богат материал Р. Димчева се спира на въпроса за движението на идеите в Европа. Детайлно са представени основните философски течения във Франция през XVIII в. (деисти, материалисти, физиократи, социалисти утописти, идеолози, естественици позитивисти и пр.) и особено проникването им в Гърция, което не се осъществява наведнъж — то преминава през два периода, като границата им е въстанието от 1821 г., след което буржоазията отстъпва от предишните си увлечения.

Както е известно, Гърция и гръцката книжнина са един от основните канали, по които до българските възрожденци достигат идеите на европейската философия и литература. Р. Димчева се спира на д-р Иван Селимински и мястото му в този процес, търси оригиналното и национално специфичното в мисленето на нашия книжовник. Особено ценна е главата, посветена на архива на Селимински, съхраняван в Атина и за първи път представен тук на българските читатели. В него се откриват множество преводи от френски на гръцки език на съчинения на някои от най-значителните мислители от онова време (Холбах, Волней, Мабли и др.). Авторката ни запознава с усилията на Селимински идеите на тези творби да достигнат до българите. Тя поставя творчеството му в широк национален контекст, търси допирни точки с разбиранията на Г. С. Раковски и др. Но все пак сравнително малко място е отделено на реалния допир на творчеството на Селимински с българската публика, на въпросите около известния факт, че този допир е минимален, че въпреки всичко Селимински е самотна фигура, личност, която не успява да осъществи докрай своите възможности, да бъде максимално полезна на своя народ.

Важно място сред книгите, посветени на отделни творци на възрожденската литература, заема „*Паисий Хилендарски*“ („Наука и изкуство“, 1985) на *Боню Ст. Ангелов*.

Вече повече от век „История славянобългарска“ и нейният автор вълнуват българите и българистиката. Б труда на Б. Ст. Ангелов този непресекващ интерес е представен от различни страни — и като възприемане от следващите поколения възрожденци, и като притегателен център за руската и световната славистика. Изтъкнатият наш паисиевед е включил в книгата си плодовете на своите дългогодишни занимания с живота и делото на Хилендарския монах. След въвеждащия очерк Б. Ст. Ангелов се спира на редица въпроси, изказва нови съображения по въпроса за смъртта на Паисий, разглежда някои преписи и преправки, спира се на изворите на „История славянобългарска“, анализира в сравнителен план отделни идеи и пасажи от забележителното съчинение и пр. Навсякъде Б. Ст. Ангелов поставя делото на Паисий в много широк контекст, търси връзките му с книжовния живот у нас, на Балканите и в Европа — една област, в която приносите на изследвача са добре известни. Същият е подходът и когато се разглеждат изследванията за Паисий — авторът не се задоволява само с печатните материали, той открива и представя на читателите някои документи в архивите на учени, изследвали делото на Паисий. Книгата на Б. Ст. Ангелов не само решава редица конкретни въпроси и хвърля нова светлина върху други, тя подпомага и осъществяването на зреещата вече повече от век идея да се подготви критично академично издание на „История славянобългарска“ — една важна цел пред нашата наука, за която по младежки развълнувано пише Б. Ст. Ангелов.

По-друг характер има монографията на *Иван Радев „Софроний Врачански. Личност и творческо дело“* („Наука и изкуство, 1983). Тук наблюденията са насочени към творчеството на Софроний, към диалектиката на традиция и новаторство в него. Авторът разглежда приемствените линии, които тръгват от Паисий и историографската литература, както и от цялата ни книжнина от края на XVIII в., подробно се спира на типологичната по своя характер близост с делото на Д. Обрадович. Представени са обширната дипломатическа и организаторска дейност на Софроний във Влашко, епистоларното му наследство — необходими допълнения за изграждане на цялостния портрет на великия българин. Първият видински сборник и Неделника разкриват за Ив. Радев „моралистичната концепция на Софроний“, изградена чрез формите на църковната литература, докато Вторият видински сборник, „Гражданское позорище“ и „Позив към българския народ“ — светската проблематика. Плодотворна е идеята му, че в „Разкази и разсъждения“ са заложени, а и защитени белезите и възможностите на редица жанрови форми, които ще са актуални за книжнината ни до 40-те години“ (с. 60).

Централно място в труда е отделено на „Житие и страдания“, разгледано в два взаимодопълващи се аспекта — особеностите на творбата като замисъл и като завършено творение, което в началото на 60-те години се включва в процесите на художествената ни проза. Този плодотворен подход дава възможност на автора да анализира задълбочено забележителната възрожденска творба. Ив. Радев подробно разглежда композицията ѝ, образната система, стилистиката. И тук специално внимание е отделено на традициите, които тръгват от Софроний. Интересът към неговото дело непрекъснато нараства, но от доста години не бе се появявала книга за него. Монографията на Ив. Радев е опит за нов прочит на Софрониевото творчество.

Монографията на *Кирил Топалов „Григор Пърличев. Живот и дело“* („Български писател“, 1982) въвежда редица нови данни за жизнения път на възрожденеца, черпи сведения от малко познати и труднодостъпни чужди публикации. С това делото на охридския поет и апостол на българската просвета се разкрива с най-голяма досега пълнота. Наред с многото, повече или по-малко познати драматични преживявания на Пърличев са представени пестеливо (но не са премълчани) и конфликтите му с Д. Миладинов, К. Шапкарев, Н. Охридски, те дават представа за сложния възел от човешки взаимоотношения, който доскоро лесно се разсичаше с помощта на разделението просветители — революционери, което представя твърде опростено заредената с много напрежение епоха на Българското възраждане. В това отношение трудът на К. Топалов отговаря на съвременните разбирания за научна документалистика.

Когато разглежда литературното творчество на Пърличев, авторът закономерно поставя акцента върху „Сердарят“ и „Скендербей“ и отражението им в съвременния гръцки печат, открива редица непознати публикации, свързани с името на поета. Анализирайки двете поеми, Топалов вижда в тях плодотворно „преплитане. . .на три типа поетическо мислене — антично-омировско, фолклорно и лично творческо“, съчетани с известно въздействие на модната в Гърция по това време романтична поезия. К. Топалов поставя творческите изяви на Гр. Пърличев в контекста на времето, търси общото в стиховете на охридския учител и Д. Чинтулов, П. Р. Славейков, Ботев. Авторът отделя място и на прочутия и възбудил много спорове превод на „Илиада“. За първи път у нас са представени „социологическите интереси“ на Пърличев и свързаните с патриотичното му дело критически занимания с „гръцка политическа и културна история“, останали в ръкопис. Наистина тук К. Топалов се ограничава само с цитиране и оставя на бъдещето задачата за един по-задълбочен анализ.

Въпреки относително малкия си обем литературнокритическият очерк на *Иван Сестримски „Нешо Бончев“* („Български писател“ 1982) представя достойно родоначалника на българската литературна критика. Авторът е преодолял биографичния подход, той се насочва към психографско представяне на прочутия панагюрец. И в това е може би най-силната страна на книгата — проникновено и деликатно Ив. Сестримски ни въвежда в драматичните душевни преживявания на Н. Бончев — един от малкото наши възрожденци, които се радват на сравнително спокоен и улегнал живот. Изследвачът съумява да пренесе многобройните архивни и други данни и да разгледа най-характерните, най-физиономичните, някои от които са и непознати. Детайлно е анализирано сравнително малкото по обем литературно дело на Н. Бончев, като наред с няколкото христоматийно известни статии са привлечени и по-непознати ръкописи, преводи и пр.

Издателство „Народна просвета“ възприе отличната идея да издава поредицата „Учители — будители“, в която чрез отделни очерци да се популяризира делото на изтъкнати просветни дейци, които като педагози, книжовници и общественици са допринесли много за развитието на просветата и културата, възпитавали са в дух на родолюбие поколения възрожденци. Но издателите си поставят не само популяризаторски задачи. Подчертан е стремежът очерците да се градят на основата на богат документален материал, широко да се използуват архиви, спомени, автобиографии, учебници, периодични издания и др. По този начин не само ще се представят пред широката публика животът и делото на заслужилите учители, но и ще се съхрани споменът за тях, целенасочено ще се проучат разпръснатите труднодостъпни и малко проучени материали за развитието на българското училище, ще се въведат в обръщение нови документи и творби. И нещо не по-малко важно — ще се открои високоотговорната роля на учителя за духовното извисяване на нацията, ще се утвърди днешният му авторитет.

Излезлите две книги са красноречиво свидетелство за разнопосочните усилия както да се актуализира споменът за незаслужено забравените дейци, така и да се уплътни представата ни за обичани и тачени от народа учители. Книгата на *Дочо Леков „Ради Иванов Колесов“* (1983) ни запознава с един почти неизвестен възрожденски учител. Оскъдни са сведенията за ямболския младеж, съмишленик и съратник на капитан Дядо Никола, Г. С. Раковски и Д. Чинтулов. Но авторът с любов, търпение и настойчивост в продължение на години е издирвал факт след факт, за да пресъздаде революционната педагогическа и книжовна дейност на Ради Колесов в „неговия естествен ръст“ (с. 76).

В книгата на *Петко Асенов „Неофит Рилски“* (1983) са преодолени трудности от друго естество. За дейността на „патриарха на българските книжовници и педагози“ (К. Иречек) са съхранени ценни документи, достъпни са неговите издания, богатата му лична библиотека, обширната му кореспонденция; изтъкнати учени са писали за неговото дело. П. Асенов акцентува върху малко познатата първа част от живота и дейността на Неофит Рилски, върху обществената и политическата значимост на просветната му работа, върху новаторството в педагогическите му възгледи и практика.

Близка до задачите на поредицата „Учители — будители“ е книгата на *Янка Димова „Йоаким Груев. Жизнен път и педагогическа дейност“* („Хр. Г. Данов“, Пловдив, 1985). Авторката изяснява задълбочено педагогическите възгледи на изтъкнатия възрожденец, отделя внимание на книжовната му дейност, но последователният анализ на оригиналните трудове и преводите на Й. Груев е задача за бъдещо изследване.

В няколко документални издания, предназначени за по-широки читателски кръгове, се съдържат нови или малко познати факти, свързани със значими явления в живота на българското възрожденско общество. В този смисъл специално внимание заслужават спомените на *поп Минчо Кънчев „Видрица“*, подготвили за печат К. Възвъзова-Каратеодорова и Т. Тихов („Български писател“, 1983) и сборникът *„Книга за българските хаджии“* („Български писател“, 1985. Съст. Св. Гюрова, Н. Данова).

През 1984 г. Синодалното издателство отпечата очерка „Отец йеромонах Неофит Рилски“ от митрополит Пимен и обемист сборник непубликувани писма „Принос към биографията на отец Неофит Рилски“ от епископ Арсений. Като цяло двата труда най-вече с новооткритите документи съществено допълват известното за големия родолюбец и крупен просветен деец.

Направеният дотук кратък преглед недвусмислено показва, че Българското възраждане продължава да привлича литературния историк. Макар и в различна степен, всяка от представените книги има свое място в научната ни литература, допълва общата картина на епохата. При това една значителна част от литературоведите, работещи в областта на Възраждането, се представят с книга, а някои — и с две. Известно смущение може да предизвика само фактът, че за четири години не се е появило ново име на изследвач. А едва ли може да съществува мнение, че забелязаните количествени натрупвания водят до зараждането на нещо ново в отношението към възрожденската литература и че новото увлича със себе си младите.

Според нас главна особеност на днешния подход към възрожденската литература е стремежът към комплексност — литературният анализ се допълва от сравнителния, социологичния, културологичния. Залебязват се и предпочитания към определени научни проблеми — жанровата система, прехода от стара към нова литература, история на литературните изследвания и техните автори, мястото на преводната книжнина и пр. Откроява се траен интерес към най-значителните възрожденци, разгръща се и представянето на малко познати имена. Всичко това вдъхва увереност, че изследвачите на Българското възраждане са готови достойно да се представят в написването на предстоящата многотомна история на българската литература.

Катя Станева
Николай Аретов

Библиография

Българска литературноисторическа библиография

Книги, статии, литературни анкети, публикувани през 1981 г.

Общи въпроси

Анчев, Ангел. Достоевски и проблемите на българската литература. С., Наука и изкуство, 1981. 228 с. 21 см

Именен показалец.

Армия, литература, съвременност. Лит.-крит. статии. Състав. Стефан Коларов. С., Воен. изд., 1981. 199 с. 21 см

Авт. Ангел Тодоров и др.

Братанов, Димитър. Стремежи и борби. [Статии]. [С предг. от Стефан Каракостов]. С., Нар. младеж, 1981. 188 с. 8 л. ил. 20 см

Бумбалов, Любен. Идеология и литература. Очерци. Кн. 1. С., Нар. младеж, 1981. 21 см

Кн. 1. Обречени амбиции, 1981. 267 с.

Българистични изследвания. [Докл. от] бълг.-сканд. симпозиум 24—30 септ. 1979 г. Състав. и ред. П. Пашов и др. С., СУ „Климент Охридски", 1981. 320 с. 20 см

Изд. на СУ „Климент Охридски". Фак. по слав. филологии. Библиогр. след някои докл. и под линия.

Гьорова, Севелина. Театрален триумвират. Развитие и взаимодействие на драматургията, режисурата и актьорското майсторство. С., Наука и изкуство, 1981. 152 с. 20 см

Библиогр. под линия.

Димчева, Росица. Проблеми на теорията на сатирата. С., Наука и изкуство, 1981. 184 с. 20 см

Живков, Тодор. Тодор Живков за литературата. Сборник. С., Бълг. писател, 1981. 543 с. 1 л. портр. 21 см

Изд. е посветено на 70-год. на Тодор Живков.

Зарев, Пантелей. Съчинения. В 3 т. С., Бълг. писател, 1981. 21 см

Т. 1. Литературна история. 757 с. 1 л. портр.

Т. 2. Литературна критика. 683 с.

Т. 3. Литературна теория. 707 с.

Библиогр. под линия.

Зарев, Пантелей. Теория на литературата. В 2 т. С., Наука и изкуство, 1979—1981. 21 см

Т. 2, 1981. 547 с.

Библиогр. с. 530—538 и под линия. Именен показалец.

Игов, Светлозар. Хуманизъм и творчество. Проблеми на съвр. проза и критика. 2. изд. С., Бълг. писател, 1981. 284 с. 20 см

1. изд. 1979.

In memoriam Pierre-François Caillé 1907—1979. Choix de textes Elena Nikolova. Réd. Anna Lilova и др. [София], Sofia-Presse, 1981. 117 с. с ил. 20 см

История на славистиката от края на XIX век и началото на XX век [Сб. статии]. Ред. колегия Е. Георгиев и др. С., БАН, 1981. 272 с. 25 см (Изследвания по история на световната славистика).

Изд. на БАН. Бълг. к-т на славистите. Център по българистика. Текст и на рус., пол., чеш., нем., фр., англ. ез. Библиогр. под линия.

Съдържа: Е. Георгиев. Славистиката на прелома XIX—XX век. — Л. П. Лаптева. Развитие славяноведения в России с 90-х годов XIX по 1917 г. — Ив. Гълъбов. Ватрослав Ягич в развоя на славянската филология. — St. Urbańczyk. Filologia słowiańska w Polsce w latach 1890—1918. — M. Kudělka, V. Šťastny, R. Večerka. Česka slavistika od konce XIX stol. do r. 1918. — К. Попов. Българското езикознание в края на XIX и началото на XX век. — П. Динеков. Начало на университетското литературознание в България. — Г. Димов. Ив. Д. Шишманов и проблемите на славянознанието. — В. Тъпкова-Заимова. Българската историческа наука в рамките на славянознанието (от втората половина на XIX до 20-те години на XX век). — M. Rode. Slavistika v Sloveniji v letich 1870—1919. — H. Pohrt. Zur Geschichte der Slawistik an der Universität Berlin 1870—1918. — W. Zeil. Slawistische Forschung und Lehre in Leipzig 1870—1917 und ihr Platz in der internationalen Slawistik. — D. Beauvios. La slavistique française à la fin du XIX et au début du XX s. — T. Butler. The development of Slavic studies in America at the end of Nineteenth and the beginning of the Twentieth Century.

Коев, Васил. Художествено обобщение. Синтетичност и процесуалност. С., БАН, 1981. 215 с. 20 см

Изд. на БАН. Инст. по философия Акад. Т. Павлов. Библиогр. под линия.

Лилова, Анна. Увод в общата теория на превода. С., Нар. култура, 1981. 343 с. 21 см

Библиогр. с. 315—326. Именен показалец.

Маркова, Олга. От литературата към екрана. Очерци. С., Бълг. писател, 1981. 164 с. 22 см

Международна среща на писателите, III. София, 1980.

Послание на писателите — участници в. . ., състояла се на 29—30 септември 1980 г. в София, към творците на бъдещето. С., София-прес, [1981]. 238 с. 24 см

Парал. текст на англ., фр., рус., исп., нем. ез. Офс. изд. Съдържа изказвания и стихотворения. Парал. текст на бълг. ез. и на ез. на участниците в срещата.

Овчаренко, Александър И. Социалистическата литература и съвременният литературен процес. Прев. от рус. Надя Чекарлиева, Донка Данчева. [С предг. от Иван Попиванов]. С., Партиздат, 1981. 508 с. 20 см

Ориг. загл. Социалистическая литература и современный литературный процесс. Библиогр. под линия.

Осинин, Димитър. Избрани произведения. В 2 т. С., Бълг. писател, 1981. 21 см

Т. 1. Извървян път. Животоописание. Литературни и фолклорни статии. 347 с. 1 л. портр.

Т. 2. Поклон, родна земя. Пътеписи. 456 с.

Пенчев, Георги. Партийността и активната личност в литературата. Идейно-естет. проблеми на лит. процес от етапа на зрелия социализъм. С., Бълг. писател, 1981. 288 с. 21 см

Библиогр. под линия.

Попиванов, Иван. Ескизи и портрети. С., Бълг. писател, 1981. 248 с. 21 см

За Д. Габе, Г. Цанев, П. Динеков, П. Зарев, А. Гуляшки, Е. Каранфилов, Б. Райнов, Б. Божилов, Й. Радичков.

Преводът и българската култура. Към историята на превода в България. Сб. статии. Ред. колегия Леда Милева и др. С предг. от Филип Генов. С., Нар. култура, 1981. 464 с. 21 см

Съдържа: П. Динеков. Преводите и развитието на старите славянски литератури. — К. Иванова. Преводачески школи в средновековна България. — Д. Леков. Преводът в живота, борбите и творческия свят на българина през Възраждането. — Г. Германов. Руската литература и духовното развитие на българина през Възраждането. — В. Колевски. Сиянието на Октомври. — Б. Ничев. Превод и рецепция на славянските литератури у нас. — Ст. Станчев. Немската художествена литература в български превод. — Н. Дончев. Френската литература у нас. — Вл. Филипов. Английската и американска литература на български. — Т. Нейков. Испанско литературно присъствие в българската национална култура. — Й. Милев. Преводи от три континента. — Л. Б. Павлов. Древни автори на български език. — Г. Младжов. Карл Маркс и Фридрих Енгелс на български. — М. Атанасова. Произведенията на Ленин в България. — С. Стоименов. Преводачите на съветски книги в издателство „Нов свят“ (1932—1941 г.). — Гр. Иванов, Ал. Ангелов. Българската книга в чужбина. — А. Лилова. Диалектика на историческото и съвременното в превода. Дистанцията на времето и преводачът.

Прогностика, фантастика, светоглед. Състав. [с предг.] Васил Сивов, Атанас П. Славов. С., Партиздат, 1981. 176 с. 20 см

Авт. Васил Сивов и др.

Р а д е в, Стоян. С България в сърцето. [С предг. от Иван Цветков]. С., Нар. младеж, 1981. 247 с. 20 см

Българ.-унг. лит. връзки.

С ъ в е т с к и български изследвания. История, литературознание, езикознание, фолклор. Лит. издадена в България 1944—1980. [Библиогр.]. Състав. Цанка Рибарова и др. Ред. Крумка Шарова и др. С., БАН, 1981. 72 с. 21 см.

Офс. изд.

Т в о р б и и проблеми. Лит. анализи. Т. 1 [2. изд.]. С., Българ. писател, 1981, 20 см (Библ. за ученика).

Т. 2. Състав. и ред. Иван Цветков, 1981. 495 с.

1. изд. 1979.

Т е н е в, Любомир. Пристанища за мигове. Театр. есета. С., Българ. писател, 1981. 196 с. 21 см

L a t r a d u c t i o n et la coopération culturelle internationale. [Материали от] Colloque international, organisé avec le concours de l'UNESCO. 16—18. X. 1979, Sofia. [Прев. от българ. на фр. ез.]. Réd. Ekaterina Tomova. [С.], Sofia-Presse, 1981. 296 p. 20 cm

Изд. на Union des trad. et interprètes de Bulgarie; Fédération internat. des trad. Прев. е направен от ръкоп. Офс. изд.

У р б а н, Зденек. Чехи и българи. Култ. взаимоотношения. Прев. от чеш. Панайот Спиров, Величко Тодоров. [С предг. от Илия Конев]. С., ОФ, 1981. 228 с. 20 см

Прев. е направен от ръкоп. Съдържа и Библиография на изследванията на проф. д-р Зденек Урбан с българистична тематика от Иван Павлов.

Ф и л ч е в, Петър. Литература и детско-юношески театър. С., Българ. писател, 1981. 248 с. 21 см

Ф у р н а д ж и е в а, Елена, Иван Ф у р н а д ж и е в. Издателство „Български писател": 1948—1977. Библиогр. Ред. Иван Сестримски. С., Българ. писател, 1981. 272 с. 24 см

Ц в е т к о в, Иван. Съвременни художествени търсения. Статии и портр. С., Нар. младеж, 1981. 291 с. 17 см

* * *

А н д р е е в, В. Д. За изучаване на българо-съветските литературни взаимоотношения на съвременен етап. Някои методол. въпроси. Прев. от рус. София Божкова. — Лит. мисъл, 1981, № 2, 59—64.

А н ч е в, Панко. Памет на ежедневието. — Лит. фронт, № 33, 13 авг. 1981, с. 2.

Изисквания към българ. мемоарна лит.

ал А х м а д, Ахмад С. Българската литература в арабския свят. — Пулс, № 23, 9 юни 1981, с. 11.

Б о е в, Петър. Научно-художествената литература. — Орбита, № 27, 4 юли 1981, с. 15.

Б о ж и л о в, Божидар. От позициите на марксизма-ленинизма. — Пулс, № 36, 8 септ. 1981, с. 2.

По повод кн. на Тодор Живков „За литературата". [Сборник]. С., Българ. писател, 1981.

Б о ш н а к о в, Димитър К. Булгарика. Българ. худож. лит. на Запад. — Антени, № 4, 28 ян. 1981, с. 15.

Б о ш н а к о в, Димитър К. В сърцата на поколенията. Образът на първоучителя. [Д. Благоев] в българ. худож. лит. — Нар. младеж, № 181, 2 авг. 1981.

Б р е з и н с к и, Стефан. 1300 години развой на българския език и литература. — Ез. и лит., 1981, № 1, 116—118.

В а с и л е в, Димитър. Умираща и безсмъртна. Поезията. — Лит. фронт, № 48, 49; 26 ноем., 3 дек. 1981.

В а с и л е в, Михаил. Партията в обновителния път на литературата. — Веч. новини, № 168, 20 авг. 1981.

В ъ г л е н о в, Михаил. Парафония в поезията. — Ез. и лит., 1981, № 1, 92—94.

Г е о р г и е в, Емил. Периодизация на развитието на българската литература от Освобождението на България от османско владичество до наши дни. — Лит. мисъл, 1981, № 2, 14—34.

1300 г. Българска държава.

Г р и в е к, Кирил. В заника на дните. 60 г. от смъртта на Иван Вазов. — Лит. фронт, № 41, 8 окт. 1981, 6—7.

Д а м я н о в а, Живка. Поглед към нашето Възраждане. — Лит. фронт, № 18, 30 апр. 1981, с. 12.

Шведските слависти и българ. литература. 1300 г. Българска държава.

Deliivanova, Božidara. Zum Begriff des Sprachexperiments in der ästhetischen Reflexion Helmut Heißenbüttels. — Филология, 1981, № 8—9, 86—94. Рез. на бълг. ез.

Динеков, Петър. За историческото единство на българската литература. — Лит. мисъл, 1981, № 1, 9—20.

Динеков, Петър. „1000 години българска поезия". Защо не? — Лит. фронт, № 9, 26 февр. 1981, 1—2.

1300 г. Българска държава.

Дончев, Николай. Български поети на италиански език. — Веч. новини, № 70, 6 апр. 1981.

Дончева, Мария. Сонетът. — Родна реч, 1981, № 2, 60—61.

Другарят Тодор Живков връчи Международната Ботевска награда на Рафаел Алберти. — Раб. дело, № 297, 24 окт. 1981.

Съдържа и словата на Тодор Живков и Рафаел Алберти, произнесени на тържеството.

Зарев, Пантелей. Върхови постижения в новата и най-новата ни литература. — Пламък, 1981, № 5, 120—131.

1300 г. Българска държава.

Зарев, Пантелей. Тодор Живков и художествената литература. — Септември, 1981, № 3, 5—20.

Иезуитов, А. Н. Пушкинският дом. [Прев. от рус.]. — Антени, № 3, 21 ян. 1981, с. 13.

Връзките и сътрудничеството му с представители на бълг. литература. Рез. на рус. ез.

Калчев, Иван. Фантастиката и „феноменът на запушеното съзнание". — Нар. култ., № 23, 5 юни 1981, с. 5.

Някои проблеми на съвр. научнофантаст. лит.

Каранфилов, Ефрем. За читателите и писателите. — Лит. фронт, № 45, 5 ноем. 1981, 1, 3.

Каранфилов, Ефрем. Минало и съвременност в литературата ни. — Лит. фронт, № 2, 8 ян. 1981, 1, 4.

1300 г. Българска държава.

Каранфилов, Ефрем. Романтиката на социалистическия труд. — Раб. дело, № 289, 16 окт. 1981.

Претворяването на съвр. творец и хуманист в литературата и изкуството.

Карастоянова, Румяна. Меч, длето и мускули. Реликви от историята на бълг. литература. — Антени, № 39, 30 септ. 1981, с. 16.

Колевски, Васил. Слово съветско. — Лит. фронт, № 37, 10 септ. 1981, с. 8.

Влиянието и разпространението на съв. лит. у нас от Октомврийската революция до наши дни.

Константинов, Венцеслав. С любов към свободата. — Лит. фронт, № 35, Творчеството на Хайнрих Ман в бълг. превод.

Константинов, Венцеслав. Творческото развитие на преводача. Наблюдения върху някои преводи от немски език. — Лит. мисъл, № 10, 112—122.

Преводаческо-литературна дейност на Фани Караджова-Потоцка, Анета Ченишева, Любомир Илиев, Федя Филкова, Маргарита Дилова, Ивета Милева, Огнян Бранков и Надя Фурнаджиева.

Константинов, Георги. 25 години „Родна реч". — Родна реч, 1981, № 5, 2—3.

Константинова, Елка. Един жанр в развитие. Роля на фантастичното в бълг. лит. — Лит. фронт, № 52, 24 дек. 1981, с. 2.

Куцаров, Иван. За съдържанието на понятието славянска филология, славистика и славянознание. — Науч. тр. Пловд. унив. „П. Хилендарски", 1981, № 5, 109—118.

Рез. на рус. и англ. ез.

Лазовски, Атанас. Космосът и индивидуалното съзнание [на българския писател]. — Нар. култ., № 29, 17 юли 1981, 1, 4.

Леонов, Леонид. Талант и труд [у писателя. Прев. от рус.]. — Пламък, 1981, № 2, 177—187.

Марков, Дмитрий. Социалистическият реализъм. Диференциация на формите на изобразяване на живота. Прев. [от рус.] Методи Георгиев. — Факел, 1981, № 2, 181—190.

Маркова, Илинда. Български творби на италиански език. — Лит. фронт, № 27, 2 юли 1981, с. 7.

Нови лауреати на Международната Ботевска награда [за литература]. — Раб. дело, № 153, 2 юни 1981.

С кратки биогр. данни за наградените.

Озеров, Виталий. В център на вниманието — социалистическият начин на живот. Прев. [от рус.] Татяна Горчивкина. — Факел, 1981, № 1, 203—208.

Постижения и перспективи пред съвр. социалист. лит.

Павлов, Любомир. Димитър Благоев за културното наследство и за социалистическата литература. — Пламък, 1981, № 1, 122—131.

Паси, Исак. Талантът на преводача. — Нар. култ., № 38, 18 септ. 1981, с. 6.

Делото на Страшимир Джамджиев.

Пенчев, Георги. Живо наследство. — Раб. дело, № 212, 31 юли 1981.

Димитър Благоев и българ. лит.

Пенчев, Георги. Комунистическата партийност и авторовата позиция [в литературата]. — Ново време, 1981, № 1, 43—55.

Петканов, Иван. Италианският българист Луиджи Салвини. — Ез. и лит., 1981, № 1, 63—68.

Петров, Здравко. Ботевското начало на българската поезия. — Лит. фронт, № 30, 23 юли 1981, с. 2.

Писарев, Павел. С Ботевото име. — Нар. култ., № 23, 5 юни 1981, с. 7.

По повод определянето на Междунар. Ботевска награда на Рафаел Алберти, Мирослав Кърлежа, Расул Гамзатов и Ахмад Сюлейман ал Ахмад.

Позьняк, Телесфор. Литературоведческое и лингвистическое содержание журнала „Slavia orientalis". — Болг. русист., 1981, № 1, 74—76.

Попиванов, Иван. Творчески процес и художествено майсторство. Етапи при създаването на лит. произведение. — Учит. дело, № 44, 1 дек. 1981, с. 8.

Попова, Венче. За многостранно разбиране проблемите на стила [на българския писател]. — Лит. фронт, № 22, 28 май 1981, 4—5.

Първев, Христо. Няма естетическо възпитание без култура на речта. — Отеч. фронт, № 11083, 24 апр. 1981.

Радевски, Христо. Ника Глен. — Антени, № 34, 26 авг. 1981, с. 6.

Дейността на съв. литературоведка българистка.

С духа на великия поет. Др. Тодор Живков връчи Международната Ботевска награда на Расул Гамзатов. — Раб. дело, № 304, 31 окт. 1981.

Съдържа и словата на др. Тодор Живков и Расул Гамзатов, произнесени на тържеството.

Сарандев, Иван. Проблеми на периодизацията в литературната ни историография до победата на социалистическата революция. — Лит. история, 1981, № 7, 3—21.

Севданова, Николина. Вековни корени. Нови изследвания, представени на I общосъюзна конф. на съв. българисти [в Лвов]. — Отеч. фронт, № 11026, 5 февр. 1981.

Севов, Кольо. До Канада и обратно. — Нар. култ., № 49, 4 дек. 1981, с. 6.

Впечатления от Междунар. писателски фестивал, състоял се в Торонто през 1981 г.

Славов, Иван. Чувството за съвременност в литературата. — Лит. фронт, № 50, 10 дек. 1981, с. 1, 6.

Стоянов, Иван. Славянски художествен летопис на Април 1876 г. — Родна реч, 1981, № 4, 51—54.

1300 г. Българска държава.

Съветски писатели за българската литература. — Факел, 1981, № 6, 193—201.

Събрал и подготвил за печат Христо Дудевски.

Тодоров, Ангел. Силата на словото. — Отеч. фронт, № 11197, 2 окт. 1981.

Тодоров, Петър. Учителят в българската литература. — Лит. фронт, № 38, 17 септ. 1981, 1, 6.

Томалевски, Георги. Есето като литературен жанр. — Лит. фронт, № 22, 28 май 1981, с. 3.

Уайлд, Оскар. Критикът като творец. Прев. от англ. и бел. Николай Б. Попов. — Лит. мисъл, 1981, № 1, 105—127.

Унджиева, Цвета. Нина Николаевна Пономарьова. — Антени, № 2, 14 ян. 1981, с. 13.

Интереси и принос към българ. драматургия и театър.

Хаджикосев, Симеон. Критически есета. — Пламък, 1981, № 3, 136—144.

Хаджикосев, Симеон. Начало на началата. — Лит. фронт, № 40, 1 окт. 1981, с. 3.

За българ. реч.

Хаджикосев, Симеон. Преводната литература у нас през последното десетилетие. — АБВ, № 21, 26 май 1981, 4—5.

Христов, Кирил. Канони на драматическия поет. Непубликувани размисли и оценки за изкуството да се пишат пиеси. — Театър, 1981, № 5, 17—21.

Цанев, Георги. За характерологията на българския народ. Мисли и наблюдения на наши писатели. — Лит. мисъл, 1981, № 2, 7—13.

1300 г. Българска държава.

Цветков, Иван. Литературата — енциклопедия на народния живот. — Учит. дело, № 11, 17 март 1981, с. 8.

Старобългарска литература

Ангелов, Боню. Старобългарски писатели. Очерци. С., Нар. просв., 1981. 212 с. 8 л. ил., факс. 20 см

За Кирил и Методий, Климент Охридски, Константин Преславски, Йоан Екзарх, Черноризец Храбър, Презвитер Козма, Патриарх Евтимий, Григорий Цамблак, Владислав Граматик, Димитър Кантакузин, поп Пейо, Матей Граматик. Библиогр. с. 208—211.

Баништко евангелие. Среднобълг. паметник от XIII в. Подготвили за печат с увод и коментар Екатерина Дограмаджиева и Божидар Райков. С., БАН, 1981. 519 с. 9 л. репрод. 25 см

Изд. на БАН. Инст. за бълг. ез. Библиогр. под линия.

Georgiev, Emil Iv. Bulgaria's contribution to Slavonic and European cultural life in the Middle Ages. [Науч.-попул. очерк]. Transl. from Bulg. [на англ. ез.] by Zhivka Pashova. [София] Sofia-Press, 1981. 68 с. 20 см

Ориг. загл. Приносът на България в общославянския и общоевропейския духовен живот през Средновековието. Офс. изд.

Динеков, Петър. Дело Кирилла и Мефодия и болгарская культура. [Очерк]. [Прев. от бълг.]. [София] София-Прес, 1981. 84 с. 20 см.

Прев. е направен от ръкоп. Офс. изд. Библиогр. под линия.

Също и на англ., исп., фр. и нем. ез.

Дончева-Панайотова, Невяна. Киприан. Старобълг. и старорус. книжовник. [Моногр.]. С., Наука и изкуство, 1981. 227 с. 20 см

Библиогр. под линия.

Дуйчев, Иван. Проучвания върху средновековната българска история и култура. Сб. статии, С., Наука и изкуство, 1981. 383 с. 13 л. факс., ил. 25 см

Библиогр. под линия. Показалец на лични и местни имена.

Йоан Екзарх. Шестоднев. Прев. от старобълг. и коментар Николай Кочев. Авт. на встъп. студия Михаил Д. Бъчваров, Божидар П. Пейчев. С., Наука и изкуство, 1981. 379 с. 20 см (Бълг. философ. наследство).

Именен, предм. показалец.

Климент Охридски. Пространни жития на светите братя Кирил и Методий. Прев. и коментар Христо Кодов. С., Синод. изд., 1981. 103 с. с ил., к. 21 см

Изд. на Църковно-истор. музей и архивен инст. Бълг. патриаршия.

Константин-Кирил Философ. Лит.-метод. и библиогр. материали за библ. Състав. Иван Иванов. С., НБКМ, 1981. 79 с. 21 см

Изд. на НБКМ. Науч.-метод. център. Офс. изд. Библиогр. след отд. раздели [от] Маргарита Н. Кожухарова.

Константин-Кирил Философ. Материали от науч. конф. по случай 1150-год. от рождението му. В. Търново, 10—11. XI. 1977 г., и Рим, 12—13. XII. 1977 г. Ред. Е. Георгиев и др. С., БАН, 1981. 348 с. 25 см

Constantine-Cyrille Philosophe. Rapports et interventions des conf. tenues à l'occasion du 1150e anniversaire de sa naissance à V. Tirnovo, 10—11. XI. 1977, et à Rome, 12—13. XII. 1977.

Куев, Куйо. Александровият сборник от 1348 година. [Моногр.]. С., БАН, 1981. 412 с. с факс. 25 см

Изд. на БАН. Инст. за лит. Именен показалец.

Мечев, Константин. Жребий на българите. Делото на Константин-Кирил Философ. [Очерк]. С., К-т за култура, 1981. 48 с. 22 см

Изд. на К-та за култура. Нац. науч.-информ. център по културата. Библиогр. под линия. Рез. на рус., исп., фр., англ. ез.

Стара българска литература. В 7 т. Ред. колегия Боньо Ст. Ангелов и др. С предг. Донка Петканова. С., Бълг. писател, 1981. 22 см

Т. 1. Апокрифи. Състав. и ред. Донка Петканова. 1981. 432 с.

Тот, Имре. Константин-Кирил и Методий. Прев. от унг. Марта Бур-Марковска. Под ред. с предг. на Кую Куев. С., ОФ, 1981. 155 с. 20 см

Прев. е направен от ръкоп. Библиогр. с 150—152.

Чакраборти, Ашит. Преводите в средновековна България. Прев. от англ. Пенка Илиева, Владимир Балтов. С., Наука и изкуство, 1981. 107 с. 18 см

Ориг. загл. Translation in Medieval Bulgaria. Кн. е ч. 4 т. II от „Теория и практика на превода през вековете“ от същия авт. Библиогр. с. 104—105.

* * *

Алтбауер, Моше. Глаголица в Синай. Новооткрити ръкописи в манастира „Св. Богородица". — Антени, № 1, 7 ян. 1981, с. 13.

Ангелов, Боню. Солунската легенда. Един неиздаден препис на старобълг. съчинение, посветено на Кирил и Методий. — Антени, № 4, 28 ян. 1981, с. 13.

Асърджиев, Христо. Ново съветско научно издание. Пространните жития на солунските братя и съчинението на Черноризец Храбър „За буквите" — на руски език. — Труд, № 111, 13 май 1981.

1300 г. Българска държава.

Байчева, Малинка. Григорий Цамблак и Епифаний Премъдри. — Тр. Великотърн. унив. „Кирил и Методий", 16, 1981, № 1, 29—60.

Рез. на рус. и фр. ез. С библиогр.

Боянов, Слави. Словото на Йоан Екзарх. — Родна реч, 1981, № 2, 21—23.

Буюклиев, Иван. Манасиевата хроника и средновековното езиково и литературно съзнание. — Старобълг. лит., 10, 1981, 52—58.

Велчев, Велчо. Традициите на Преславската книжовна школа в историята на старобългарската литература. — Ез. и лит., 1981, № 6, 1—16.

Георгиев, Емил. Златните струни идват от древността. Преславската книжовна школа — създател на непреходни ценности. — Труд, № 225, 26 септ. 1981.

Грашева, Лиляна. Болгарская литература XV—XVIII веков. — Обзор, 1981, № 54, 68—80.

1300 г. Българска държава.

Гюрова, Светла. Старата българска литература в ново издание. — Лит. фронт, № 40, 1 окт. 1981, с. 6.

Седемтомна поредица от творби на старата бълг. лит. на изд. „Бълг. писател".

Джамбелука-Коссова, Алда. Върху ръкописната традиция на „Азбучната молитва". В отговор на проф. Куйо Куев [сп. „Старобългаристика", 1979, № 4]. Старобълг. лит., 10, 1981, 95—99.

Димитров, Пейо, Мария Тихова. Предсмъртната творба на Константин-Кирил Философ [„Предсмъртна молитва"]. — АБВ, № 20, 19 май 1981, с. 2.

Динеков, Петър. Преводите на Кирил и Методий. — Нар. култ., № 41, 9 окт. 1981, 1—2.

Резюме от доклада му „Преводите в българското Средновековие", изнесен на конф. на СБП, състояла се в София.

Добрев, Иван. Агиографската реформа на Симеон Метафраст и съставът на Супрасълския сборник. — Старобълг. лит., 10, 1981, 16—38.

Лексикални особености на сборника.

Дончева-Панайотова, Невяна. Киприан в развитието на българо-руските културни и литературни връзки. — Пробл. висш. образ., 1981, № 1, 41—47.

Рез. на англ. ез. 1300 г. Българска държава.

Дончева-Панайотова, Невяна. Сборники „Книга Григория Цамблака" — возникновение, содержание, распространение. — Etud. balk., 1981, № 3, 16—29.

1300 г. Българска държава.

Елевтеров, Стефан. Нов прочит на стари ръкописи. — АБВ, № 43, 44; 27 окт., 3 ноем. 1981.

Пространното житие на Константин-Кирил Философ.

Елевтеров, Стефан. Черноризец Храбър и апокрифите. — Антени, № 23, 10 юни 1981, с. 13.

Иванова, Климентина. Византийските източници на Похвалата за Константин и Елена от Евтимий Търновски. — Старобълг. лит. 10, 1981, 3—15.

Иванова, Климентина. Ценни свидетели на Търновската [книжовна] школа. — Орбита, № 35, 29 авг. 1981, 14—15.

Калиганов, Игор. Бъдещето на старобългаристиката. [Прев. от рус.] — Антени, № 5, 4 февр. 1981, с. 13.

Кенанов, Димитър. Литературные источники „Жития Иллариона Мегленского" Ефимия Тырновского. — Старобългаристика, 1981, № 4, 72—86.

Костов, Георги. Спасени за поколенията. — АБВ, № 37, 38, 39, 40; 15, 22, 29 септ., 6 окт. 1981.

Старобългарски ръкописи, съхранявани в СССР. 1300 г. Българска държава.

Коцева, Елена. Следовника на Евтимий Търновски — Григорий Цамблак. — Читалище, 1981, № 1, 9—10.

Кръстев, Петър. . . .И се присъедини към равноапостолите. — Кооп. село, № 12, 16 ян. 1981.

Куев, Куйо. Съдбата на Ловчанския сборник, писан през 1331 година. — Заря на ком. (Ловеч), № 126, 20 окт. 1981 г.

Кънчев, Симеон. Константин Преславски и неговите стихотворения. — Родна реч, 1981, № 1, 24—25.

Марти, Ролан. Стилистические особенности апологии Храбра. — Старобълг. лит., 10, 1981, 59—70.

Матанов, Христо. Трети международен симпозиум на Търновската книжовна школа. [Велико Търново, ноем. 1980 г.]. — Истор. преглед, 1981, № 1, 141—145.

Мечев, Константин. Бащин закон и майчин завет. Към тълкуването на един символичен израз в Пространното житие на славянския първоучител [Константин-Кирил]. — Отеч. фронт, № 11083, 24 апр. 1981.

1300 г. Българска държава.

Мечев, Константин. Богомилите. Хиляда години „Беседа против богомилите" [от Презвитер Козма]. — Родна реч, 1981, № 10, 4—9.

Мечев, Константин. „Избави ме, Господи, от фараонската злоба". Две доказателства в подкрепа на гледището, че автор на „Азбучна молитва" е Константин-Кирил Философ. — Учит. дело, № 37, 13 окт. 1981, с. 7.

Мечев, Константин. Ленинградският мислител Дмитрий С. Лихачов и старобългарската литература. [По повод 75-год. от рождението му]. — Лит. фронт, № 49, 3 дек. 1981, с. 7.

Мечев, Константин. Леточисление по световна кройка. Нови доказателства и съображения за изнамиране на славянската писменост в 855 г. — Пулс, № 16, 21 апр. 1981, с. 3.

Мечев, Константин. Първият изследовател на Кирило-Методиевото дело. Малко познати и неразтълкувани страници от лит. творчество на Евтимий Търновски. — Веч. новини, № 103, 22 май 1981.

Мечев, Константин. „Родовата памет" на българославяните. За идейната връзка между „Именника на прабългарските князе" и някои от началните произведения на славянската писменост от втората половина на IX в. — Орбита, № 37, 12 септ. 1981, с. 11.

1300 г. Българска държава.

Милева, Недка. Функции на служебната дума ДА в произведенията на Патриарх Евтимий и Григорий Цамблак. — Ез. и лит., 1981, № 1, 23—32.

С библиогр.

Милтенова, Анисава. Съзнание за великото дело. Константин-Кирил Философ през погледа на старобълг. книжовници. — Отеч. фронт, № 11187, 18 септ. 1981.

Минчева, Ангелина. А разумът. . .Преводаческите принципи на Константин-Кирил. — Антени, № 19, 13 май 1981, с. 12.

Мострова, Татяна. Втори Международен колоквиум по старобългаристика. [София, авг. 1980 г.] — Старобълг. лит., 10, 1981, 102—107.

Начев, Венцеслав. И нека не остане без помен. . . — Лит. фронт, № 1, 1 ян. 1981, с. 4.

За Наум Преславски.

Нерозов, Николай. От български оригинал. Предложения за произхода на илюстрациите в Симеоновия (Светославов) изборник. [Прев. от рус.]. — Антени, № 32, 12 авг. 1981, с. 3.

Николова, Светлина. Постижения и перспективи на Кирило-Методиевските изследвания. — Пробл. култ., 1981, № 5, 78—81.

Рез. на рус. и англ. ез.

Павлова, Румяна. Петър Черноризец в старобългарската литература. — Рус. и зап. ез., 1981, № 2, 6—10.

Пандурски, Васил. Събрат, другар, състрадалец. Новооткриги образи на Наум Охридски. — Антени, № 3, 21 ян. 1981, с. 16.

Панченко, Александър. Средновековният писател — проблем на нашето време. Прев. от рус. — Септември, 1981, № 4, 148—156.

1300 г. Българска държава.

Петканова, Донка. Апокрифната литература и личното творчество на старобългарските писатели. — Старобългаристика, 1981, № 3, 3—9.

Петканова, Донка. Нашият Климент [Охридски]. — Учит. дело, № 29, 19 май 1981, с. 8.

Петков, Георги. Неизвестен текст на малка вечерня от службата на Петка Търновска [от ръкопис в манастира Драгомирна]. — Лит. история, 7, 1981, 37—41.

Пикио, Рикардо. Литература на образци. Мястото на старата бълг. лит. в културата на средновековна Европа. Прев. от итал. Божан Христов. — Антени, № 40, 41; 7, 14 окт. 1981.

Пикио, Рикардо. Мястото на старобългарската литература в средновековната европейска култура. — Сп. БАН, 5, 1981, 24—40.

С библиогр.

Попов, Георги. Плиска—Преслав—Охрид. Новооткрити доказателства за единството на старобълг. книжовни школи. — Антени, № 46, 18 ноем. 1981, с. 13.

Райков, Димитър. Вековна духовна взаимност. — Лит. фронт, № 36, 3 септ. 1981, с. 7.

Българо-руските книжовни връзки през средновековието. 1300 г. Българска държава.

Райчинов, Сергей. Международен симпозиум за Търновската книжовна школа. [Велико Търново, ноем. 1980 г.]. — Старобълг. лит., 10, 1981, 107—110.

Сарамандова, Соня. Мастер искусства агиографии [Григорий Цамблак]. — Обзор. 1981, № 53, 68—72.

Тацуя, Мориясу. Хазарская мисия Константина. Её значение в житие Константина. — Старобълг. лит., 10, 1981, 39—51.

Тодоров, Илия. Из ръкописната сбирка на манастира Путна в Румъния. — Старобълг. лит., 10, 1981, 71—87.

Преглед на произведенията, свързани с историята на бълг. средновековна лит.

Тот, Имре. Старобългаристиката в Унгария. [Прев. от унг.]. — Антени, 15 апр. 1981, с. 13.

Феринц, Иштван. К характеристике торжественного красноречия Климента Охридского. — Старобългаристика, 1981, № 4, 95—98.

Хауптова, Зое. Похвала на царю Симеону, её автор и византийские образцы. — Старобълг. лит., 10, 1981, 88—94.

Българска литература през Възраждането

Българска възрожденска критика. [Сборник]. Представена [с предг.] от Георги Марков. С., Наука и изкуство, 1981. 588 с. 21 см

Библиогр. под линия. Именен показалец. Речник на чуждите и малко познати думи.

Съдържа лит.-крит. статии от възрожденския печат.

Велчев, Велчо. Паисий Хилендарски. Епоха, личност, дело. Моногр. С., Нар. просв., 1981. 216 с. 8 л. ил., портр. 21 см

Библиогр. с. 180—213.

Velčev, Velčo. Paissi of Hilendar — Father of the Bulgarian Enlightenment. Transl. [от бълг.] by Mihail Shipkov. [София]. Sofia-Press, 1981. 160 с. 12 л. ил. 21 см

Прев. е направен от ръкоп. Офс. изд. Библиогр. с 148—159.

Данчев, Пенчо. Чертите на гения [Христо Ботев]. [Очерк]. 3. изд. С., Нар. младеж, 1981. 179 с. 17 см

1. изд. 1976.

Драгова, Надежда. Книга за Паисий. Есе. 2. изд. С., Бълг. писател, 1981. 152 с. 21 см

1. изд. 1972.

Първи стихотворци. Бълг. възрожденски стихове. Сборник. Подбор, ред., предг. и прил. Кирил Топалов. [2. изд.]. С., Бълг. писател, 1981.

Авт. Христофор Жефарович и др.

Съдържа и кратки биогр. данни за включените в сб. авт.

Софроний Врачански. Житие и страдание на грешния Софроний. Предг., състав., ред. и прил. Надежда Драгова. 2. изд. С., Бълг. писател, 1981. 104 с. 20 см (Библ. за ученика).

1. изд. 1979. Съдържа и откъси от оригиналния текст на „Житие и страдания грешнаго Софрония". Поучения; Призиви; Биографична справка; Оценки за делото на Софроний.

* * *

Александрова, Валерия. Захари Стоянов и героите на въстанията. — Родна реч, 1981, № 4, 40—43.

Аретов, Николай. Някои особености на възникването на възрожденската белетристика и общото развитие на българската литература. — Ез. и лит., 1981, № 6, 68—75.

Атанасов, Жечо. Добри Чинтулов и началото на класното образование в Сливен. — Нач. образ., 1981, № 3, 8—13.

Рез. на рус. ез. 1300 г. Българска държава.

ал-Ахмад, Ахмад Сюлейман. Ние обичаме Ботевите хайдути, както обичаме нашите народни герои. Прев. от фр. Н. Дончев. — Пулс, № 45, 10 ноем. 1981, с. 11.

Баева, Соня. Героят на Шейновската епопея. Петко Славейков през Освободителната Руско-турска война от 1877—1878 г. — Пламък, 1981, № 3, 145—153.

1300 г. Българска държава.

Баева, Соня. Паисиевата „История славяноболгарская" и Петко Славейков. — Балк. знаме (Габрово), № 115, 25 септ. 1981.

Балчев, Владимир. Нови сведения за ранното творчество на Петко Славейков. — Лит. мисъл, 1981, № 1, 159—177.

Бойчева, Къна. Съкровище на родовата памет. — Антени, № 36, 9 септ. 1981, с. 2.

„Родословие" на Войниковия род, писано от Добри Войников през 50-те години на миналия век и довършено от шуменския историк Георги Джумалиев през 1977 г.

Ботьов, Боян. Искри от миналото. Неизвестно писмо от ботевоведа Иван Г. Клинчаров до ген. Кирил Ботьов — брат на Хр. Ботев. — Раб. дело, № 348, 14 дек. 1981.

Съдържа и текста на писмото.

Бошнаков, Димитър. Ботев по света. — Веч. новини, № 110, 2 юни 1981. Библиогр. обзор.

Бояджиев, Пирин. Партений Павлович между Йосиф Брадати и Паисий Хилендарски. — Ез. и лит., 1981, № 1, 33—40.

Брадистилова-Добрева, Маргарита. Един от първите. 160 г. от рождението на Сава Доброплодни. — Лит. фронт, № 2, 8 ян. 1981, с. 6.

Бъчваров, Михаил. Социологическите възгледи на Васил Друмев. — Социол. пробл., 1981, № 6, 22—32.

Рез. на рус. и англ. ез. 1300 г. Българска държава.

Вакарелска, Румяна. Докосване до живота на твореца. Нови данни и док. за писателя и общественика [П. Р. Славейков]. — Раб. дело, № 321, 17 ноем. 1981.

Василев, Николай. Чинтулов — първият? — Пулс, № 40, 6 окт. 1981, с. 3.

Гечев, Минко. Вдъхновен сеяч на знание и бунт. — Веч. новини, № 224, 9 ноем. 1981.

Приносът на Добри Чинтулов за възпитание на младото поколение преди Освобождението.

Григоров, Георги М. Ботев в защита на въстаналите пролетарии. — Веч. новини, № 55, 18 март 1981.

110 години от Парижката комуна.

Дойчев, Любомир. Длъжници сме на Каравелов. — Нар. младеж, № 25, 29 май 1981.

Мястото на Л. Каравелов в нац.-освоб. ни епоха.

Дойчев, Любомир. Неизвестни снимки за известен факт. — Родна реч, 1981, № 4, 55—56.

1300 г. Българска държава. Студентството на Л. Каравелов в Одеса и Москва. (1859—1867 г.).

Донев, Симеон. Възрожденската книжнина в нашия край. [Разпространение и съхранение]. — Знаме на комунизма (Търговище), № 103, 1 септ. 1981.

Евтимов, Евтим. Роден да прави епохи. — Лит. фронт, № 23, 4 юни 1981, 1, 6.

Безсмъртният подвиг на Христо Ботев.

Иванов, Чавдар. Подвигът на борeца за свобода в поезията на Христо Ботев. — Родна реч, 1981, № 3, 1—5.

Илиев, Велизар. За Ботевото авторство на две дописки. — Ез. и лит., 1981, № 4, 108—112.

Кадич, Анте. Хърватски извори за Паисиевата история. — Ез. и лит., № 5, 28—37.

Кнудсен, Ерика. За характера на Гоголевото влияние върху Каравелов и Вазов. Прев. от нем. М. Блажева. — Лит. мисъл, 1981, № 1, 49—66.

Лазовски, Атанас. Моралистът и писателят Матей Петров Преображенски. — Янтра, 1981, № 1, 145—155.

Марков, Георги. Черти на възрожденската литературна критика. — Септември, 1981, № 3, 185—208.

1300 г. Българска държава.

Мечев, Константин. Непобедимият московски цар Петър-Буро. Бълг. фолклор на прослава на Русия от края на XVIII в. в „Сказанието" на поп Пунчо от с. Мокреш. — Септ. слово (Михайловград), № 3026, 7 март 1981.

1300 г. Българска държава.

Мечев, Константин. Непознат български писател от края на XVIII век. — Нар. младеж, № 224, 22 септ. 1981.

Програма „Константин-Кирил Философ".

Михайлова, Мария. Борбата за социална справедливост в творчеството на Христо Ботев. — Родна реч, № 1, 7—11.

Неделчев, Михаил. Историята и литературата. Размисли на междата между два българ. века. — Лит. фронт, № 53, 31 дек. 1981, с. 6.

Николов, Борис. „Няколко речи о Асеню Първому" от Г. С. Раковски. — Родна реч, 1981, № 1, 53—55.

Николова, Ю. За жанровата характеристика на Паисиевата история. — Науч. тр. Пловд. унив. „П. Хилендарски", 19, 1981, № 5, 121—131.

Рез. на рус. ез.

Панайотов, Филип. Истината е свята, свободата е мила. — Поглед, № 25, 22 юни 1981, с. 9.

Публикациите на Христо Ботев в четирите броя на в. „Дума на българските емигранти".

Примова, Боряна. Велики в живота, новатори в поезията. — Учит. дело, № 22, 2 юни 1981.

Уроци по патриотизъм и гражданско поведение в поезията на Христо Ботев и Никола Й. Вапцаров.

Радев, Иван. Ръкописен стихотворен сборник от средата на XIX в. — Борба (В. Търново), № 75, 25 юли 1981.

Рандов, Норберт. Велик народен будител. — Нар. армия, № 9920, 3 ноем. 1981.

Интересни моменти от работата му като историк и прев. на „История славяноболгарская" от Паисий Хилендарски.

Русинов, Русин. Добри Чинтулов и българският книжовен език в средата на XIX век. — Ез. и лит., 1981, № 1, 57—62.

Савов, Стефан. По-близо до образа и делото на Софроний Врачански. 240 г. от рождението му. — Лит. фронт, № 50, 10 дек. 1981, 4—5.

Свинтила, Владимир. Българското комедийно начало. — Тракия, 1981, № 1, 129—138.

Стойчева, Цанка. Пирдопските преписи на „История славянобългарска". — Поглед, № 8, 23 февр. 1981, с. 10.

Стоянов, Маньо. Неизвестен [ръкописен] български караманлийски сборник. — Лит. история, 7, 1981, 42—49.

Топенчаров, Владимир. Мисъл — оръжие. — Зем. знаме, № 131, 2 юни 1981.

Поетичното и публицистично творчество на Хр. Ботев.

Уинджиева, Цвета. Новаторският смисъл на Ботевата поезия. — Учит. дело, № 1, 6 ян. 1981, с. 1, 8.

Хаджикосев, Симеон. Съдбата на мечтателя. 160 г. от рождението на Г. С. Раковски. — Септември, 1981, № 4, 235—245.

Хаджов, Иван. Кога ще е възникнало Ботевото стихотворение „В механата". — Българ. ез. и лит., 1981, № 6, 34—38.

Непубликувана статия, издирена от Михаил Вългенов.

Холевич, Йорданка. Литература Болгарского Возрождения. — Обзор, 1981, № 54, 87—96.

1300 г. Българска държава.

Българската литература от Освобождението до 9 септември

Авджиев, Жельо. Поезия и борба. Социалист. поезия в България до 9. IX. 1944. С., Българ. писател, 1981. 368 с. 21 см

Библиогр. под линия.

Богданов, Иван. Неизбледняващи спомени. Срещи и разговори с българ. писатели и учени. С предг. от Здравко Петров. С., Българ. писател, 1981. 380 с. с портр. 1 л. портр. 21 см

Библиогр. с. 373—375.

За Т. Влайков, А. Страшимиров, Б. Ангелов, К. Христов, Д. Полянов, Елин Пелин, Н. Михов, А. Божинов, М. Арнаудов, А. Балабанов, С. Радев, Д. Бабев, Ст. Младенов, В. Ганев, С. Чилингиров, Т. Траянов, Г. Райчев, Р. Стоянов, Е. Попдимитров, Н. Лилиев, Л. Стоянов, Д. Калфов, Н. Райнов, С. Загорчинов, Чудомир, К. Константинов, К. Петканов, Ив. Мешеков, А. Разцветников.

Боров, Тодор. Книга и литература. Студии и статии, 1923—1980, и малко спомени. С., Българ. писател, 1981. 455 с. 1 л. портр. 21 см

Вазова, Вера. Иван Вазов и неговите близки. [Спомени и писма]. С., Българ. писател, 1981. 152 с. 4 л. ил. 21 см

Никола Вапцаров. [Ил. биогр. очерк]. Авт. на текста Владимир Голев. Ред. колегия Владимир Голев и др. [С.] София-Прес и др., 1981. 112 с. с ил. 24 см

Никола Вапцаров. [Ил. биогр. очерк]. Авт. текста Владимир Голев. Пер. с болг. Татьяны Митевой, Владимира Куца. Ред. коллегия Владимир Голев и др. [С.] София-Прес и др., 1981. 112 с. с ил. 24 см

Също и на англ., исп., фр. и нем. ез.

Никола Вапцаров. 70 г. от рождението му. Междунар. науч. конф. София, 6—7 дек. 1979 г. Докл. и изказвания. Състав. и ред. Тончо Жечев и др. С., София-Прес, 1981. 220 с. 24 см

Др. състав. и ред. Л. Еленков, П. Велчев. Офс. изд.

Никола Вапцаров. К 70-летию со дня рождения. Междунар. науч. конф. 6—7 дек. 1979 г. Доклад и выступления. Состав. и ред. Тончо Жечев и др. Прев. от болг. С., София-Прес, 1981. 216 с. 24 см

Офс. изд. Също и на англ. ез.

Горянски, Петър. Дни без залези. Спомени и очерци за Т. Г. Влайков, Кирил Христов, Антон Страшимиров, Теодор Траянов, Стилиян Чилингиров, Асен Златаров. С., Бълг. писател, 1981. 196 с. 21 см

Илиев, Атанас. Спомени. С., Бълг. писател, 1981. 196 с. 2 л. ил. 21 см

Илиев, Стоян. Пътищата на българските символисти. [Моногр.]. С., Наука и изкуство, 1981. 371 с. 20 см

Библиогр. под линия.

Каранфилов, Ефрем. Мощта на словото. [Лит.-крит. очерци и есета]. Варна, Г. Бакалов, 1981. 352 с. 21 см

Каролев, Стоян. Жрецът воин [Пенчо Славейков]. [Моногр.]. Т. 1—2. 2. попр. изд. С., Бълг. писател, 1981. 21 см

Т. 1. 312 с. 1 л. портр.

1. изд. 1976.

Т. 2. 376 с.

1. изд. 1976.

Христо Козлев. Сб. [материали по случай 70-год. от рождението му]. Ред. Димитър Ненчев. С., Воен. изд., 1981. 47 с. 20 см

Колевски, Васил. Живот и литература. [Лит.-крит. очерци]. С., Бълг. писател, 1981. 264 с. 21 см

Константинов, Константин. Път през годините. Спомени. Под ред. на Елка Константинова. С., Бълг. писател, 1981. 544 с. 1 л. портр. 21 см (Библ. Бълг. писатели).

Литературен архив. Т. 1. С., БАН, 1959, 25 см.

Изд. на БАН. Инст. за лит.

Т. 8. Михалаки Георгиев. Встъп. статия, публикация и коментар Весела Михайлова Малеева. Отг. ред. Соня Баева. 1981. 336 с. с портр., факс., 1 л. портр.

Именен показалец.

Марковска, Милка. Летопис за живота и творчеството на Иван Вазов. Ч. 1. С., Наука и изкуство, 1981, 25 см

Ч. 1. (1850—1895). 1981. 706 с. 32 л. ил.

Библиогр. с. 696—700. Показалци.

Правчанов, Симеон. Едно последно лято: Христо Смирненски — етюди за неговия живот и творчество. 2. изд. С., Партиздат, 1981. 224 с. 20 см (Худож.-докум. биогр.).

1. изд. 1972.

Радевски, Христо. Живи като живите. Спомени. Кн. 1. С., БКП, 1970.

Кн. 3. Личности. Бълг. писател, 1981. 231 с. 16 см

За Ив. Шишманов, А. Страшимиров, Р. Стоянов, Ал. Балабанов, Вл. Василев, Г. Михайлов, А. Каралийчев, Л. Пипков, И. Еренбург, Ал. Фадеев, С. Маршак, К. Чуковски, Ал. Твардовски, А. Ахматова, М. Исаковски, С. Кирсанов, М. Андерсен-Нексьо, Н. Хикмет.

Тонков, Петър. Литературни светове и проблеми. Лит.-крит. статии и обзори. Пловдив, Хр. Г. Данов, 1981. 248 с. 20 см

Фай, Хилде. Пенчо Славейков и немската литература. С., БАН, 1981. 124 с. с портр., ил. 21 см

Изд. на БАН. Инст. за лит. Офс. изд.

* * *

Авджиев, Желю. Новаторска и плодородна. Партията — идеен вдъхновител и организатор на социалист. лит. до [9. IX. 1944 г.]. — Отеч. фронт, № 11162, 13 авг. 1981.

Авджиев, Желю. Поезия и борба. Социалист. поезия до 9 септември 1981 г. — Ез. и лит., 1981, № 5, 38—59.

Авджиев, Желю. Пръв марксически литературен теоретик и критик. [125 години от рождението на Димитър Благоев]. — Ново време, 1981, № 6, 60—71.

Аврамов, Димитър. Лилиев и Майстора. Нравствено-психологически предпоставки за една дружба. — Лит. фронт, № 6, 7; 5, 12 февр. 1981.

Анчев, Ангел. Традиции Достоевского и формирование психологического течения в болгарской литературе [в периода преди 9. IX. 1944 г]. — Болг. русист., 1981, № 1, 3—13.

Анчев, Панко. Драма за твореца и неговата драма. „Майстори" от Рачо Стоянов. — Лит. фронт, № 49, 3 дек. 1981, с. 2.

Атанасова, Цветанка. За национална по дух литература. — Лит. мисъл, 1981, № 2, 70—85.

Писателите от кръга „Мисъл" и худож. пресъздаване на фолклорни мотиви.

Багряна, Елисавета. „Там ние носехме своите творби. . ." — София, 1981, № 2, 25—26.

Спомени за лит. живот в София през 20-те години.

Белева, Лидия. Теодор Траянов и неговите „Български балади". — Пулс, № 21, 26 май 1981, с. 9.

Белчева, Мара. П. Ю. Тодоров. Неизвестни спомени. — Лит. фронт, № 52, 24 дек. 1981, с. 4.

Бенбасат, Алберт. Една литературна епоха. Първата антология на бълг. поезия [излязла в 1910 г., състав. Д. Подвързачов и Д. Дебелянов]. — АБВ, № 6, 10 февр. 1981, с. 5.

Божикова, Милена. Величието и трагизмът на септемврийското въстание в поемата „Септември" на Гео Милев. — Родна реч, 1981, № 5, 53—57.

Боздуганов, Никола. Изгоряла звезда. 60 г. от рождението на Марко Ангелов. — Лит. фронт, № 48, 26 ноем. 1981, с. 3.

Бойчева, Кына. Василаки Попович. — Родна реч, 1981, № 3, 38—40.

Литературното наследство на писателя.

Будевска, Таня. Спомени за К. Константинов. Писма до нея. — Лит. история, 1981, № 7, 87—98.

Съдържа текста на писмата до нея и бел. от Георги Тахов.

Вапцарова, Бойка. Из ръкописното наследство на Никола Вапцаров. — Пулс, № 29, 1 юли 1981, с. 1, 3.

Васев, Василен. Антон Страшимиров и Русе. —Дунавска правда, (Русе), № 223, 12 ноем. 1981.

Василев, Михаил. Нашият Ювенал. 125 г. от рождението на Стоян Михайловски. — Раб. дело, № 19, 19 ян. 1981.

Веков, Ангел. Историята на една голяма дружба. Нови докум. за връзките на Вл. Дм. Бонч-Бруевич и Георги Бакалов. — Лит. фронт, № 15, 9 апр. 1981, с. 4.

Веков, Ангел. Неуморимият Георги Бакалов. — АБВ, № 50, 15 дек. 1981, 1—2.

Издателската му и преводаческа дейност за разпространение трудовете на Г. В. Плеханов в България.

Велева, Лидия. Удивителното дело на Захари Стоянов. 130 г. от рождението на Захари Стоянов. — Бълг. ез. и лит., 1981, № 6, 2—8.

Вълчев, Величко. Незабравимият. Лит. фронт, № 37, 10 септ. 1981, с. 7.

Спомени за Николай Хрелков.

Вълчев Величко. Писателска мисия. Неизвестно писмо на Кирил Христов.— Антени, № 26, 1 юли 1981, с. 5.

Гайдаров, Никола. Неизвестен документ около трагедията на Яворов. — Лит. история, 1981, № 7, История, 110—114.

Георгиев, Любен. Борчески дух. — Лит. фронт, № 6, 5 февр. 1981, с. 2.

Творчески портр. на Георги Бакалов.

Георгиев, Любен. Сладкодумният и мъдър събеседник. [Симеон Радев и „Строители на съвременна България"]. — Лит. мисъл, 1981, № 1, 176—186.

Гранитски, Иван. Художествени идеи и национална история. 100 г. от рождението на Алберт Гечев. — Лит. фронт, № 49, 3 дек. 1981, с. 2.

Груев, Георги. Първият български писател-фантаст Георги Илиев. — Зем. знаме, № 185, 5 авг. 1981.

Гургулова, Мария. М. Ю. Лермонтов в поетичния свят на П. Р. Славейков. — Науч. тр. Пловд. унив. „П. Хилендарски", 19, 1981, № 5, 151—202.

Рез. на рус. ез. С библиогр.

Даскалова, Екатерина. Покръстен с бурята. Морето в поет. свят на Никола Вапцаров. — Пулс, № 50, 15 дек. 1981, с. 4.

Deliivanova, Božidara. Das Thema der Pariser Kommune in der antifaschistischen deutschen und bulgarischen Lyrik: Johannes R. Becher, Erich Weinert, Nikolaj Hrelkov. — Год. СУ. Фак. клас. и нови фил. Романогерм. лит., 73, 1981, № 3, 5—24.
Рез. на бълг. ез.

Димов, Георги. Основни моменти и тенденции в развитието на българската литературна мисъл от Освобождението до Първата световна война. — Лит. мисъл, 1981, № 1, 21—38.

Дойчев, Любомир. Стачникът-поет. — Лит. фронт, № 31, 30 юли 1981, с. 6.
Спомени за участието на Асен Разцветников в транспортната стачка 1918/1919 г.

Дончев, Николай. Пионер на художествения превод [Харитон Генадиев, 1861—1914]. — Антени, № 24, 17 юни 1981, с. 15.

Желев, Димитър. „Израснах в средата на селяни морни". — Раб. дело, № 289 16 окт. 1981.
Живот и револ. дело на поета партизанин Марко Ангелов.

Захариев, Луко. Първоапостолът. — Лит. фронт, № 13, 26 март, 1981, с. 2.
Литературнокритическото наследство на Димитър Благоев.

Здравков, Петко. Свидетелство за безсмъртие или реликва в забвение? 83 г. от рождението на Христо Смирненски. — Пулс, № 39, 29 септ. 1981, с. 3.

Зидаров, Камен. Университет „Надежда". Спомен за театр. и лит. дейност на читалище „Надежда" във В. Търново за периода 1919—1923 г. — Янтра, 1981, № 1 18—26.

Иванов, Славчо. Художествено-публицистичните творби на Страшимир Кринчев. — Лит. история, 7, 1981, 30—36.

Иванов, Чавдар. „Епопея на забравените" [от Иван Вазов] — възхвала на народния героизъм. — Родна реч, 1981, № 2, 7—9.

Иванова, Екатерина. Неизвестно писмо на Димитър Димов до проф. М. Москов от 1943 г. — Отеч. фронт, № 11246, 11 дек. 1981.
Съдържа и текста на писмото.

Илиев, Атанас. Българин ли е бай Ганю [на Алеко Константинов]. — Лит. фронт, № 33, 13 авг. 1981, с. 3.

Илиев, Любомир. Пенчо Славейков и изкуството на превода. — Панорама, 1981, № 1, 187—191.

Илиев, Стоян. Писма между Иван Радославов и Теодор Траянов. — Лит. мисъл, 1981, № 10, 145—159.
С библиогр.

Илиев, Стоян. Символисти ли са българските символисти? Николай Лилиев. — Септември, 1981, № 5, 183—204.

Прибаджаков, Николай. Революционерът поет Христо Козлев. — Пламък, 1981, № 5, 162—170.

Йорданов, Александър. Към философия на българската литература. 90 г. от рождението на Иван Мешеков. — Лит. фронт, № 39, 24 септ. 1981.

Йорданов, Александър. Литературнокритическите възгледи на Иван Мешеков. — Лит. мисъл, 1981, № 10, 37—56.
По повод 90 г. от рождението му. 1891—1970 г. С библиогр.

Йорданов, Димитър. Родоначалник на българската художествена фантастика. 100 г. от рождението на Георги Илиев. — Орбита, № 29, 18 юли 1981, с. 15.

Йорданов, Христо. „Безследно изчезнал". Една година без Марко Бунин. 1906—1980. — Лит. фронт, № 35, 27 авг. 1981, с. 5.

Йорданов, Христо, Яко Молхов. Творци в българската художествена литература — Марко Бунин и Виктор Барух. — Год. Общест. култ.-просв. орган. на евреите в НРБ, 16, 1981, 239—243, 4 л. ил.

Йосифова, Рашка. Научното дело на Иван Хаджов в областта на литературната история и в методиката на обучението по български език и литература. — Бълг. ез. и лит., 1981, № 6, 28—33.

Каблешкова, Райна. Неизвестен автограф на Иван Вазов. — Лит. фронт, № 33, 17 септ. 1981, с. 4.

Казакова, Любка. Историческата обреченост на капиталистическия свят в поезията на Н. Й. Вапцаров. — Родна реч, 1981, № 5, 57—61.

Карабелова-Панова, Магда. Исторически извори и историческа правда в „Старопланински легенди" на Йордан Йовков. — Лит. мисъл, 1981, № 10, 10—20.

Караджов, Димитър. Незаменим събеседник. Откъс от спомени за Николай Лилиев. — Хоризонт, 1981, № 1—2, 173—176.

Ковачев, Николай. 35 години от смъртта на поетесата Димана Данева. — Пулс, № 26, 30 юни 1981.

Коева, Красимира. Йовковият свят и съвременният български художник. — Изкуство, 1981, № 2, 14—19.

Национална изложба по произведения на Й. Йовков по повод 100-год. от рождението на писателя.

Колевски, Васил. Словото на революцията. — АБВ, № 50, 15 дек. 1981, с. 5.

Разпространението на съв. худож. лит. у нас преди 9. IX. 1944 г.

Колевски, Васил. Стрелочникът. — Лит. фронт, № 15, 9 апр. 1981, с. 2.

Революционната тема в поезията на Димитър Полянов.

Коюмджиев, Иван. Гордостта на твореца Г. П. Стаматов в моите спомени. — Лит. фронт, № 47, 19 ноем. 1981, с. 3.

Кръстев, Георги. Неизвестен автограф на Димчо Дебелянов. — Пулс, № 25, 23 юни 1981, с. 3.

Кунчев, Божидар. Есетата на Александър Вутимски. — Бълг. журналист, 1981, № 3, 27—32.

Кьосев, Александър. Мотивът за древното в българската литература от 20-те години на XX в. — Лит. мисъл, 1981, № 10, 21—29.

Кьосев, Александър. Стилова тоналност на един откъс от „Записки по българските въстания" от Захари Стоянов. — Бълг. ез. и лит., 1981, № 6, 9—17.

Лазаров, Лазар. Часовникът на господин подпоручика още върви... — Лит. фронт, № 42, 15 окт. 1981, с. 4.

По повод 65 г. от смъртта на Димчо Дебелянов.

Майноловски, Симеон. Владимир Балдер — романтичен полет към човешкото щастие. — Септември (Ст. Загора), № 37, 28 март 1981.

Майноловски, Симеон. Забравен или неизвестен преводач [Борис Бакалов]. — Септември (Ст. Загора), № 75, 27 юни 1981.

Мартинов, Иван. Зад решетките. Спомени. — Отечество, 1981, № 6, 7, 8; 32—34, 36—37, 26—27.

Матеева, Невена. Антивоенният патос на разказа „Иде ли?" от Иван Вазов. — Родна реч, 1981, № 3, 55—59.

Международна научна сесия по случай 100-годишнината на Йордан Йовков [Толбухин, ноем. 1980 г.]. — Лит. мисъл, 1981, № 2, 143—145.

Авт. Й. Ст.

Милев-Огин, Борис. Защо се прескача Христо Смирненски? — Лит. фронт, № 29, 16 юли 1981.

По повод рецензията на Ганка-Найденова-Стоилова „От върха на едно столетие", поместена във в. „Лит. фронт", № 27 от 2 юли, 1981, с. 12.

Минчев, Христо Г. Ще допуснем ли да изчезне гробът на Константин Величков? — Лит. фронт, № 10, 5 март 1981, с. 6.

Митев, Йордан. Йордан Йовков — преводач. — Пулс, № 1, 6 ян. 1981, с. 5.

Михайлов, Камен. Неизвестни материали от „На острова на блажените" на Пенчо Славейков. — Лит. мисъл, 1981, № 2, 125—131.

Михайлова, Анна. Любовта на българина към Русия през погледа на Иван Вазов. — Родна реч, 1981, № 3, 6—9.

Михайлова, Димитрина. Пенчо Славейков и творчеството на Пушкин. — Лит. мисъл, 1981, № 10, 69—85.

Михайлова, Димитрина. Уроки гуманизма и душевной красоты. [Л. Н. Толстой и П. Ю. Тодоров]. — Болг. русист., 1981, № 5, 39—46.

Мицков, Георги. Един автограф от Гео Милев на Георги Михайлов и за старите преводи. — Пулс, № 30, 28 юли 1981, с. 12.

Мокрев, Стефан. Д-р Панкрас. — Пламък, 1981, № 12, 158—161.

Спомени за писателя Марко Марчевски за периода 1921—1935 г.

Наг, Мартин. Кнут Хамсун в България. — Нар. култ., № 27, 3 юли 1981, с. 7.

Наимович, Максим. Платено с живот и кръв. 60 г. от рождението на Атанас Манчев. — Лит. фронт, № 6, 5 февр. 1981, с. 6.

Найденова-Стоилова, Ганка. Лора до Яворов. — Нар. култ., № 31, 32—35, 36; 1 юли, 7, 14, 21, 28 авг., 4 септ. 1981.

Найденова-Стоилова, Ганка. Младостта на поета. 80 г. от първата стихосбирка на Яворов. — Нар. младеж, № 265, 8 ноем. 1981.

Найденова-Стоилова, Ганка. Предизвикан отговор на един въпрос. — Лит. фронт, 30 юли 1981, с. 2.

По повод статията на Борис Милев-Огин „Защо се прескача Христо Смирненски", публикувана в „Лит. фронт", № 29 от 16 юли 1981.

Натев, Атанас. Неприспособимият. 125 г. от рождението на Стоян Михайловски. — Лит. фронт, № 6, 5 февр. 1981, с. 3.

Неделчев, Михаил. Баладичността у късния Разцветников [от 30-те години]. — Янтра, 1981, № 2, 136—139.

Неделчев, Михаил. Неизвестен младежки цикъл на Асен Разцветников. Из една ръкописна антология на Димитър Найденов. — Пулс, № 51, 22 дек. 1981, с. 4.
Съдържа и текста на две неизвестни стихотворения на Асен Разцветников.

Неделчев, Михаил. Съдбата на сатирика-философ. 125 г. от рождението на Стоян Михайловски. — Септември, 1981, № 1, 227—230.

Неделчева, Цветанка. Никола Начов [1859—1940]. — Антени, № 35, 2 септ. 1981, с. 15.
Литературно-просветно и библиографско дело.

Неделчева, Цветанка. Новооткрито писмо на Иван Вазов. — Антени, № 46, 18 ноем. 1981, с. 6.

Неизвестни писма на К. Д. Балмонт до Н. Т. Балабанов. — Лит. история, 7, 1981, 99—109.
Съдържа и текста на писмата.

Нейчев, Михаил. Естетическите и литературнокритическите възгледи на Димитър Благоев. — Ез. и лит., 1981, № 4, 1—10.
125 г. от рождението на Димитър Благоев.

Николов, Никола Г. Константин Петканов. — Море, 1981, № 2, 241—246.
Творчески портр. на писателя.

Памуков, Стефан. Неизвестни писма на Елин Пелин. — АБВ, № 36, 8 септ. 1981, с. 5.

Панорова, Люба. Именните изречения в разказите на Йордан Йовков. — Бълг. ез. и лит., 1981, № 2, 18—23.

Папазов, Начо. За Атанас Манчев (МОЦ). 60 г. от рождението на поета. — Пламък, 1981, № 1, 167—169.

Пенчев, Андрей. Кога Яворов е променил името си? — Отеч. фронт, № 11143, 17 юли 1981.

Попов, Константин Г. Единство и разнообразие в стила на двете стихотворения „Москва“ и „Червените ескадрони“ от Христо Смирненски. — Ез. и лит., 1981, № 4, 56—65.

Попов, Константин. Словесно-художественото майсторство на Йовков в разказа „Другоселец“. — Бълг. ез. и лит., 1981, № 1, 12—17.

Попова, Катя. Смирненски на страниците на в. „Младеж“. — Нар. младеж, № 15, 18 ян. 1981.

Радева, Пенка. Изображение на природата и природните явления в „Записки по българските въстания“ [от Захари Стоянов]. — Родна реч, 1981, № 2, 10—15.

Реданска, Круна. Книгите — радост и страдание. — АБВ, № 10, 10 март 1981, с. 4.
Литературно-книжовната дейност на Георги Бакалов.

Реданска, Круна, Румяна Пашалийска. Хуго Хуперт за Г. Бакалов. — АБВ, № 10, 10 март 1981, с. 4.

Рома, Роса. Вапцаров — постоянство на едно чувство и на една идея. Прев. от исп. Боряна Кючукова. — Пулс, № 36, 8 септ. 1981, с. 5.

Рупов, Иван. Изследовател на пролетарската поезия [Алекси Величков]. — АБВ, № 35, 1 септ. 1981, с. 6.

Русинов, Русин. Иван Вазов и някои въпроси на българския книжовен език. По случай 60 г. от смъртта му. — Бълг. ез. 1981, № 6, 487—495.

С Вапцаров в далечна Гвиана. — Септември, 1981, № 4, 232—236.

Сарандев, Иван. На реалистични и далновидни основи. Пенчо Славейков и бълг. ез. — Учит. дело. № 39, 27 окт. 1981, с. 8.

Свинтила, Владимир. „Записките“ [на Захари Стоянов] във Франция и Англия. — Антени, № 38, 23 септ. 1981, с. 19.

Семов, Марко. Захари Стоянов и Иван Хаджийски. Общото и различното в творческото им зачатие. — Бълг. журналист, 1981, № 3, 21, 37.

Славински, Петър. Приятелството ми с Кирил Христов. [Спомени]. — Театър, 1981, № 5, 13—17.

Старев, Пламен. Яворовата поема „Градушка“. — Родна реч, 1981, № 1, 12—17.

Султанов, Симеон. Слово за Йовков. — Родна реч, 1981, № 4, 29—35.

Ташев, Тодор. Около смъртта на Захари Стоянов. — Септември, 1981, № 5, 222—245.

Ташев, Тодор. По дирите на един ръкопис. Нови подробности и данни, които липсват на биографите на Захари Стоянов. — Отеч. фронт, № 11182, 11 септ. 1981.

Тодоров, Ангел. „Полезни поеми — 1938“. — АБВ, № 33, 18 авг. 1981, с. 4.
Спомени за издаването на едноименната книга.

Тодоров, Ангел. Сатирик-изобличител. 125 г. от рождението на Стоян Михайловски. — Нар. култ., № 4, 23 ян. 1981, с. 7.

Тонев, Ангел. Сатирикът Стоян Михайловски. — Родна реч, 1981, № 1, 12—17.

Топалов, Михаил. Няма да плачеш. Разказва майката на Христо Кърпачев. — Антени, № 42, 21 окт. 1981, с. 6.

Тотев, Петко. Хан, чифлик, граница. — Бълг. ез. и лит., 1981, № 2, 12—17.
Някои проблеми в романа „Чифликът край границата“ от Й. Йовков.

Троев, Петко. М. Е. Салтыков-Щедрин в болгарской критике в конце XIX века. — Болг. русист., 1981, № 2, 10—22.
С библиогр.

Угрин, Димитър. Закъсняло възпоминание за [поетесата] Димана Данева [1919—1946]. — Пламък, 1981, № 3, 155—157.

Угрин, Димитър. Закъсняло признание на един принос. — Пулс, № 37, 15 септ. 1981, с. 3.
Значението на в. „Литературен ек“, излизал в Шумен от 1941 до 1943 г.

Угрин, Димитър. Средношколецът Емил Шекерджийски. — Родна реч, 1981, № 2, 57—59.
Лит.-критична, публицистична и журналист. дейност.

Хинчев, Георги. Певец на селската борба. 85 г. от рождението на Сергей Румянцев. — Зем. знаме, № 210, 5 септ. 1981.

Христов, Михаил. Константин Величков в Гренобъл. — Лит. фронт, № 42, 15 окт. 1981, с. 2.

Христов, Паисий. Субектно-обектните отношения при превод от български на френски език. Фр. версия на разказа на Йордан Йовков „Най-вярната стража. — Ез. и лит., 1981, № 6, 31—37.

Христов, Тодор. Иван Вазов — географ на България. — Лит. фронт, № 29, 16 юли 1981, с. 6.

Христов, Христо. Малко известна поема на сатирика. 125 г. от рождението на Стоян Михайловски. — Пулс, № 5, 3 февр. 1981, с. 5.

Цанев, Георги. Асен Разцветников. Из моите спомени. — Янтра, 1981, № 2, 124—127.
За ранните творби на поета от 20-те и 30-те години.

Ценков, Борис. Богоборството в поезията на Теодор Траянов [по случай 100 години от рождението му]. — Атеист. трибуна, 1981, № 6, 38—47.

Ценков, Борис. Другото лице на критика — 100 г. от рождението на Иван Радославов. — Лит. фронт, № 3, 15 ян. 1981, с. 3.

Ценков, Борис. Начало на борбата за ленинизация на литературния фронт, 50 г. от публикуването на ст. на Сава Гановски „Диалектическият материализъм и литературата“. — Лит. фронт, № 42, 15 окт. 1981, 1, 7.

Цонев, Йордан. По основните проблеми на нашето Възраждане. Неизвестен доклад на Емил Шекерджийски. — Ез. и лит., 1981, № 5, 98—105.

Цонев, Станислав. Магьосник на словото. — Пулс, № 13, 31 март 1981, с. 4.
Литературното дело на Георги Кирков — Майстора. Пред XII конгр. на БКП.

Чирпанлиев, Стефан. Васил Карагьозов — поетът и революционерът. — Пулс, № 11, 17 март 1981, с. 3.

Чирпанлиев, Стефан. Подробности около последните тридесет часа на Захари Стоянов. — Нар. младеж, № 29, 4 февр. 1981.

Чирпанлиев, Стефан. Съветите на Чилингиров. По случай 100-год. от рождението на писателя. — Веч. новини, № 240, 1 дек. 1981.

Чолаков, Здравко. Актуалните уроци на една критика. 125 години от рождението на Димитър Благоев. — Септември, 1981, № 6, 237—241.

Шалашнов, Борис. Леся Украинка в България. [Прев. от рус.]. — Нар. култ., № 12, 20 март 1981.

Шлиске, Марлене. Към перспективата на разказвача в късия разказ на Елин Пелин. Прев. от нем. — Ез. и лит., 1981, № 6, 80—82.

Якубов, Юли. Борецът и поетът Кирил Маджаров. — Пулс, № 36, 8 септ. 1981, с. 9.

Янев, В. Проблемът за нравствеността на избора в два Йовкови разказа. — Науч. тр. Пловд. унив. „П. Хилендарски“, 19, 1981, № 5, 141—150.
Рез. на рус. ез.

100 години от рождението на Георги Илиев. — Септември (Ст. Загора), № 74, 25 юни 1981.
Съдържа: Стоян Стаев. Земните корени на фантаста. — Симеон Майноловски. Романите на писателя.

100 години от рождението на Димитър Подвързачов

Илиев, Илия П. Вдъхновен жрец на перото. — Поглед, № 40, 5 окт. 1981, с. 10.

Йорданов, Александър. „Самотният" принц и неговата критическа съдба. — Пулс, № 43, 27 окт. 1981, с. 5.

Константинова, Елка. Лирик, сатирик, преводач. — Лит. фронт, № 43, 22 окт. 1981, с. 4.

Неделчев, Михаил. Оригинален писател, изтъкнат преводач. — Отеч. фронт, № 11201, 8 окт. 1981.

Подвързачова, Анна. Малко повече от спомени. По повод 100 г. от рождението на Димитър Подвързачов. — Лит. мисъл, 1981, № 10, 132—145.

Подвързачова, Анна. Приятелите му казваха „бащата". 100 г. от рождението на Д. Подвързачов. — Хоризонт, 1981, № 1—2, 118—122.

Попиванов, Иван. Вдъхновен и обаятелен творец. — Веч. новини, № 205, 13 окт. 1981.

100 години от рождението на Димитър Подвързачов. — Септември (Ст. Загора), № 130, 31 окт. 1981.

Съдържа: Стоян Стаев. Прозата на сатирика. — Христо Йорданов. — Ранният период на поета и социализмът. — Вихрен Черножожев. Непознатият Димитър Подвързачов. — Александър Йорданов. Критическата съдба на „самотника". — Елка Константинова. Двама херолди на духа (Димитър Подвързачов и Николай Лилиев).

100 г. от рождението на Стилиян Чилингиров

Захариев, Луко. Творец, гражданин, народовед. 100 г. от рождението на Стилиян Чилингиров. — Лит. фронт, № 51, 17 дек. 1981, с. 6.

Костадинова, Доротея. В дълг и труд. 100 г. от рождението на Стилиян Чилингиров. — Отеч. фронт, № 11220, 5 ноем. 1981.

Стефанов, Васил. Стилиян Чилингиров като културисторик. — Нар. култ, № 43, 23 окт. 1981, с. 7.

Българската литература след 9 септември

Василева, Евелина, Донка Правдомирова. Историята на България в художествената литература. Библиогр. указател. Ред. П. Дюгмеджиева. Ч. 1. С., Нар. библ. Кирил и Методий, 1981. 21 см. Изд. на Нар. библ. Кирил и Методий. Отд. спец. и препоръч. библиогр., Офс. изд., Именен, геогр. показалец, показалец на худож. произведения по лит. видове.

Ч. 1. 1981. 261 с.

Вучков, Юлиан. Българска драматургия 1944—1979. Насоки и тенденции. С., Наука и изкуство, 1981. 480 с. 21 см

Георгиев, Любен. Димитър Димов. С., Бълг. писател, 1981. 252 с. 4 л. портр., снимки 21 см

Добрев, Чавдар. Поезия и време. [Лит.-крит. очерци]. С., Бълг. писател, 1981. 296 с. 20 см

За А. Далчев, Д. Габе, Б. Райнов, Ал. Геров, Р. Ралин, Г. Джагаров, П. Матев, Ив. Радоев, Л. Левчев, Ст. Цанев.

Иванова, Екатерина. Страници от жизнения и творческия път на Димитър Димов. С., Наука и изкуство, 1981. 259 с. 12 л. ил. 20 см

Игов, Светлозар. Хуманизъм и творчество. Проблеми на съвр. проза и критика. 2. изд. С., Бълг. писател, 1981. 284 с. 20 см

1. изд. 1979.

Йовева, Румяна. Философско-историческите романи на Емилиян Станев. Образи и композиция. С., Нар. просв., 1981. 199 с. 21 см

Кирков, Димитър. Анализи. [Лит.-крит. очерци]. С., Наука и изкуство, 1981. 224 с. 21 см

За Г. Стоев, Д. Фучеджиев, П. Вежинов.

Коларов, Стефан. Преди да се роди красотата. Портр. на дейци на лит., науката и изкуството — герои на социалист. труд. С., Профиздат, 1981. 331 с. 12 л. портр. 21 см

За Г. Караславов, Е. Станев, Д. Габе, М. Исаев, А. Баленски, Ив. Фунев, Ст. Венев, Д. Узунов, Р. Делчева, Д. Панов, А. Найденов, М. Големинов, Ф. Кутев, Н. Гяуров, З. Жандов.

Кунчев, Божидар. Един бял лист, едно перо. Лит.-крит. очерци. С., Нар. младеж, 1981. 236 с. 17 см (Библ. Смяна. Първи кн. на млади авт. Критика).

За А. Вутимски, А. Геров, Ив. Пейчев, В. Ханчев, В. Петров, Р. Ралин, Хр. Фотев, Н. Кънчев, П. Братинов, Ив. Цанев, В. Христов.

Левчев, Любомир. Время героев. Докл. на IV съезде СБП, 1—2 окт. 1980 г. Пер. [с болг.] Алины Атанасовой. [С.] София-Прес, 1981. 92 с. 20 с.

Ориг. загл. Време за герои.

Също и на нем., фр., исп. и англ. ез.

Мартинов, Иван. Пътища и срещи. Автобиогр. хроника. С., Партиздат, 1981. 436 с. 2 л. ил. 21 см

Наимович, Максим. Едно поколение: Веселин Ханчев, Богомил Райнов, Иван Пейчев, Валери Петров, Божидар Божилов, Александър Геров, Александър Вутимски. [Лит.-крит. очерци]. С., Бълг. писател, 1981. 192 с. 1 л. портр. 21 см

Недков, Здравко. Писатели и книги. С., Бълг. писател, 1981. 176 с. 21 см

Ничев, Боян. Съвременният български роман. Към история и теория на епичното в съвр. бълг.худож. проза. [2. изд.]. С., Бълг. писател, 1981. 491 с. 21 см

1. изд. 1978. Библиогр. под линия.

Пантелеева, Нина. Ние и XX век. [Лит.-крит. очерци]. С., Бълг. писател, 1981. 139 с. 21 см

Пенчев, Георги. Партийността и активната личност в литературата. Идейно-естет. проблеми на лит. процес от етапа на зрелия социализъм. С., Бълг. писател, 1981. 288 с. 21 см

Библиогр. под линия.

Петров, Емил. Човешко, тоест социално — социално, тоест човешко. [Лит.-крит. очерци]. С., Бълг. писател, 1981.167 с. с портр. 21 см

За Елисавета Багряна, Бл. Димитрова, П. Матев, Д. Методиев, Л. Левчев, Ив. Радоев, П. Караангов, Ст. Пенчева.

Попиванов, Иван. Ескизи и портрети. С., Бълг. писател, 1981. 248 с. 21 см

За Д. Габе, Г. Цанев, Н. Фурнаджиев, Хр. Радевски, Мл. Исаев, П. Динеков, П. Зарев, А. Гуляшки, Е. Каранфилов, Б. Райнов, Б. Божилов, Й. Радичков.

Попиванов, Иван. Творчески устреми. [Лит.-крит. очерци]. С., Нар. младеж, 1981. 400 с. 17 см

За Кл. Цачев, Ат. Наковски, Ив. Остриков, П. Пенев, Л. Левчев, Сл. Хр. Караславов, Д. П. Дамянов, А. Германов, Е. Евтимов, Хр. Фотев, Й. Милев, Н. Николов, Л. Еленков.

Спасов, Иван. Поезия и поети. Избрани статии и портр. С., Бълг. писател, 1981. 319 с. 1 л. портр. 21 см

Спасов, Иван. Портрет на едно поколение. [Лит.-крит. очерци]. С., Нар. младеж, 1981. 347 с. 21 см

За Ан. Стоянов, А. Германов, Вл. Башев, Г. Струмски, Д. Стефанов, Е. Евтимов, Л. Левчев, М. Берберов, Н. Христозов, О. Орлинов, П. Пенев, П. Стефанов, Сл. Хр. Караславов.

Станева, Надежда. Дневник с продължение [за Емилиян Станев]. С предг. от Петър Динеков. С послесл. от Йордан Радичков. 2. изд. [С.] Профиздат, 1981. 371 с. 16 л. ил., портр. 21 см

1. изд. 1980.

Людмил Стоянов, Чудомир, Ламар в спомените на съвременниците си. Под ред. на Иван Сестримски и др. С., Бълг. писател, 1981. 860 с. 21 см

Танев, Димитър. Поглед върху антифашистката проза. [Лит.-крит. очерци]. С., Нар. младеж, 1981. 195 с. 17 см

Тасев, Златко. Патриотизъм и творчество. Критика. С., Нар. младеж, 1981. 199 с. 17 см (Библ. Смяна. Първи кн. на млади авт. Критика).

Тодорова, Марияна. Самороден знак. [Лит.-крит. очерци]. С., Нар. младеж, 1981. 311 с. 20 см

За П. Стефанов, Г. Джагаров, Л. Стефанова, П. Караангов, М. Шопкин, П. Братинов, Н. Кънчев, Ив. Голев, К. Кадийски, Б. Нонев, П. Вежинов, В. Попов, Д. Фучеджиев, Д. Паунов, Л. Станоев, Р. Босев, Л. Милева, А. Босев, П. Йорданова.

Григор Угаров, Йордан Радичков, Анастас Стоянов, Биобиблиогр. очерци. [Състав.] Антония Атанасова и др. С., Дом на лит. и изкуствата за деца и юноши, 1981. 72 с. с портр. 20 см (Библ. Детски творци).

Цветков, Иван. Съвременни художествени търсения. Статии и портр. С., Нар. младеж, 1981. 291 с. 17 см

Чернева, Мария. Уловени мигове. (Из бележника на редактора). Очерци. С предг. от Николай Хайтов. С., Нар. просв., 1981. 104 с. с портр. 20 см

За Елин Пелин, Н. Хрелков, Е. Станев, Св. Минков, Е. Багряна, Ст. Загорчинов, Д. Талев, Чудомир, Н. Хайтов, Д. Димов, Бл. Димитрова, К. Калчев, Д. Ангелов, И. Бешков, Б. Ангелушев.

* * *

Абазов, Тодор. Писателят в пряк досег с читателя. — Пламък, 1981, № 12, 162—174.
Наблюдения върху докум. проза след Априлския пленум.

Александров, Васил. Минко Неволин [1881—1972]. — Антени, № 3, 21 ян. 1981, с. 15.
По повод 100 г. от рождението на писателя.

Андасаров, Петър. Един бегач на трудни разстояния. — Бълг. журналист, 1981, № 3, 24—26.
Творчески портр. на писателя сатирик Христо Пелитев по повод 50-год. му.

Андонова, Нина. Воюващ гражданин. — Лит. фронт, № 52, 24 дек. 1981, с. 5.
75 г. от рождението на Славчо Васев.

Андонова, Нина. Да не ги забравяме. — Лит. фронт, № 35, 27 авг. 1981, с. 3.
Творческото дело на Недялко Месечков. По повод 75-год. от рождението му.

Андонова, Нина. Постижения и слабости. Сред лит. алманаси „Юг“ и „Море“. — Пулс, № 20, 19 май 1981, с. 4.

Андреева, Мирабела. Виден преводач и есеист. Напусна ни проф. Константин Гълъбов. — Пулс, № 3, 20 ян. 1981, с. 2.

Анчев, Панко. Интелигенцията в романа „Иван Кондарев“ [от Емилиян Станев]. — Лит. мисъл, 1981, № 1, 67—73.

Априлска литературна дискусия'81. — Лит. фронт, № 18, 30 апр. 1981, 1—10.
Съдържа: Любомир Левчев. С високата взискателност на Април. Встъп. слово. — Наташа Манолова. Черти от априлската характеристика на прозата. — Александър Геров. Доклад за поезията. — Васил Колевски. Поезия'80. — Изказвания по доклада за прозата. — Изказвания по докладите за поезията.

Априлска литературна дискусия'81. — Лит. фронт, № 19, 7 май 1981, 1—2, 6, 7, 11.
Съдържа: Любомир Левчев. Заключително слово. — Пантелей Зарев. Слово за критиката. — Атанас Свиленов. 1980 година и критиката. — Любомир Тенев. Драматургия и действителност. — Емил Петров. Кинодраматургия — 1980.

Белев, Георги. Богатството от времето. — Лит. фронт, № 23, 4 юни 1981, с. 3.
Съдържа и поздрав. телеграма от СБП до Иван Теофилов по повод петдесетгодишнината му.

Бенадов, Ханм. Живот с превратности и радости. — Лит. фронт, № 22, 28 май 1981, с. 5.
Творческият път на Асен Христофоров.

Бенадов, Хаим. Трайната младост на поета. Героят на социалист. труд Димитър Пантелеев на 80 г. — Веч. новини, № 239, 30 ноем. 1981.

Бенадов, Хаим. Ярко присъствие в литературата. Поетът Крум Пенев на 80 г. — Веч. новини, № 260, 28 дек. 1981.

Биолчев, Боян. Умението да пишеш — задължение или привилегия. — Лит. фронт, № 9, 26 февр. 1981, с. 5.

Божилов, Божидар. Пролетният партиен поет. 60 г. на Николай Зидаров. — Пулс, № 39, 29 септ. 1981, с. 3.

Бояджиева, Ваня. И носи в сърцето си отечеството. . . — Дружба, 1981, № 1, 152—154.
Творчески портрет на драматурга Милко Милков.

Бояджиева, Ваня. Исторически и съвременни прозрения. 50 г. от рождението на Надежда Драгова. — Пламък, 1981, № 4, 176—177.

Бояджиева, Ваня. Певец на живота и дълга. — Нар. армия, № 9728, 3 февр. 1981.
Творчески портрет на Евтим Евтимов.

Бояджиева, Ваня. С добър попътен вятър. — Лит. фронт, № 22, 28 май 1981, с. 3.
Съдържа и поздрав. телеграма от СБП до Борис Априлов по случай 60-год. на писателя.

Бояджиева, Ваня. Слънчева поезия. — Лит. фронт, № 29, 16 юли 1981, с. 3.
Съдържа и поздрав. телеграма от СБП до Петя Йорданова по повод 50-год. на поетесата.

Брадистилова, Маргарита. Кольо Георгиев. — Родна реч, 1981, № 10, 33—36.
Творчески портрет на писателя.

Бурин, Иван. Да си припомним за Минко Неволин. — Пулс, № 28, 14 юли 1981, с. 5.

В духа на априлската дискусия. Повод за размисъл в първа и втора кн. на сп. „Пламък". — Лит. фронт, № 11, 12 март 1981, с. 2.

В а н д о в, Иван. Летописец на Дойренци. — Лит. фронт, № 4, 22 ян. 1981, с. 3.

Съдържа и поздрав. телеграма от СБП до Николай Драганов по повод 60-год. на писателя.

В а н д о в, Иван. Песен недопята. 60 г. от рождението на Атанас Манчев. — Септември, 1981, № 2, 244—247.

В а п о р д ж и е в, Веселин. Типологични аналогии на „Нощем с белите коне" от Павел Вежинов с романите „Кипенберг" на Дитер Нол и „Хомо Фабер" на Макс Фриш. — Лит. мисъл, 1981, № 10, 103—111.

В а с и л е в, Дженю. Когато се обърнеш назад. — Лит. фронт, № 15, 5 ноем. 1981, с. 3.

Съдържа и поздрав. телеграма от СБП до Теньо Стоянов по повод 70-год. на писателя.

В а с и л е в, Дженю. Когато се раждаше поетът. . . — Лит. фронт, № 51, 17 дек. 1981, с. 3.

Спомени за поетесата Димана Данева.

В а с и л е в, Димитър. Литературните митове. Критерии, вкус, степенуване на ценностите [в съвр. ни литература]. — Пулс, № 16, 21 апр. 1981, с. 5.

В а с и л е в, Йордан. Как Емилиян Станев поправяше своите книги. — Родна реч, 1981, № 10, 52—55.

В а с и л е в, Йордан. Преводачът Христо Радевски. — Поглед, № 43, 26 окт. 1981, с. 5.

В а с и л е в, Михаил. Априлският патос на българската критика. — Веч. новини, № 81, 21 апр. 1981.

В а с и л е в, Михаил. Борба за съвременен герой — борба за поетична яркост. — Лит. фронт, № 17, 23 апр. 1981, с. 4.

В а с и л е в, Михаил. Критически одобрения и несъгласия. Бел. за днешния българ. разказ. — Раб. дело, № 9, 9 ян. 1981.

В а с и л е в, Николай. Да проправяш път. . .Петър Димитров-Рудар на 75 г. — Лит. фронт, № 34, 20 анг. 1981, с. 3.

В а с и л е в, Николай. Между популяризатора и патоса на неговите възпитаници. . .Симеон Русакиев на 70 г. — Лит. фронт, № 3, 15 ян. 1981, с. 6.

В а с и л е в, Николай. „С фризирани фрази не мога. . .". Крум Пенев на 80 г. — Нар. култ., № 52, 25 дек. 1981, с. 7.

В е л и к о в, Димитър. Другият живот на творчеството. 75 год. от рождението на Бончо Несторов. — Лит. фронт, 10 дек. 1981, с. 7.

В е л ч е в, Петър. Преводачът Любен Любенов. — Пламък, 1981, № 3, 199—200.

За преводаческата му дейност на рус., англ., фр. и итал. поезия.

В е л ч е в, Петър. Преоткриване на човека и света. Идеи и образи на априлската поезия. — Лит. фронт, № 20, 14 май 1981, 2—3.

В е л ч е в, Петър. Пътница в пространствата на духа. — Лит. фронт, № 39, 24 септ. 1981, с. 2.

Творчески портр. на поетесата Блага Димитрова.

В и д ж, Сатиндър Кумар. Испанската гражданска война в произведенията на Ърнест Хемингуей и Димитър Димов. — Ез. и лит., 1981, № 5, 70—74.

В ы л к о в, Илия. Мемуары советских и болгарских авторов о гражданской войне в Испании 1936—1939 гг. — Болг. русист., 1981, № 5, 18—26.

В и ч е в, Добри. По въпроса за „епическата вълна" и литературния процес в България през периода 1949—1956 г. — Лит. мисъл, 1981, № 2, 65—69.

Г е р о в а, Дарина. Дъждът, преди да стане сняг. Петър Караангов на 50 г. — Труд, № 271, 19 ноем. 1981.

Г е р о я т на епохата — герой на литературата. — Лит. фронт, № 34, 20 авг. 1981, 1—2.

Г е т о в, Георги. От съзерцание към действие. Прозата на Димитър Коруджиев. — Пулс, № 28, 14 юли 1981, с. 5.

Г р а н и т с к и, Иван. Социалните и нравствени измерения на човека. — Нар. младеж, № 274, 19 ноем. 1981.

Творчески портр. на писателя Атанас Теодоров.

Г р а н и т с к и, Иван. Българският разказ в едно критично дело. Щрихи от профила на Михаил Василев. — Пулс, № 31, 4 авг. 1981, с. 5.

Г р а н и т с к и, Иван. Поетическото самосъзнание като воля за движение [у съвременните български поети]. — Лит. мисъл, 1981, № 10, 86—102.

Г р а н и т с к и, Иван. Социалният подтекст на иронията. — Прозата на Росен Босев. — Пулс, № 12, 24 март 1981, с. 5.

Гранитски, Иван. Човекът — една неразгадана тайна. Прозата на Георги Марковски. — Пулс, № 48, 1 дек. 1981, с. 5.

Григоров, Георги М. Дамян П. Дамянов. — Нар. армия, № 9762, 24 март 1981.

Творчески портр. на поета.

Григоров, Георги М. От глъбините на миналото към социалистическа класика. Бълг. лит. през юбилейната година. — Пулс, № 13, 31 март 1981, с. 5.

Григоров, Георги М. Очите ми са пълни с далнини. Поет. видения на Иван Давидков. — Простори, 1981, № 2, 103—105.

Григоров, Георги М. Поезия на жизнелюбието. Димитър Пантелеев на 80 г. — Отеч. фронт, № 11258, 29 дек. 1981.

Григоров, Георги М. Светла усмивка. — Лит. фронт, № 51, 17 дек. 1981, с. 3.

Григорова, Людмила. Майстор на автопортрета [Богомил Райнов]. — Пламък, 1981, № 5, 180—184.

Григорова, Людмила. С копнеж по слънцето. Поезията на Петър Андасаров. — Пулс, № 32, 11 авг. 1981, с. 5.

Груева, Весела. Изображение на историческия герой. — Нар. култ., № 30, 24 юли 1981, с. 4.

Литературнокритични бел. за новите истор. драми „Новата истина за свети Георги" от Милко Милков, „Книга за царете" от Маргарит Минков и „Притча за философа" от Кирил Топалов.

Гюрова, Димитрина, Николай Савов. За твореца и комуниста, за човека. . . [Лозан Стрелков]. — Театър, 1981, № 3, 13—14.

Гюрова, Светла. Проза на духовната проблематика. — Лит. фронт, № 28, 9 юли 1981, с. 3.

Съдържа и поздрав. телеграма от СБП до Виктор Барух по случай 60-год. на писателя.

Даскалов, Стоян Ц. Вдъхновение за поета Ламар. — Нар. култ., № 24, 12 юни 1981, с. 8.

По спомени на Николай Николаевич.

Денков, Димитър. На нов творчески етап. — Лит. фронт, № 6, 5 февр. 1981, 1, 8.

Дружбата между лит. творци на бълг. и съв. литература.

Димитрова, Блага. Една поетическа изненада. — Лит. фронт, № 16, 16 апр. 1981, с. 3.

Поезията на Данила Стоянова.

Динчев, Петър. Да извоюваме живот. 60 г. от рождението на поета Иван Рудников. — Нар. армия, № 9932, 19 ноем. 1981.

Добрев, Чавдар. Забранените плодове на познанието. — Септември, 1981, № 6, 167—213.

Откъс от кн. за Емилиян Станев.

Добрев, Чавдар. Призванието на театралния критик. — Лит. фронт, № 24, 11 юни 1981, с. 2.

Творчески портр. на Любомир Тенев.

Добрев, Чавдар. Революция и воля. — Съвременник, 1981, № 2, 390—412.

Философско-естетически идеи в романа „Иван Кондарев" от Ем. Станев.

Добрев, Чавдар. Реплика встрани. — Пламък, 1981, № 5, 144—158.

Естетическото верую в творчеството на Емилиян Станев.

Дончев, Николай. С активен критически дух. — Лит. фронт, № 11, 12 март 1981, с. 3.

Съдържа и поздрав. телеграма от СБП до Иван Спасов по повод 50-год. на писателя.

Друмева, Илияна. Неспокойна душевност. Георги Крънзов на 75 г. — Лит. фронт, № 9, 26 февр. 1981, с. 2.

Дудевски, Христо. Полезно литературно дело. 90 г. от рождението на Цветан Минков. — Лит. фронт, № 25, 18 юни 1981, с. 3.

Дяков, Валентин. Язык Чудомира в переводе. — Болг. русист., 1981, № 6, 80—87.

Евтимов, Евтим. За активна жизнена и идейно-творческа позиция. Отчетен доклад на парт. бюро за дейността на парт. организация при СБП. — Лит. фронт, № 52, 24 дек. 1981, с. 1, 6.

Евтимов, Евтим. Обич за обич. — Лит. фронт, № 36, 3 септ. 1981, с. 1, 4.

Ролята на др. Т. Живков за израстването на априлското поколение писатели.

Евтимов, Евтим. Поглед към главното. Решенията на парт. конгрес и проблемите на лит. — Раб. дело, № 114, 24 апр. 1981.

Една дискусия. . . — Лит. фронт, № 3, 15 ян. 1981, с. 2.

Бележки за дискусията на страниците на в. „Пулс“ от 1980 г., посветена на творчеството на младите бълг. белетристи.

Еленков, Константин. Между поезията и публицистиката. Щрихи към портр. на Калин Донков. — Пулс, № 25, 23 юни 1981, с. 5.

Еленков, Константин. Поезия — диалог с народа. — Лит. фронт, № 7, 8; 12, 19 февр. 1981.

Панорама на бълг. поезия в периода между двата конгреса.

Еленков, Константин. Черти от незавършен портрет. Критикът Здравко Чолаков. — Пулс, № 38, 22 септ. 1981, с. 5.

Живкова, Людмила. Със силата на таланта, със смелостта на мъжеството и чистотата на дръзновението. — Лит. фронт, № 30, 23 юли 1981, с. 1, 3.

Слово пред IV конгр. на СБП, състоял се на 1—2 окт. 1980 г. в София.

Зарева, Снежана. Между доброто и злото. Наблюдения върху „Под манастирската лоза“ от Елин Пелин и „Антихрист“ от Емилиян Станев. — Лит. мисъл, 1981, № 10, 57—68.

Захариев, Луко. „Към хората ще се привържа“. — Нар. младеж, № 204, 29 авг. 1981.

Творчески портр. на поета Янаки Петров.

Захариев, Луко. Остър усет за съвременност. — Лит. фронт, № 42, 15 окт. 1981, с. 3.

Съдържа и поздрав. телеграма до Герчо Атанасов от СБП по случай 50-год. му.

Захариев, Луко. С нравствения максимализъм на съвременника. Прозата на Станислав Стратиев. — Пулс, № 37, 17 септ. 1981, с. 5.

Захариев, Николай. Да воювам за истината. . .Рангел Златков на 50 г. — Пулс, № 47, 24 ноем. 1981, с. 10.

Захариев, Николай. Поет на гражданския патос. Николай Зидаров на 60 г. — Студ. трибуна, № 10, 1 дек. 1981.

Зидаров, Камен. Поет на революционния дълг [Асен Разцветников]. — Янтра, 1981, № 2, 115—123.

Зидаров, Николай. Партията — съвест на моя живот. — Пламък, 1981, № 3, 7—29.

Златков, Рангел. Нашият четвъртък. — Нар. армия, № 9782, 18 апр. 1981.

Творчески портр. на поета Христо Банковски.

Золотуски, Игор. Крушението на логиката в последните творби на Павел Вежинов. [Прев. от рус.]. — Лит. фронт, № 44, 29 окт. 1981, с. 2.

Иванова, Ана. Положителният герой [в драматургията] и комунистическият идеал. — Пулс, № 13, 31 март 1981, с. 8.

Иванова, Екатерина. Един ръкопис, свързан с романа „Тютюн“ [от Д. Димов]. — Лит. история, 7, 1981, 60—68.

Игов, Светлозар. Творчески съпреживян живот на Надежда Станева с Емилиян Станев. — Пламък, 1981, № 1, 160—163.

Илиева, Здравка, Георги Бонкин. Свинтила срещу Свинтила. — Пулс, № 17, 28 апр. 1981, с. 10.

По повод есето на Владимир Свинтила „Оръжие за силни ръце“, публикувано в сп. „Патриот“, № 7, 1980.

Йорданов, Александър. „Брод да оцелея“. Прозата на Любен Петков. — Пулс, № 19, 12 май 1981, с. 5.

Йорданов, Александър. На среща с времето. 50 г. от рождението на Първан Стефанов. — Септември, 1981, № 1, 235—238.

Йорданов, Александър. Човекът с броеницата. — Лит. фронт, № 26, 25 юни 1981, с. 3.

Съдържа и поздрав. телеграма от СБП до Атанас Мочуров по случай 50-год. му.

Йосифова, Катя. „Ще преоткриеш пак България“. — Нар. армия, № 9782, 18 апр. 1981.

Творчески портр. на Слав Хр. Караславов.

Казанджиева, Яфа. Да чуеш живи гласове. Размисли за мемоаристиката. — Отеч. фронт, № 11108, 29 май 1981.

Караангов, Петър. Ръстът на поезията и ръстът на времето. — Море, 1981, № 2, 80—86.

Спомени за поета Вл. Башев по повод 15 г. от смъртта му.

Караангов, Петър. Творчески обещания. — Лит. фронт, № 30, 23 юли 1981, 4—5.

Преглед на дебютните сбирки на изд. „Г. Бакалов“ — Варна в периода 1979—1981.

Каракачанов, Дончо. Поезия обичана и близка. Ранни стихове на Пеньо Пенев. — Зем. знаме, № 144, 17 юни 1981.

Каракашев, Владимир. В драматургията — още един белетрист. — Лит. фронт, № 51, 17 дек. 1981, с. 3.

Литературен анализ на пиесата „Кой ще дочака изгрева" от Б. Банков по повод първата й постановка в Нар. театър за младежта, режисьор Н. Поляков.

Каракашев, Владимир. Още веднъж за героя [в нашата драматургия след Априлския пленум]. — Лит. фронт, № 35, 27 авг. 1981, с. 1, 4.

Каранфилов, Ефрем. Творчески труд — социалистически хуманизъм [в нашата литература]. — Лит. фронт, № 10, 5 март 1981, 1—2.

Каролев, Стоян. Писател български Емилиян Станев. — Пламък, 1981, № 1, 147—158.

Каролев, Стоян. През десетилетията с Толстой и Достоевски. — Янтра, 1981, № 1, 96—107.

Спомени за интереса на Емилиян Станев към лит. творчество на рус. класици.

Каролев, Стоян. „Удивлявам се на страшната му правдивост и изобразителна сила". За Емилиян Станев. — Септември, 1981, № 2, 3; 207—233, 209—235.

Касабова, Благовеста. При извора на националната памет. Григор Угаров на 70 г. — Учит. дело, № 40, 3 ноем. 1981, с. 8.

Кирков, Димитър. Високо — към непостижимото. За „Бариерата" от Павел Вежинов. — Септември, 1981, № 4, 204—231.

Кирков, Димитър. Остава една последна дума. . .„Завръщане" от Генчо Стоев, ч. I—II. — Лит. мисъл, 1981, № 1, 2; 74—104; 42—58.

Киров, Йовко. Корените. С Ангел Каралийчев и Никола Фурнаджиев в старопрестолния град [В. Търново]. — Лит. фронт, № 29, 16 юли 1981, с. 5.

Кирова, Лидия. Поет на нравствения максимализъм. — Лит. фронг, № 7, 12 февр. 1981, с. 3.

Съдържа и поздрав. телеграма от СБП до Първан Стефанов по случай 50-год. му.

Коларов, Стефан. Запазената щедрост. — Лит. фронт, № 44, 29 окт. 1981, с.3.

Съдържа и поздрав. телеграма от СБП до Николай Зидаров по повод 60-год. на писателя.

Коларов, Стефан. Мъдростта на писателя [Илия Волен]. — Кооп. село, № 19, 27 ян. 1981.

Коларов, Стефан. С жизнен и нравствен патос. Писателят Емил Коралов на 75 г. — Веч. новини, № 232, 19 ноем. 1981.

Коларов, Стефан. С жизнена и художествена правда. В света на Георги Караславов. — Лит. мисъл, 1981, № 1, 150—158.

Коларов, Стефан. Художествено новаторство и комунистическо дръзновение. Април 1956 г. и развитието на съвременната ни поезия. — Септември, 1981, № 4, 187—203.

Колевски, Васил. Априлската пролет на социалистическото ни изкуство. — Веч. новини, № 178, 3 септ. 1981.

Др. Тодор Живков за развитието на съвр. ни литература.

Колевски, Васил. Българската комунистическа партия и художествената литература. — Съвременник, № 1, 369—395.

Колевски, Васил. За гените и за поезията? — Лит. фронт, № 3, 15 ян. 1981, с. 2.

По повод писмото на Добрин Спасов, публикувано във в. „Лит. фронт", № 2, от 8 ян. 1981.

Константинова, Божанка. Обич към доброто. — Лит. фронт, № 41, 8 окт. 1981, с. 3.

Съдържа и поздрав. телеграма от СБП до Григор Угаров по случай 70-год. му.

Константинова, Божанка. Пленник на чистотата от детството. — Лит. фронт, № 49, 3 дек. 1981, с. 3.

Съдържа поздрав. телеграма от СБП до Кирил Апостолов по случай 50-год. на писателя.

Коруев, Тодор. Извор на мъдрост и родолюбие. — Веч. новини, № 235, 24 ноем. 1981.

Юбилейна библ. на съвр. писатели.

Кунчев, Божидар. Александър Геров — поетът от Лозенец. — София, 1981, № 1, 22—23.

Куюмджиев, Кръстьо. Новите търсения на поета [Любомир Левчев]. — Пулс, № 46, 17 ноем. 1981, с. 3.

Манолова, Наташа. С прямота и принципност. — Лит. фронт, № 5, 29 ян. 1981, 1—2.

Мястото и ролята на в. „Литературен фронт" в нашето съвремие. Пред XII конгр. на БКП.

Мариновска, Иванка. Ролята на съвременния български роман за утвърждаването на някои характерни черти на социалистическия начин на живот. — Науч. тр. Акад. общ. науки и соц. управл. при ЦК БКП, 123, 1981, 190—215.

Рез. на рус., англ. и нем. ез. С библиогр.

Марков, Георги. Съвременната литература в историческо осветление. — Пламък, 1981, № 12, 129—156.

Продължение от № 11. Бележки и мисли по повод „Очерци по история на българ. литература след Девети септември 1944 г.“. Кн. 1—2. БАН, 1979—1980.

Марков, Дмитрий. Богатството на метода. Опитът на българ. лит. в развитието на социалист. реализъм. — Раб. дело, № 16, 16 ян. 1981.

Мартинов, Иван. По избрания път. Димитър Бозаков на 60 г. — Лит. фронт, № 44, 29 окт. 1981, с. 7.

Мартинов, Иван. Силно социално изкуство. Славчо Васев на 75 г. — Веч. новини, № 217, 29 окт. 1981.

Милева, Леда. Жадувано излизане на открито. — Лит. фронт, № 7, 12 февр. 1981, 1, 5.

Творчески път на поетесата.

Милтенова, Анисава. Дело разностранно, енциклопедично. — Българ. ез. и лит., 1981, № 1, 52—54.

По случай 70-год. на акад. Петър Динеков.

Минев, Мирослав. Творческа есен. — Лит. фронт, № 8, 19 февр. 1981, с. 3

Съдържа и поздрав. телеграма от СБП до Петър Горянски по повод 70-год. на писателя.

Минков, Любчо. Отсъствието предвещава завръщане. . .Николай Христозов на 50 год. — Пламък, № 1, 173—175.

Михайлова, Елка. In memoriam. Почина Димитър Стоевски. — Пулс, № 51, 22 дек. 1981, с. 10.

Михайловска, Елена. За духовните извори и единството на българската култура. Акад. П. Динеков на 70 год. — Пробл. култ., 1981, № 1, 96—99.

Мокрев, Стефан. Олимпиецът. — Септември, 1981, № 6, 157—166.

Спомени за Людмил Стоянов.

Молхов, Яко. Имаме историческа романтика. — АБВ, № 1, 2; 6, 13 ян. 1981.

Прегл. на кн. от поредицата „Българ. истор. проза“, излезли през последните години.

Молхов, Яко. От позициите на нравствеността. 60 г. от рождението на Виктор Барух. — Септември, 1981, № 6, 242—245.

Мутафов, Енчо. Иронията е вдъхновение. — Пламък, 1981, № 2, 96—101.

Интересно явление [в творчеството на младите съвременни български поети].

Недков, Здравко. Книга, която очаквахме. — Янтра, 1981, № 2, 174—176.

[„Страници“ от Атанас Далчев].

Недков, Здравко. Смях по български. — Пламък, 1981, № 3, 166—172.

Гротеската в лит. творчество на Йордан Радичков.

Несторов, Н. Димитър Димов като учен и човек. — Лит. история, 7, 1981, 81—86.

Николов, Никола Г. Изкуството на писателя[Слав Хр. Караславов] в романа на историческа тема [„Солунските братя“]. — Простори, 1981, № 2, 96—102.

Ничев, Боян. С въображението на художника. — Лит. фронт, № 16, 16 апр. 1981, с. 3.

Съдържа и поздрав. телеграма от СБП до Надежда Драгова по случай 50-год. й.

Ничев, Драган. Вярност към съвременната тема. Писателят Младен Денев на 50 г. — Веч. новини, № 16, 23 ян. 1981.

Ничев, Драган. Поезия на оптимизма и човеколюбието. — Нар. армия, № 9816, 9 юни 1981.

Творчески портр. на Хр. Черняев.

Ничев, Драган. Урокът на Чудомир. Спомени. — Лит. фронт, № 28, 9 юли 1981, с. 4.

Панов, Александър. В търсене на собствен глас. Прозата на Атанас Теодоров. — Пулс, № 21, 26 май 1981, с. 10.

Пантелеева, Нина. Остани в един зелен лист. Прозата на Димитър Шумналиев. — Пулс, № 33, 18 авг. 1981, с. 5.

Пантелеева, Нина. „Този свят ми е личен“. Поезията на Калина Ковачева. — Пулс, № 46, 17 ноем. 1981, с. 5.

Панчева, Светлана. Младият човек — герой или проблем. — Нар. младеж, № 97, 25 апр. 1981.

Младият герой в съвр. бълг. драматургия.

Парашкевов, Борис. Constantini Gălăbov professoris in memoriam (1892—1980). — Съпостав. езикозн., 1981, № 6, 84—85.

Пенчев, Георги. Драгомир Асенов 1926—1981. — Год. Обществ. култ.-просв. орган. на евреите в НРБ, 16, 1981, 361—369.

Пенчев, Георги. Красотата на преобразователното дело. Револ. патос на ком. партийност в лит. — Зем. знаме, № 68, 20 март 1981.

Петев, Николай. Военно-патриотичната тема и младата проза. — Нар. армия, № 9813, 4 юни 1981.

Петев, Николай. За да побеждаваш. Анастас Стоянов на 50 г. — Пулс, № 31, 4 авг. 1981, с. 3.

Петев, Николай. Ефрем Каранфилов. — Нар. армия, № 9722, 24 ян. 1981, Творч. портр.

Петев, Николай. На каква позиция са младите? — Пулс, № 41, 13 окт. 1981, с. 1, 6—7.

Социална и гражданска насоченост в някои от дебютните творби на млади поети и белетристи.

Петев, Николай. Осмисляне на българското съвремие. — Лит. фронт, № 28, 9 юли 1981, с. 2.

Творчески портр. на Герчо Атанасов.

Петев, Николай. Георги Струмски. — Нар. армия, № 9906, 14 окт. 1981.

Военно-патриотичната тематика в творчеството на писателя.

Петканова, Донка. Възпоминание за проф. Александър Милев. — Старобълг. лит., 10, 1981, 100—102.

Петров, Здравко. Един от четиримата [Асен Разцветников]. — Янтра, 1981, № 2, 128—135.

Петров, Здравко. Певец на Април [Георги Джагаров]. — Лит. фронт, № 7, 12 февр. 1981, с. 2.

Петров, Мильо. Емилиян Станев и школата на Евтимий Търновски. — Ез. и лит., 1981, № 1, 46—56.

Петров, Николай. Вярващите не оредяват. — Пламък, 1981, № 12, 123—127.

Творчески портр. на поета и публициста Калин Донков.

Попиванов, Иван. Анализ на съвременния литературен процес [у нас]. — Раб. дело, № 23, 23 ян. 1981.

Попиванов, Иван. Към нови хоризонти. — Лит. фронт, № 16, 16 апр. 1981, 1—2.

Преглед на поет. сб. „Народ, Родина, Партия“, изд. на Партиздат, „Прослава“ и сб. интервюта „Априлски кръгозори“, изд. на Бълг. писател, 1981 г.

Попиванов, Иван. Миналото през очите на съвремието. Размисли за развитието на днешната истор. проза. — Раб. дело, № 317, 13 ноем. 1981.

Попиванов, Иван. Началната реализация на една похвална инициатива. — Лит. фронт, № 37, 10 септ. 1981, с. 2.

По повод статията на К. Еленков „За своите и за чуждите дворове“ в сп. Септември, 1981, № 3.

Попиванов, Иван. С лице към съвременността. — Лит. фронт, № 11, 12; 12, 19 март, 1981.

Постижения и проблеми на съвр. белетристика.

Попов, Васил. Непубликувано писмо до Емилиян Станев. — Септември, 1981, № 6, 231—236.

Съдържа и текста на писмото.

Попова, Красимира. Исторически герои и съвременност [в литературата ни]. — Лит. фронт, № 41, 8 окт. 1981, с. 3.

Признание и вдъхновение. — Лит. фронт, № 21, 21 май 1981, с. 2.

Творбите, удостоени с наградата на СБП за 1981 г.

Първанова, Анастасия. Вера Мутафчиева. — Родна реч, 1981, № 3, 35—37.

Творчески портр. на писателката.

Първанова, Анастасия. С възторг и преклонение. Емил Коралов на 75 г. — Учит. дело, № 43, 24 ноем. 1981, с.8.

Първи книги — 1980 г. Белетристика. — Нар. младеж, № 49, 50; 27, 28 февр. 1981.

Съдържа: Христо Стефанов. Проза на делника или делници на прозата? — Георги Цанков. Спомен и надежда за света.

Първи книги — 1980 г. Поезия. — Нар. младеж, № 47, 48; 25, 26 февр. 1981.

Съдържа: Симеон Хаджикосев. Поглед върху дебютната поезия. — Луко Захариев. В нравствено-етичния свят на съвременника.

Радев, Иван. Животът ми ще мине все така. . . — Простори, 1981, № 1, 99—105.

Творчески портр. на писателя Атанас Мочуров.

Р а д е в, Христо. В памет на поета. 75 г. от рождението на Димитър Гундов. — Зем. знаме, № 287, 9 дек. 1981.

Р а з н о с т р а н н о културно дело. — Лит. фронт, № 1, 1 ян. 1981, с. 7.
Творческото наследство на Константин Гълъбов.

Р а й к о в, Сергей. Вслушана в гласа на времето. — Лит. фронт, № 22, 28 май 1981, с. 2.
Творчески портр. на Лиляна Стефанова.

Р а й к о в, Сергей. Поетика без поезия. — Лит. фронт, № 27, 2 юли 1981, 2—3.
Проблеми на съвр. бълг. поезия.

Р о м е р о, Денсил. В памет на Васил Попов. [Прев. от исп.]. — Лит. фронт, № 43, 22 окт. 1981, с. 7.

Р у ж, Иван. Тенденции, които нарастват. — Лит. фронт, № 12, 19 март 1981, с. 2.
Постижения и перспективи на съвр. худож. проза.

С патриотичен патос. 60 г. от рождението на Иван Рудников. — Кооп. село, № 187, 22 септ. 1981.

С а в ч е в, Савчо. Зад маските. — Лит. фронт, № 31, 30 юли 1981, с.3.
Съдържа и поздрав. писмо от СБП до Мирон Иванов по случай 50-год. на писателя.

С а р а н д е в, Иван. Честните свидетелства на писателя. Георги Стоянов на 50 години. — Тракия, 1981, № 4, 23—27.

С в и л е н о в, Атанас. И [литературната] критика — в движение по априлския път. — Лит. фронт, № 14, 2 апр. 1981, с. 5.

С в и л е н о в, Атанас. Уверено напред. — Лит. фронт, № 53, 31 дек. 1981, 1—2.
Равносметка на изтеклата литературна година.

С в и н т и л а, Владимир. С поглед към трайните народни добродетели.
Особености на прозата на Димитър Яръмов.

С е р а ф и м о в, Иван. Илия Волен. — Родна реч, 1981, № 2, 41—43.
Творчески портр. на писателя.

С л а в и н с к и, Петър. „На 9 септември. . .станах кмет на София. . .“ — София 1981, № 12, 29—31.
Творческа биография на писателя, свързана с гр. София.

С о н д и, Дьорд. Изповед. Есе [посветено на Емилиян Станев]. — Янтра, 1981, № 1, 111—112.

С п а с о в, Добрин. Гени, комунисти, Ленин. Писмо до редакцията. — Лит. фронт, № 2, 8 ян. 1981, с.7.

С п а с о в, Иван. Априлско поетическо творчество. — Учит. дело, № 8, 24 февр. 1981, с. 8.

С п а с о в, Иван. Вечният извор. — Веч. новини, № 210, 18 окт. 1981.
Постижения на съвр. бълг. лит.

С п а с о в, Иван. „Ключ от сърцето си ще дам“. — Лит. фронт, № 2, 8 ян. 1981, с. 2.
Творчески портр. на Людмила Исаева.

С п а с о в, Иван. „Намерих извора на сили. . .“ — Пулс, № 2, 13 ян. 1981, с. 5.
Творчески портр. на поета Иван Вълев.

С п а с о в, Иван. Поезия за времето, за историята, за народа. — Учит. дело, № 23, 9 юни 1981, с. 8.
Поезията на Анастас Стоянов.

С п а с о в, Иван. Трудният път на доказването. Поезията на Екатерина Йосифова. — Пулс, № 39, 29 септ. 1981, с. 5.

С п а с о в, Иван. Честита годишнина, Орлине? Орлин Орлинов на 50 г. — Нар. армия, № 9934, 21 ноем. 1981.

С п а с о в, Иван. Човек е най-богат, когато се раздава. — Лит. фронт, № 32, 6 авг. 1981, с. 2.
Творч. портр. на Дамян Дамянов.

С п и р и д о н о в, Александър. Априлски дух [в нашата литиретура]. — Кооп. село, № 82, 23 апр. 1981.

С п и р и д о н о в, Александър. Проза с корени в Пирина. — Лит. фронт, № 5, 29 ян. 1981, с. 2.

С п и р и д о н о в, Александър. Проза за морето, света и България. — Простори, 1981, № 1, 91—98.
Обзор на новите творби на варненските писатели.

С п и р и д о н о в, Александър. Със загриженост. — Пулс, № 5, 3 февр. 1981, с. 4.
Проблеми на нашата съвременна белетристика.

С п и р и д о н о в, Александър. Уводният фейлетон на в. „Стършел“. — Бълг. журналист, 1981, № 4, 27—29.

С т а й к о в, Димитър. За младите в драматургията. — Лит. фронт, № 17, 23 апр. 1981, с. 3.

Станева, Надежда. Из „Продължението". — Лит. фронт, № 32, 6 авг. 1981, 4—5.
Спомени за Емилиян Станев.

Станева, Надежда. Продължението. — Пламък, 1981, № 1, 70—81.

Станева, Надежда. Спомен за живия [Емилиян Станев]. — Янтра, 1981, № 1, 107—110.

Станчев, Лъчезар. Преводаческото майсторство на Асен Разцветников. — Панорама, 1981, № 2, 210—214.

Стефанов, Христо. В литературните делници. . .Максим Наимович на 60 г. — Септември, 1981, № 4, 246—249.

Стефанов, Христо. Двата вида смях. — Лит. фронт, № 28, 9 юли 1981, с. 2.
Проблеми на хумора и сатирата в съвр. бълг. лит.

Стефанов, Христо. За гените или за поезията? — Лит. фронт, № 3, 15 ян. 1981, с. 2.
По повод писмото на Добрин Спасов, публикувано във в. „Лит. фронт", № 2 от 8 ян. 1981.

Стефанов, Христо. Камен Калчев. — Нар. армия, № 9901, 7 окт. 1981.
Военно-патриотичната тематика в творчеството на писателя.

Стефанов, Христо. Петър Караангов. — Нар. армия, № 9794, 8 май 1981.
Творчески портр. на поета.

Стефанов, Христо. Димитър Методиев. — Нар. армия, № 9747, 28 февр. 1981.
Военно-патриотичната тема в творчеството на поета.

Стефанов, Христо. Поетите от „търновската вълна". — Янтра, 1981, № 1, 163—166.

Стефанов, Христо. Съвременникът и неговият портрет в младата литература. — Лит. фронт, № 5, 29 ян. 1981, с. 2.

Димитър Стоевски [1902—1981]. — Лит. фронт, № 46, 12 ноем. 1981, с. 7.
Некролог, подписан от СБП.

Стойков, Атанас. Априлската линия на партията и художествената ни култура. — Полит. просв., 1981, № 3, 53—58.

Стоянова, Людмила. Сезонът на [българската] фантастика. Науч.фантастика през 70-те г. — Септември, 1981, № 6, 215—229.

Със свой глас. 50 г. от рождението на Марко Недялков. — Кооп. село, № 184, 17 септ. 1981.

Таджер, Салис. Непреходната младост на поета. 80 г. от рождението на Крум Пенев. — Пламък, 1981, № 12, 118—121.

Таджер, Салис. „Ще си останем същите момчета". — Лит. фронт, № 50, 10 дек. 1981, с. 3.
Съдържа и поздрав. телеграма от СБП до Марко Недялков по повод 50-год. на поета.

Танев, Димитър. „Всеки в своя предел. . ." Поезията на Борис Вулжев. — Пулс, № 9, 3 март 1981, с. 9.

Тасев, Златко. С ритъма на своето време. — Лит. фронт, № 52, 24 дек. 1981, с. 3.
Съдържа и поздрав. телеграма от СБП до Орлин Орлинов по повод 50-год. на писателя.

Тахов, Георги. В конфликтите с критиката. Иван Спасов на 50 г. — Пламък, 1981, № 1, 183—185.

Ташев, Методи. Чудомировата обич. — Хоризонт, 1981, № 1—2, 157—168.
Творчески портр. на писателя и карикатуриста.

Тенев, Любомир. Драматургическият текст в съвременната ни литература и сценическото слово. — Лит. фронт, № 40, 1 окт. 1981, с. 3.

Тодоров, Ангел. Поезия за хората. Димитър Пантелеев на 80 г. — АБВ, № 50, 15 дек. 1981, с. 5.

Тодоров, Петър. Поезията на Любомир Левчев. — Учит. дело, № 2, 13 ян. 1981, с. 8.

Тодоров, Петър. Психологическо детайлизиране и художествено въздействие. Прозата на Рашко Сугарев. — Пулс, № 24, 16 юни 1981, с. 5.

Тодорова, Мариана. Един мотив — в полезрението на различните поколения. — Пламък, 1981, № 4, 148—154.
Пространствени концепции в бълг. проза през последното десетилетие.

Тодорова, Мариана. Изкуството да живееш. Прозата на Янко Станоев. — Пулс, № 34, 26 авг. 1981, с. 5.

Тодорова, Мариана. Отговорите на поета. Петя Йорданова на 50 г. — Пулс, № 30, 28 юли 1981, с. 4.

Томалевски, Георги. Да го помним! — Лит. фронт, № 39, 24 септ. 1981, с. 5.
По повод 65 г. от рождението на поета Христо Попсимов.

Топалов, Михаил. Срещи и разговори с акад. Георги Цанев. — Бълг. журналист, 1981, № 1, 49—52.

Тотев, Петко. Равносметка днес, равносметка утре. — Антени, № 43, 28 окт. 1981, с. 6.

Морално-етични проблеми в новите романи на Дико Фучеджиев — „Зелената трева на пустинята“ и „Студеното отдалечаване“.

Филчев, Петър. „. . .и бъдещето силно ме привлича“. — Лит. фронт, № 38, 17 септ. 1981, с. 2.

Творчески портр. на Иван Радоев.

Фотев, Христо. Слово за Иван Пейчев — Море, 1981, № 2, 60—64.

Хаджикосев, Симеон. Вместо писма до поета [Георги Струмски]. — Пламък, 1981, № 12, 176—178.

Хаджикосев, Симеон. От позициите на комунистическата правда. Постижения и слабости на младото лит.-крит. поколение. — Раб. дело, № 119, 29 апр. 1981.

Хаджикосев, Симеон. Поривът на вечна младост. Поетът Николай Зидаров на 60 г. — Веч. новини, № 195, 29 септ. 1981.

Хаджикосев, Симеон. Съветската тема — извор на вдъхновение [в нашата съвременна литература]. — Пулс, № 4, 27 ян. 1981, с. 5.

Хайтов, Николай. Малки признания. [Спомени за Орлин Василев]. — Нар. култ., № 48, 27 ноем. 1981, с. 7.

Христов, Венко. Един градски човек. — Лит. фронт, № 24, 11 юни 1981, с. 3.

Съдържа и поздрав. телеграма от СБП до Максим Наимович по повод 60-год. на писателя.

Христов, Венко. Жажда за открития. — Лит. фронт, № 5, 29 ян. 1981, с. 3.

Съдържа и поздрав. телеграма от СБП до Пламен Цонев по случай 50-год. му.

Христов, Венко. Лирик по природа. — Лит. фронт, № 47, 19 ноем. 1981, с. 3.

Съдържа и поздрав. телеграма от СБП до Иван Рудников по повод 60-год. му.

Христозов, Николай. Дела с проекция в бъдещето. — Учит. дело, № 10, 10 март 1981, с. 8.

Ролята на априлската линия на партията в нашата лит.

Цанков, Георги. Всесилната връзка между хората. Прозата на младия белетрист Николай Стоянов. — Пулс, № 29, 21 юли 1981, с. 5.

Ценков, Борис. С комунистическите идеи. Иван Спасов на 50 г. — Нар. армия, № 9799, 15 май 1981.

Цонева, Боряна. Отново за Васил Попов. — Лит. фронт, № 32, 6 авг. 1981. с. 7.

По повод статия, посветена на писателя в сп. „Каса де лас Американ“.

Чолаков, Здравко. Поет на нравствения самосъд. 50 г. от рождението на Първан Стефанов. — Пламък, 1981, № 1, 180—182.

Шопов, Драгомир. Завинаги в паметта. Спомен за писателя Орлин Василев. — Учит. дело, № 15, 14 апр. 1981, с. 8.

Янчев, Тодор. Обаятелна творческа личност. 80 г. от рождението на Вичо Иванов. — Пламък, 1981, № 5, 186—188.

Янчев, Тодор. Писателят Герчо Атанасов на 50 години. — Веч. новини, № 215, 27 окт. 1981.

Янчев, Тодор. Поетическо преосмисляне на съвременността. — Учит. дело, № 12, 24 март 1981, с. 8.

Творчески портр. на поета Йордан Милев.

Янчев, Тодор. С усет за родното. — Лит. фронт, № 38, 17 септ. 1981, с. 3.

Съдържа и поздрав. телеграма от СБП до Атанас Примовски по случай 70-год. на писателя.

Янчев, Тодор. Силен лиричен глас. Анастас Стоянов на 50 г.—Нар. младеж, № 216, 12 септ. 1981.

90 години от рождението на Димитър Осинин

Веселинов, Йордан. Писател, турист, общественик. — Ехо, № 6, 6 февр. 1981.

Георгиев, Христо. Пример за родолюбие. — Веч. новини, № 39, 24 февр. 1981.

Динеков, Петър. Деветте десетилетия на Димитър Осинин. — Пламък, 1981. № 2, 131—133.

Захариев, Луко. С преклонение пред родното. — Лит. фронт, № 10, 5 март 1981, с. 3.

Съдържа и поздрав. телеграма от СБП до Димитър Осинин по повод 90-год. на писателя.

Огнянова, Елена. Родолюбец с възрожденски дух. — Отеч. фронт, № 11031, 12 февр. 1981.

Станчев, Стефан. С романтичен патос към труженика и родната земя. — Нар. култ., № 7, 13 февр. 1981, с. 7.

Ангел Тодоров на 75 години

Божилов, Божидар. На партийно-класови позиции. — Нар. армия, № 9918, 30 окт. 1981.

Григоров, Георги М. „Жива е прекрасната ни цел". . . — Веч. новини, № 209, 17 окт. 1981.

Кръстев, Петър. Жива е прекрасната ни цел. — Кооп. село, № 212, 25 окт. 1981.

Любенов, Стефан. С комунистически патос и вяра. — Пулс, № 43, 27 окт. 1981, с. 4.

Пантелей Зарев на 70 години

Григоров, Георги М. Изтъкнат учен, критик и общественик. — Веч. новини, № 230, 17 ноем. 1981.

Димов, Георги. Проникновен изследовател и критик. — Раб. дело, № 315, 11 ноем. 1981.

Каранфилов, Ефрем. Изминат път и нови задачи. — Лит. фронт, № 48, 26 ноем. 1981, с. 2.

Мечев, Константин. Извисен творчески дух. — Отеч. фронт, № 11225, 12 ноем. 1981.

Свинтила, Владимир. С трайна диря. — Нар. култ., № 45, 6 ноем. 1981, с. 7.

Тодорова, Мариана. Измеренията на едно творческо дело. — Пулс, № 46, 17 ноем. 1981, с. 2.

Добри Жотев на 60 години

Герова, Дарина. Революцията, надеждата, обичта! — Труд, № 20, 24 ян. 1981.

Дамянов, Дамян П. Приятелско поздравление. До 60-год. Добри Жотев. — Пламък, 1981, № 1, 170—172.

Джерекаров, Васил. По билото. — Отеч. фронт, № 11018, 26 ян. 1981,

Динков, Иван. Уморения лъв или писмо до Добри Жотев. — Пулс, № 6, 10 февр. 1981, с. 9.

По повод 60 г. от рождението му.

Коларов, Стефан. С нежност и сатиричен прицел. 60 г. от рождението на Добри Жотев. — Септември, 1981, № 1, 231—234.

Петев, Николай. Единство на биография и творчество. — Нар. младеж, № 20, 24 ян. 1981.

Петров, Здравко. Щедростта на писателската мъдрост. — Лит. фронт, № 12, 19 март 1981, с. 3.

Съдържа и поздрав. телеграма от СБП до Добри Жотев по случай 60-год. му.

Тенев, Любомир. С винтовка и перо. — Нар. култ., № 5, 30 ян. 1981, с. 7.

Стоян Каролев на 60 години

Василев, Йордан. Критик със справедливост, читател с търпеливост. — Лит. фронт, № 17, 17 апр. 1981, с. 3.

Съдържа и поздрав. телеграма от СБП до Стоян Каролев по случай 60-год. на писателя.

Григорова, Людмила. Зрелостта на критика. Стоян Каролев на 60 г. — Пулс, № 10, 10 март 1981, с. 4.

Натев, Атанас. Етикопоетиката на Стоян Каролев. — Нар. култ., № 17,24 апр. 1981, с. 7.

Панов, Александър. Щедра равносметка. Стоян Каролев на 60 г. — Пламък, 1981, № 2, 145—150.

Сарандев, Иван. С реален принос в литературната ни критика. Стоян Каролев на 60 г. — Септември, 1981, № 2, 240—243.

Николай Христозов на 50 години

Еленков, Константин. Този век ме повика по име. . . — Нар. култ., № 9, 27 февр. 1981, с. 7.

Манолова, Наташа. Поетът, документалистът, приятелят. . . — Лит. фронт, № 9, 26 февр. 1981, с. 3.

Съдържа и поздрав. телеграма на СБП до юбиляря.

Минков, Любомир. Топло и човешко присъствие. — Студ. трибуна, № 18, 27 ян. 1981.

Спасов, Иван. Николай Христозов. — Нар. армия, № 9707, 4 ян. 1981.

Стефанов, Христо. Битка за бъдеще. — Отеч. фронт, № 11006, 8 ян. 1981.

Тенев, Димитър. В трудната битка за мигове. — Веч. новини, № 8, 12 ян. 1981.

Тахов, Георги. Ранените мълчания на поета. — Пулс, № 3, 20 ян. 1981, с. 4.

Драгомир Асенов. 1926—1981.

Божилов, Божидар. Драгомир Асенов. — Пулс, № 26, 30 юни 1981, с. 2.

Гюрова, Димитрина, Николай Севов. Прощаване с Драгомир Асенов. — Нар. култ., № 26, 26 юни 1981, с. 4.

Драгомир Асенов. — Лит. фронт, № 26, 25 юни 1981, с. 6.

Съдържа: Любомир Левчев. Раздяла с писателя — комунист. Траурно слово. — Пенчо Данчев. Високо място. — Севелина Гьорова. Творецът и приятелят.

Драгомир Асенов. 1926—1981. — Раб. дело, № 171, 21 юни 1981.

Некролог, подписан от видни парт. и култ. дейци.

Андрей Германов. 1932—1981.

Андрей Германов. [1932—1981]. — Лит. фронт, № 21, 21 май 1981, с. 6.

Некролог от СБП.

Въздишка за Андрей Германов. — Пулс, № 21, 26 май 1981, с. 5.

Евтимов, Евтим. Взривната зона на поета. — Лит. фронт, № 21, 21 май 1981, с. 6.

Караславов, Слав Хр. Прощално слово. — Лит. фронт, № 21, 21 май 1981, с. 6.

Табакова, Даря. Тъга по Андрей Германов. — Нар. култ. № 21, 21 май 1981, с. 7.

Димитър Осинин. 1891—1981.

Димитър Осинин. 1891—1981. — Раб. дело, № 111, 21 апр. 1981.

Некролог, подписан от видни парт. и културни дейци.

Почина Димитър Осинин. — Ехо, № 17, 24 апр. 1981.

Станчев, Стефан. Димитър Осинин. Прощално. — Нар. култ., № 17, 24 апр. 1981, с. 7.

Христозов, Николай. Прощално слово. — Лит. фронт, № 17, 23 апр. 1981, с. 7.

Съдържа и некролог на СБП за Димитър Осинин.

Лозан Стрелков. 1912—1981.

Балабанов, Иван. Разпаленият въглен. — Пулс, № 3, 20 ян. 1981, с. 2.

Бурин, Иван. Едно поетично предсказание. — Лит. фронт, № 3, 15 ян. 1981, с. 7.

Васев, Славчо. Другарят. — Лит. фронт, № 3, 15 ян. 1981, с. 7.

Васев, Славчо. In memoriam. — Поглед, № 2, 12 ян. 1981, с. 3.

Йосифов, Веселин. Благородно неспокойствие. — Поглед, № 3, 19 ян. 1981, с. 3.

Лозан Стрелков. 1912—1981. — Раб. дело, № 11, 11 ян. 1981.

Некролог, подписан от ЦК на БКП и ЦК на АБПФК.

Няма сто истини. — Антени, № 2, 14 ян. 1981.

Тенев, Любомир. За него нямаше спирка за отдих. — Нар. култ., № 3, 16 ян. 1981, с. 4.

Анкети, разговори, интервюта

Априлски кръгозори. Беседи на Атанас Свиленов с бълг. писатели. С., Бълг. писател, 1981. 504 с. 21 см

Василев, Деко. В откриване на литературните истини. Срещи и разговори. С., Нар. просв., 1981. 184 с. с портр. 20 см

За В. Андреев, А. Германов, Н. Христозов, Е. Евтимов, Ст. Пенчева, Г. Константинов, К. Зидаров, Ив. Давидков, Л. Дилов, К. Цачев, Г. Мишев, Т. Монов, М. Наимович, Ив. Попиванов, Ив. Спасов, С. Хаджикосев, С. Игов, И. Котова, Л. Ницолов.

Манолова, Наташа, Вера Стефанова. Съкровеното: 34 въпроса към известни дейци на лит., изкуството, науката. 2. доп. изд. С., Бълг. писател, 1981. 335 с. 28 л. портр. 21 см

1. изд. 1978.

За В. Андреев, Др. Асенов, Е. Багряна, Б. Божилов, И. Волен, Р. Вълчанов, Д. Габе, Г. Георгиев — Гец, А. Германов, Ал. Геров, Ст. Гецов, Вл. Голев, М. Големинов, А. Гуляшки, Ив. Давидков, Д. П. Дамянов, Ст. Ц. Даскалов, Б. Делчев, Б. Димитрова, Б. Димовски, Е. Евтимов, К. Зидаров, Н. Ирибаджаков, М. Исаев, К. Калчев, Г. Калоянчев, Е. Камиларов, Е. Каранфилов, Сл. Хр. Караславов, О. Кирчева, Н. Коканова, Д. Косев, Ф. Кутев, Ц. Лавренов, Ив. Мартинов, П. Матев, Д. Методиев, Д. Пантелеев, С. Пенчева, З. Петров, В. Попов, Хр. Радевски, Р. Ралин, А. Селимски, Б. Сендов, С. Северняк, С. Сиврие́в, Л. Стефанова, К. Странджев, Г. Струмски, С. Султанов, А. Тодоров, Г. Узунов, Д. Узунов, Н. Хайтов, А. Чапразов, Н. Шмиргела.

Стефанова, Йорданка. Вичо Иванов: Разговори и беседи. С., БАН, 1981. 152 с. 8 л. портр., снимки, факс. 20 см (Лит. анкети).

Изд. на БАН. Инст. за лит. Библиогр. с. 144—145. Именен показалец.

* * *

Активна гражданска позиция, оригинален творчески почерк! — Нар. младеж, № 51, 1 март 1981.

Заключителен разговор в ред. на в. „Народна младеж“ за първите поетични и белетристични кн. на млади авт. за 1980 г.

Алексиев, Георги. „Когато били. . .“ — Септември, 1981, № 6, 149—155.

Интервю за творческия процес на прозаика.

Асенов, Драгомир. Изненади — добри и лоши. — Лит. фронт, № 8, 19 февр. 1981, с. 1, 5.

Подпис: Наташа Манолова. Интервю за творческия натюрел на писателя.

Атанасов, Герчо. Венчани с истината за сложния и богат живот. — Лит. фронт, № 11, 12 март 1981, с. 1,5.

Интервю за ролята на Априлския пленум в творческото развитие на писателя.

Багряна, Елисавета. Голяма между големите. — Труд, № 199, 25 авг. 1981.

Интервю за творчеството на поетесата.

Балабанов, Иван. Нелицеприятно интервю. — Лит. фронт, № 35, 27 авг. 1981, с. 2.

Разговори с бълг. писатели за ролята на критиката в нашата литература.

Барух, Арманд. Честта и достойнството са неделими от таланта. [Интервю]. — Труд, № 59, 12 март 1981.

Берберов, Михаил. „Вълнения, превърнали се в стих. . .“. [Интервю]. — Родна реч, 1981, № 3, 33—34.

Буюклиев, Петко. Шестнайсет пъти арестуван. . . — Лит. фронт, № 50, 10 дек. 1981, с. 1, 6.

Интервю за основаването и дейността на Съюза на пролетарските писатели през 1931 г.

Вичев, Добри. Сборник за българската литература. — АБВ, № 36, 8 септ. 1981, с. 8.

Интервю за сборника „Литературата на България — 1944—1980“ на немското изд. „Фолк унд Висен“.

Воробьов, Л. В. Каравелов в световната литература. [Интервю]. — АБВ, № 19, 12 май 1981, 1—2.

Воробьов, Лев. Ново изследване за Каравелов. — Отеч. фронт, № 11088, 1 май 1981.

Интервю по повод кн. му „Любен Каравелов“, изд. „Худ. литература“, 1981. 1300 г. Българска държава.

Вучков, Юлиан, Гунар Приеде. Общий язык — проблем.—Обзор, 1981, № 54, 44—52.

Разговор по проблемите на съвр. бълг. и съв. драматургия и театър.

Вълев, Димитър. В ново гнездо. — Пулс, № 4, 27 ян. 1981, с. 3.

Интервю за селската тематика в творчеството на писателя.

Вълев, Димитър. Щедри дни. — Кооп. село, № 230, 19 ноем. 1981.

Интервю за селската тематика в творчеството на писателя.

Габе, Дора. Всеки ден с нови очи. Интервю. — Раб. дело, № 224, 12 авг. 1981. Подпис: Наташа Манолова.

Галина, Лада. Духовни мостове — повеля и необходимост. — Лит. фронт, № 49, 3 дек. 1981, с. 3.
Впечатления от разговор между бълг. и исп. писатели, състоял се в Мадрид.
Ганчев, Марко. „Сатирата — един гигантски парадокс". [Интервю]. — Пулс, № 37, 15 септ. 1981, с. 3.
Гачев, Георги. За ускорено развитие на културата и за националните образи на света. — Пламък, 1981, № 3, 138—164.
Разговор по повод бълг. издание на моногр. му „Ускореното развитие на културата", Наука и изкуство, 1979.
Генов, Тодор. Критерият красота, съвест, истина. Беседи с млади творци. — Пулс, № 36—38; 8, 15, 22 септ. 1981.
Георгиев, Николай. Когато си зареден с напрежение. — АБВ, № 22, 2 юни 1981, с. 3.
Интервю за ролята на книгата в живота на общественика и публициста.
Германов, Андрей. „Поезията е израз на характер". [Интервю]. — Пламък, 1981, № 2, 126—130.
Гилевич, Нил. Неповторимият поетичен език на братството. — Раб. дело, № 285, 12 окт. 1981.
Гулев, Димитър. Човек променя времето. [Интервю]. — Нар. младеж, № 89, 16 апр. 1981.
Данчев, Пенчо. Исторически прелом. — Лит. фронт, № 1, 1 ян. 1981, с. 5.
Интервю за ролята на Априлския пленум в творческия път на литературоведа.
Данчев, Стойко. Думи за Крум Кюлявков. — Отеч. фронт, № 11078, 17 апр. 1981, 1—2.
Интервю за мястото и значението на книгата в живота на писателя.
Динеков, Петър. Българската публицистика през вековете. Интервю. — Бълг. журналист, 1981, № 5, 5—6.
Динеков, Петър. Този велик порив на българина към знание, към култура Интервю. — Септември, 1981, № 1, 137—153.
1300 г. Българска държава.
Дончев, Антон. Непознатият. — Нар. култ., № 2, 9 ян. 1981, с. 7.
Интервю за творческите планове на писателя.
Дончев, Антон. „Писателят разорава хорските души. . ." [Интервю]. — Пулс, № 26, 30 юни 1981.
Дуйчев, Иван. С ясна мисъл и леко перо. — АБВ, № 5, 3 февр. 1981, с. 2
Интервю за работата на учения в областта на старобълг. книжнина.
Жечев, Тончо. Всяка литературна история се пише в определено време. [Интервю]. — Пулс, № 15, 14 апр. 1981, с. 3.
„Живите въглени на старото огнище". — Пулс, № 13, 31 март 1981, с. 3.
Разговор с Надежда Станева за Емилиян Станев.
Жотев, Добри. Себеконтролът — тази човешка мярка. Интервю. — Раб. дело, № 24, 24 ян. 1981.
Подпис: Наташа Манолова.
Зарев, Владимир. Вяра в обикновения човек. Интервю. — Пулс, № 12, 24 март 1981, с. 3.
Зарев, Пантелей. Да се съветваш — със съвестта, с времето си. — Нар. младеж, № 277, 22 ноем. 1981.
Интервю за творческия му път.
Исаев, Младен. Вдъхновена сила и отговорност. — Раб. дело, № 7, 7 ян. 1981.
Интервю за творческия път на поета.
Исаев, Младен. Очаквам поезия оригинална, ярка, силна. [Интервю]. — Септември, 1981, № 2, 5—7.
Калчев, Камен. Ленинският огън на творчеството. — Отеч. фронт, № 11015, 21 ян. 1981.
Интервю за Лениновите принципи в бълг. лит.
Калчев, Камен. Народът — ето нашата съвест. Интервю. — Пламък, 1981, № 1, 3—5.
Караангов, Петър. „Трябва изцяло да потънеш в проблемите. . .". [Интервю]. — Септември, 1981, № 3, 55—68.
Каранфилов, Ефрем. По приятелите и по любимите книги се познава човекът. — Труд, № 218, 18 септ. 1981.
Интервю по въпроси на съвр. бълг. лит.
Караславов, Слав Хр. Носител на светлина. — Раб. дело, № 243, 31 авг. 1981.
Интервю за мястото на съвременника в лит.

Константинов, Георги. Във влака без запазени места. — Пулс, № 11, 17 март 1981, с. 3.
Интервю за творческия път на поета.
Кошка, Ян. Българо-словашката историческа аналогия. Преоткриването на една близка тематика. [Интервю]. — Поглед, № 23, 8 юни 1981, 8—9.
Подпис: Донка Ненкова.
Куев, Куйо. „Забележителен сборник". — Зем. знаме, № 25, 30 ян. 1981.
Интервю за съдържанието и значението на старобълг. ръкопис.
Куев, Куйо. Забележителни паметници на българската писмена култура. — Раб. дело, № 20, 20 ян. 1981.
Подпис: Атанас Дишев. Интервю за съдържанието и значението на ръкописите.
Манов, Емил. През школата на сп. „Ученически подем". Откъс от лит. анкета. — Лит. история, 7, 1981, 73—80.
Мантов, Димитър. Всичко от миналото на народа носим в сърцата си. [Интервю]. — Лит. фронт, № 42, 15 окт. 1981, с. 1, 6.
1300 г. Българска държава.
Марковски, Георги. Адекватни на света, в който живеем. [Интервю]. — Лит. фронт, № 23, 4 юни 1981, 1—2.
Марковски, Георги. Да превърнем живота в радостно творческо дирене. [Интервю]. — Нар. младеж, № 151, 28 юни 1981.
Мартинов, Иван. „Етиката" на лактите. — Труд, № 201, 27 авг. 1981.
Интервю за творческото кредо на писателя.
Методиев, Димитър. Да живееш за комунизма. . . — Раб. дело, № 90, 31 март 1981.
Подпис: Наташа Манолова. Интервю за жизнения и творчески път на поета.
Михайлова, Лиляна. „Това са хора, на които държа много. . .". — Раб. дело, № 119, 20 апр. 1981.
Интервю за раб. тема в творчеството на писателката.
Мишев, Георги. За кинематографичната проза, нормалния човек на изкуството и тихото столично кафене. — Нар. култ., № 49, 4 дек. 1981, с. 1, 7.
Интервю по някои проблеми на киносценария.
Мишев, Георги. Литературата — битка за отделния човек. [Интервю]. — Нар. култ., № 10, 6 март 1981, с. 2.
Мутафчиева, Вера. „Цената на това, без което вече не можем". — Интервю за творческия път на писателката. — Нар. култ., № 52, 25 дек. 1981, с. 7.
Мьолер, Фини. Обич от север. — АБВ, № 12, 24 март 1981, с. 8.
Интервю за интересите на датския литератор към бълг. литература.
Народът — ето нашата съвест. — Пламък, 1981, № 2, 3—9.
Съдържа интервюта с Христо Радевски, Емил Манов и Владимир Голев.
Народът — ето нашата съвест. — Пламък, 1981, № 3, 4—6.
Съдържа интервюта с Андрей Гуляшки и Евтим Евтимов.
Николов, Нино. Кристалното огледало на личността. — Пулс, 22 септ. 1981, с. 3.
Интервю за работата му като поет и преводач.
Ничев, Драган. При Генчо Стоев. Откъс от анкета. — Съвременник, 1981, № 1, 396—420.
Овадия, Давид. Непобедимата вяра. — Раб. дело, № 222, 10 авг. 1981.
Интервю за револ. тема в творчеството на поета.
Огнянова, Елена. Всяко поколение идва с нещо ново. — Лит. фронт, № 32, 6 авг. 1981, с. 1, 5.
Разговор с Михаил Арнаудов, състоял се през 1970 г.
Осмисляне на традициите, вярност на идеалите. — Лит. фронт, № 47, 19 ноем. 1981, с. 1, 4—5.
Разговор на Тончо Жечев и Атанас Свиленов за литературата и лит. критика.
Петканова, Донка. Продължители на прогресивно и демократично дело. — Нар. младеж, № 215, 10 септ. 1981.
Интервю за дейността на новооткритата катедра по Кирило-Методиевистика в СУ „Климент Охридски".
Петров, Валери. „Да ме назначат. . .да фиксирам днешния ден!" — София, 1981, с. № 3, 19—22.
Интервю за родния му град София, тема, отразена в творчеството му.
Петров, Валери. Като чета и препрочитам. — Нар. култ., № 10, 6 март 1981, с. 1, 5.
Интервю за мястото и ролята на кн. в живота на писателя.
Петрова, Боряна. Мирогледно произведение. Бележитото съчинение „Шестоднев". — Антени, № 34, 26 авг. 1981, 11—12.

Разговор с Михаил Бъчваров и Николай Кочев за произведението на Йоан Екзарх Български.

Писател — творчество — читател. — Лит. фронт, № 45, 5 ноем. 1981, с. 8.
Дискусия, организирана от „Литературная газета“ и в. „Лит. фронт“.

Поезия и превод. — Панорама, 1981, № 1, 176—186.
Съдържа: Владимир Свинтила. Мисията на преводача. — Вътьо Раковски. Поетичното в превода. — Любен Любенов. Съвместният превод. — Блага Димитрова. Ключ за превеждане на съвременна поезия. Разговор, организиран от ред. на списанието.

Поетът — провидец на преживяното. — Лит. фронт, № 18, 30 апр. 1981, с. 11.
Разговор на Георги Джагаров с Кеворк Кеворкян, излъчен в тв рубрика „Събеседник по желание“ на 12 апр. 1981 г.

Померанцева, Е. В споровете се ражда. . . — Пулс, № 23, 9 юни 1981, с. 1, 10.
Прев. от сп. „Иностранная литература“, 1981, № 5. Отклик от дискусията за състоянието на младата бълг. проза.

Радевски, Христо. Първите антологии на съветската поезия [у нас. Интервю]. — АБВ, № 11, 17 март 1981, с. 4.

Радичков, Йордан. Всеки народ изстрадва сам себе си. [Интервю]. — Нар. култ., № 42, 16 окт. 1981, с. 2.

Радоев, Иван. Поезията се оплодява от риска. Интервю. — Пламък, 1981, № 1, 66—69.

Радев, Иван. Целта на поета е мечтата. — Поглед, № 28, 13 юли 1981, с. 5.
Интервю за творчеството на писателя.

Разговор без посредник [между Огнян Сапарев и Величка Настрадинова за историческата и фантастичната проза]. — Тракия, 1981, № 1, 155—162.

Райчев, Михаил. Всичко от историята на нашата литература. Поглед върху настоящото на Нац. музей на бълг. лит. [Интервю]. — Отеч. фронт. № 11070, 7 апр. 1981.

Ралин, Радой. Като чета и препрочитам. — Нар. култ., № 12, 20 март 1981, с. 7.
Интервю за мястото и ролята на кн. в живота на поета.

Рандов, Норберт. С обич към България. АБВ, № 26, 30 юни 1981, с. 8.

Спасов, Иван. Превъзмогване и победа. — Учит. дело, № 36, 6 окт. 1981, с. 8.
Интервю за проблемите и задълженията на съвр. лит. творци.

Спасов, Иван. Темпераментно и проникновено. — Учит. дело, № 2, 13 ян. 1981, с. 8.
Подпис: Деко Василев. Интервю по повод 50-год. от рождението на критика.

Стефанова, Лиляна. Острият вкус на бъдещето. — Пулс, № 17, 28 апр. 1981, с. 2.
Интервю за творческото кредо на писателката.

Стоев, Генчо. Корените на подвига. [Интервю]. — Раб. дело, № 273, 30 септ. 1981.

Стоянов, Анастас. Голямата планета — съвременност. — Раб. дело, № 300, 27 окт. 1981.
Интервю по повод 50-год. на поета.

Стоянов, Анастас. „Готовност за граждански и творчески изпитания, талант и висок морал. . .“ Интервю. — Родна реч, 1981, № 2, 38—40.

Странджев, Коста. Доколко си необходим на хората днес. — Нар. младеж, № 21, 25 ян. 1981.
Интервю за типа герои в творчеството на писателя.

Струмски, Георги. „За нас Април продължава!“ [Интервю]. — Родна реч, 1981, № 4, 8—10.

Султанов, Симеон. „Да бъде самостоятелен“. — Родна реч, 1981, № 10, 37—40.
Интервю по проблемите на лит. критика.

Сунига, Хуан Едуардо. Как се създава един българист. — Антени, № 16, 22 апр. 1981, с. 13.
Интервю за връзките на исп. писатели с бълг. литература.

Тодоров, Ангел. „Нося стихове, казах аз. . .“ — София, 1981, № 4, 27—29.
Откъс от творческата анкета за първите му години в София (1925—1930).

Тодоров, Ангел. Писателството е труд. [Интервю]. — Лит. фронт, № 43, 22 окт. 1981, с. 5.

Федер, Уилям. С хуманизъм и високохудожествена стойност. — Лит. фронт, № 31, 30 юли 1981, с. 8.
Подпис: Димитър Денков. Интервю за изследванията на учения в областта на бълг. лит.

Федоренко, Николай. Ще бъдем мислено в София. — Раб. дело, № 86, 27 март 1981.

Интервю за съвр. литература.

Фучеджиев, Дико. „Като вървиш по този път ще страдаш, но не бива да се отчайваш. . .“ Интервю за творческия му път. — Септември, 1981, № 4, 157—170.

Хайтов, Николай. Гняв с име на приказка. — Поглед, № 47, 23 ноем. 1981, с. 1, 5.

Подпис: Пенка Чернева. Интервю по повод излизането на новата му кн. „Вълшебното огледало“.

Хайтов, Николай. Ние българите. [Интервю]. — Учит. дело, № 38, 18 окт. 1981, с. 8.

Хайтов, Николай. Оръжие остро, насочено, победоносно! [Интервю]. — Труд, № 229, 1 окт. 1981.

Хайтов, Николай. Човечеството тепърва ще открива българския принос в духовната си съкровищница. — Нар. култ., № 12, 20 март 1981, с. 1, 7.

Интервю за съвр. бълг. лит.

Христозов, Николай. Динамизм епохи и мироощущение поэта. Интервью. — Обзор, 1981, № 55, 29—37.

Подпис: Владимир Солоухин.

Христозов, Николай. Личността е най-силното присъствие в творбата. [Интервю]. — Пламък, 1981, № 1, 176—179.

Христозов, Николай. Светлата диря на непримиримите. [Интервю]. — Раб. дело, № 44, 13 февр. 1981.

Цанев, Стефан. „Птичето трябва да излети навреме от гнездото. . .“ — Родна реч, 1981, № 1, 43—45.

Интервю за поет. и драматург. му творчество.

Цветков, Светослав. Ламар интервюира. . .себе си. — Поглед, № 35, 31 авг. 1981, с. 5.

Непубликувано интервю от м. март 1973 г.

Цончев, Дончо. Чувство за мярка и мярка за чувство. — Пулс, № 49, 8 дек. 1981, с. 4.

Интервю за творческото верую на писателя.

Шопкин, Матей. Иде талантлива смяна. — Раб. дело, № 350, 16 дек. 1981.

Интервю за характерните черти на младото поколение поети.

Юхас, Петер. „България е завинаги в мен“. [Интервю]. — Студ. трибуна, № 17, 20 ян. 1981.

Ягодов, Марий. И съвпадение на позиции. . . — Лит. фронт, № 12, 19 март 1981, 1—2.

Интервю за творческото търсене на писателя.

Янков, Николай. Високото призвание на [съвременната българска] критика. [Интервю]. — Раб. дело, № 331, 27 ноем. 1981.

Янков, Николай. Непосредственост, прямота, чистосърдечие. — Нар. култ., № 33, 14 авг. 1981, с. 5.

Интервю за света на детското литературно творчество.

Янков, Николай. По-близо до съвременното училище. — Учит. дело, № 15, 14 апр. 1981, с. 8.

Интервю за интеграцията между училището и секцията на детските писатели.

Детска литература

Дюгмеджиева, Петя. Приключения, пътешествия, фантастика. Препоръч. библиогр. указател. С., Нар. библ. Кирил и Методий, 1981. 211 с. 21 см

Състав. отбелязана на гърба на загл. с. Офс. изд. Показалци.

Йорданов, Юлиан. Път към детските книги. Лит.крит. статии и изследвания. С., Отечество, 1981. 151 с. 21 см

Константинов, Петър. Светилници в утрото. Очерци. Худож. Ралица Николова. С., Отечество, 1981. 264 с. с ил. 22 см

Реликви, събития и личности от бълг. възрожденска история.

Угаров Григор, Йордан Радичков, Анастас Стоянов. Биобиблиогр. за деца и юноши, 1981. 72 с. с портр. 20 см (Библ. Детски творци).

Струмски, Георги. Съвременници на бъдещето. Деца, книги, писатели. [Статии, есета, портр.]. С., Нар. просв., 1981. 111 с. 20 см

Библиогр. с. 109.

* * *

Авгарски, Георги. In memoriam [за Георги Русафов 1913—1981]. — Лит. фронт, № 46, 12 ноем. 1981,. с. 6.

Атанасова, Антония. Младен Денев на 50 години. — Деца, изкуство, книги, 1981, № 1, 14—16.

Творчеството на писателя за деца и юноши.

Викторов, Виктор. Българската поезия за деца в СССР. Прев. [от рус.] Ив. Димитрова. — Деца, изкуство, книги, 1981, № 6, 38—40.

Германов, Андрей. Тези малки чудеса — децата. — Нач. образ., 1981, № 1, 20—23.

Интервю за лит. му творчество за деца.

Захариева, Маргарита. Не количеството, а качеството. Проблеми на детско-юношеската лит. — АБВ, № 36, 8 септ. 1981, с. 6.

Йорданов, Юлиан. Борис Априлов на 60 години. — Деца, изкуство, книги, 1981, № 2, 19—23.

Йорданов, Юлиан. Къде отиваш, читателю? — Лит. фронт, № 45, 5 ноем. 1981, с. 2.

Проблеми на нашата детска лит.

Йорданов, Юлиан. „. . .Произведено за деца". Героят в детската книга. — Учит. дело, № 46, 15 дек. 1981, с. 8.

Касабова, Благовеста. Историко-революционната тема в детската белетристика. — Учит. дело, № 24, 16 юни 1981, с. 8.

Касабова, Благовеста. Нови насоки [в детско-юношеската белетристика]. — Пламък, 1981, № 4, 164—167.

Ковачева, Надежда. 100 години от рождението на Стилиян Чилингиров. — Деца, изкуство, книги, 1981, № 6, 10—12.

Коларов, Стефан. Дора Габе. — Деца, изкуство, книги, 1981, № 1, 33—37.

Творчеството на поетесата за деца.

Константинова, Божанка. Добри Жотев на 60 години. — Деца, изкуство, книги, 1981, № 1, 8—10.

Константинова, Божанка. Не само юбилеен повод за равносметка. — Деца, изкуство, книги, 1981, № 6, 36—38.

Творческа дейност на журналиста и критика на детско-юношеска лит. Юлиан Йорданов по повод 50-год. му.

Константинова, Божанка. Приобщаване на децата към комунистическите идеали. — Лит. фронт, № 33, 13 авг. 1981, с. 8.

Творческото дело на Трайко Симеонов.

Меджеделиев, Георги. Атанас Мочуров на 50 години. — Деца, изкуство, книги, 1981, № 2, 24—26.

Мончев, Борис. Първата критическа книга за детска литература у нас. — Деца, изкуство, книги, 1981, № 1, 37—38.

„Нашата детска литература — част I. Поезия" от Петър Димитров — Рудар, Хемус, 1928.

Николчина, Нора. Иван Тренев на 50 години. Деца, изкуство, книги, 1981, № 6, 13—15.

Поетичното му творчество за деца.

Ничев, Драган. Големият приятел на децата. 95 г. от рождението на Ран Босилек. — Учит. дело, № 34, 22 септ. 1981, с. 8.

Първанова, Анастасия. Златотърсачът. — Учит. дело, № 18, 5 май 1981, с. 8.

Творчеството на Пелин Велков за деца.

Рачева, Лилия. Книгата в живота на децата. — Деца, изкуство, книги, 1981, № 1, 22—24.

Впечатления от работата на XVII конгр. на Междунар. съвет по детската книга, Прага, септ. 1980 г.

Станчев, Лъчезар. Птица пъстрокрила. 25 г. „Славейче". — Лит. фронт, № 17, 23 апр. 1981, с. 7.

Струмски, Георги. Големият и малкият. Страници от бележник. — Пламък, 1981, № 4, 114—116.

Мисли за лит. за деца.

Струмски, Георги. Първите годишни кръгове. Детско-юношеската литература — 1980. — Лит. фронт, № 20, 14 май 1981, с. 1, 5.

Доклад на Априлската лит. дискусия'81.

Тороманов, Владимир. Постижения и слабости в романистиката за деца. — Лит. фронт, № 24, 11 юни 1981, 2—3.

Янков, Николай. Нови гласове за детската литература. [Интервю]. — Поглед, № 20, 18 май 1981, с. 5.

Янков, Николай. Окрилени от детския порив към красотата. Естет. възпитание чрез изкуството и лит. — Отеч. фронт, № 11080, 21 апр. 1981.

Янчев, Тодор. Безспорно творческо присъствие. — Родна реч, 1981, № 2, 44—47.

Приказките за деца и юноши на Георги Русафов.

Елена Цветанова
Тодорка Малчева